

ILIE VLAD STURDZA

PRIBEAG
PRINTR-UN
SECOL
NEBUN

DE LA LEGIUNEA
ARHANGHELUL MIHAIL
LA LEGIUNEA STRĂINĂ

Carte publicată cu sprijinul
Ministerului Culturii și Cultelor din România

ILIE-VLAD STURDZA

**PRIBEAG PRINTR-UN
SECOL NEBUN**

De la Legiunea Arhanghelul Mihail
la Legiunea Străină

Ediție îngrijită de
Răzvan Codrescu și Mihai Ghyka
Cu un cuvânt înainte de
Mihai Ghyka

București
2002

Coperta colecției de Silvia Colfescu
Ilustrația : *Roma* - fotografie de Mihai Ghyka

ISBN : 973-645-029-5

© Copyright Ilie-Vlad Sturdza, 2002

CUVÂNT ÎNAINTE

I

Pe Ilie-Vlad Sturdza l-am cunoscut acum mai bine de zece ani, la Madrid, prin intermediul unor minunați studenți români teologi pripășiți la Seminario Conciliar. Când se vorbea despre el, i se spunea „Prințul Sturdza”; când îl întâlneau, însă, aproape toți îi spuneau, simplu, Ilie. Pentru că asta era dorința lui.

Din prima clipă, m-a încântat felul direct și modest al boierului de viță veche, același în orice circumstanțe, imun la micile – sau mai marile – șicane ale sortii... Mai mult, am regăsit în el trăsăturile clasice ale boierilor moldoveni: cultivați și deschiși spre valorile apusene, dar, în același timp, cu blândețea și umorul atât de proprii *dulcelui târg al Ieșilor*.

Ca și cum ne-am fi cunoscut de mulți ani, am evocat ore în șir figuri și vremuri apuse, pe care el le cunoscuse nemijlocit și pe care eu le știam doar din cărți, ori din alte povestiri. Am aflat astfel că, printr-un fericit concurs de împrejurări, o cunoscuse pe prima sa soție, Felicia Avramescu, prin intermediul bunicii mele, Maria Eliza Ghyka. Amintirile din cartea de față sunt luminate, practic, de această minunată întâlnire. În succesiunea de evenimente politice și militare, întâlnirea autorului cu fata Generalului Avramescu iese în evidență, descrisă cu emoție și sensibilitate. Căsătoria a avut loc în decembrie 1942, la Brăila.

Totul avea însă să fie răsturnat de soartă în ziua de 3 martie 1945, când Generalul Avramescu împreună cu familia sa sunt în mod misterios arestați și eliminați de bolșevici. Miste-

rul dispariției Generalului Avramescu și a familiei sale a fost în parte lămurit de mărturia târzie a lui Grigore Negoescu (*Cititorule, ia aminte! Un moment de adevăr istoric*, Editura Oggie, București, 1998). Ulterior, după ani de strădanii și căutări, Paltin Sturdza, fiul autorului, a reușit să deslușească în mare măsură evenimentele, lucrarea sa urmând să elucideze un capitol negru al istoriei noastre militare.

Născut la 8 iunie 1916, la Berna, în Elveția, unde părinții săi se aflau în misiune diplomatică, Prințul Ilie-Vlad Sturdza, pe linie paternă, face parte din marea familie a Sturdzeștilor, despre care Joseph de Maistre spunea: „*La famille Sturdza est à elle seule toute une Académie*”. Străbunicul autorului, Caimacamul Moldovei, Vasile Sturdza, a fost unul dintre principalii făuritori ai Unirii Principatelor. Bunicul autorului, diplomatul Radu Sturdza, s-a căsătorit cu Maria Jora, cu care a avut șase copii, Mihail Sturdza (tatăl autorului) fiind cel de-al patrulea.

Atât Mihai Sturdza cât și Ilie Vlad Sturdza au rămas foarte legați de casa de la Tescani, unde Adela Rosetti, sora Mariei Sturdza, îi primea vară de vară. Copiii și adulții gustau din plin din plăcerile vieții la moșie, cu vânători, excursii în munți, zile de pescuit și călărie. De altfel, Mihail Sturdza o va cunoaște pe viitoarea sa soție chiar la Tescani, într-o frumoasă după-amiază de vară, când o trăsură cu nouă ponei, mânați de o încântătoare domnișoară (Zoe Mavrocordato), a oprit în fața conacului (cf. Mihail Sturdza, *The Suicide of Europe*, Western Islands Publisher, Boston, 1968, pp. 4-5).

Pe linie maternă, Ilie Vlad Sturdza este descendent din Dumitru Ghika Comănești (1838-1923), care, căsătorit cu Zoe Lahovary (1851-1902), a avut doi copii: Nicolae și Maria. Pasionat explorator, Dumitru Ghika Comănești a întreprins la 1896, împreună cu fiul său, o inedită expediție de patru luni în Somalia. La întoarcere, se pare că nenumăratele trofee vânătoarești (unele de foarte mari dimensiuni!) nu își mai puteau găsi locul în cele 22 de încăperi ale Palatului de la Comănești.

Multe din ele au fost astfel transferate la Muzeul lui Grigore Antipa, marele naturalist fiind prieten și apropiat al familiei. Nicolae, căsătorit cu Ioana Băleanu, a făcut studii de Drept la Geneva, devenind apoi deputat și Guvernator al Băncii Naționale. Avea să-și găsească sfârșitul într-un tragic accident de vânătoare, în 1921. A lăsat în urmă trei copii : Nicolae, Eugen și Yvonne. Sora lui, Maria, este bunica autorului, căsătorită cu Generalul Leon Mavrocordato și având, la rândul ei, doi copii : Alexis, căzut pe front (1918) în lupta împotriva bolșevicilor, fără urmași, și Zoe, mama autorului, căsătorită cu Mihail Sturdza, diplomat de carieră, Ministru de Externe al României în toamna lui 1940.

II

Cartea de față are farmecul deopotrivă liric și epic al amintirii subiective și este scrisă direct, fără ambiții sau prețiozități stilistice. Evenimentele sunt redată brut, succint și alert, în ritmul zbuciumat al unei perioade metaforic prezentate de autor ca „*un secol nebun*”. Atât de sugestiv prin el însuși, titlul *Pribeag printr-un secol nebun* face referire mai cu seamă la miezul însângerat al secolului XX, când conducătorii de stat își ieșiseră din minți, provocând al doilea război mondial.

Acoperind o perioadă de 12 ani (1937-1949), memoriile Prințului Sturdza sunt de fapt cronică înfiorată a unor lungi ani de conflicte, măceluri și prigoniri. Subtitlul volumului redă în bună parte ineditul unei vieți în care un tânăr aristocrat român, crescut în înaltul mediu al diplomației, se regăsește, succesiv, ca participant la anii de măreție dar și de decădere ai Mișcării Legionare, la „cruciada anticomunistă” de pe frontul de Răsărit (în mijlocul unui război pe care România a ajuns să-l poarte de ambele părți), iar în cele din urmă ca fugar din calea comunismului „biruitor”, cutreierând Europa pe jos, până ce soarta l-a adus să bată la porțile Legiunii Străine franceze.

Ajuns în Elveția (unde se născuse în urmă cu trei decenii, în toiul unui alt război), Prințul Sturdza avea „să se nască

pentru a doua oară”, după cum singur descrie înrolarea sa în Legiunea Străină. Misiunile îndeplinite în cadrul ei l-au purtat pe Ilie-Vlad Sturdza în Africa și în Asia, paginile finale ale cărții fiind scrise cu atâta împăcată serenitate și înțeleaptă modestie încât cititorul poate rămâne cu impresia explorării liniștite a unei lumi exotice. Farmecul și umorul evocărilor din Legiunea Străină contrastează în mare măsură cu dramatismul și cu stilul direct al întâmplărilor trăite în România (ceea ce trădează implicarea emoțională aparte a autorului în viața și destinul istoric al „țării pierdute”).

Din păcate, amintirile de față se termină destul de abrupt, în timpul misiunii autorului în Indochina. Vârsta înaintată și diversele probleme de sănătate, dar poate și o anumită discreție aristocratică, l-au împiedicat pe Prințul Sturdza să-și continue evocarea. Cu toate insistențele mele din ultimii ani, Prințul nu a mai găsit puterea, răgazul sau oportunitatea de a continua, considerând, din modestie, că „ceea ce a urmat mai departe e o viață de om normal, fără nimic spectaculos și demn de povestit”.

Îmi îngădui să trasez aici, pe scurt, principalele repere ale biografiei sale de după întoarcerea din Indochina. În 1951, revenit la Paris, Prințul Sturdza iese din Legiunea Străină. La 21 februarie 1952, se căsătorește la Paris cu Lucia Yvonne Băleanu, fiica lui Gheorghe Băleanu și a Mariei-Lucia Cantacuzino-Pășcanu. Imediat după căsătorie, se vor stabili în Spania, la Madrid, alături de părinții autorului. Ilie-Vlad Sturdza a lucrat după aceea în domeniul contabil, în mai multe societăți spaniole, pensionându-se în 1975. În același timp, a fost în centrul activităților și întâlnirilor comunității românești din Spania, în mare parte regrupată la Madrid. Astăzi, la fel de receptiv și de generos ca întotdeauna, scrutând lumea și vremurile cu aceeași dreaptă maiestate seniorială, deși ajuns la venerabila vârstă de 86 de ani, este Președintele Comunității Românești din Spania, reprezentând, într-un fel, „ultimul mohican” al vechiului Exil românesc din țara lui don Quijote.

III

„Spune-mi, te rog, tot așa proaste sunt drumurile în România?”, m-a întrebat la un moment dat, cu o vădită preocupare pentru ameliorarea acestei situații... „Când am plecat eu, o singură șosea era asfaltată, cea dintre București și Ploiești. Eram o adevărată rușine a Europei. Oare nu s-ar putea face ceva pentru îmbunătățirea lor?”... Și așa, depănând întâmplări de ieri și de azi, ai certitudinea că Prințul Sturdza a fost mereu aici, cu sufletul aproape de România, de prietenii și rudele din țară. De fiecare dată, vorbim despre foștii deținuți politici și despre scrierile apărute pe această temă în ultimii ani.

Prin evocări, suferințele din pușcăriile comuniste mi-au fost familiare încă din copilărie. Făceau parte din trecutul recent al familiei noastre și determinaseră atât destinul bunicilor cât și pe cel al părinților mei. De atunci, am avut o venerație aparte pentru suferința acestor oameni, indiferent de originea lor socială ori de opțiunile lor politice. Aveau cu toții două puncte comune: anticomunismul și neșansa de a fi fost arestați de comuniști.

Foarte puțini au fost aceia care au reușit să se ascundă (activ sau pasiv) de represiunea comunistă. Din câte știu, cazurile de notorietate sunt cel al eroului luptător din munți, Ioan Gavrilă Ogoranu, cel al marelui duhovnic ortodox, vrednicul de pomenire Părinte Ilarion Argatu, și cel al „ultimului gândirist”, regretatul Pan M. Vizirescu. Acesta din urmă îmi povestea, foarte amuzat, că la reîntâlnirea cu maestrul său, Nichifor Crainic, abia ieșit din pușcărie, acesta i-a spus, plin de invidie prietenească: „*Cum, Pan, tu ai stat ascuns toți acești ani? Păi, trebuie să fi scris enorm de mult!*”.

Știam demult, din diverse evocări de familie și prin alte cunoștințe, că pușcăria a cernut oamenii. În cele mai cumplite condiții, la limita supraviețuirii, în pușcării, în lagăre, în mine ori pe șantierul Dunăre-Marea Neagră, s-au regăsit, *con-viețuind* la propriu, așa cum nu le va fi fost dat niciodată,

boierii alături de țărani și muncitori, dar și alături de noua burghezie românească (clasa ce se născuse firesc din avântul industrial pe care România l-a cunoscut între cele două războaie).

În fața privațiunilor și a presiunii fizice și psihice, clasele sociale românești au reacționat, de regulă, diferit. Pe de o parte, boierii, muncitorii și țăranii au știut să-și găsească un echilibru, un *modus vivendi*, au aflat resursele necesare rezistenței de lungă durată, trecând prin frig, foamete, teroare (primii, din educație, erau pregătiți să îndure surâzători orice dificultate; ceilalți duceau o viață grea și plină de privațiuni chiar și în libertate). De partea cealaltă, îmburgheziții, proaspăt orășeni, beneficiari ai unui confort recent (care le dădea o oarecare percepție de „înnobilare”), au cedat imediat, cu foarte rare excepții, presiunii concentraționare, gata să se vândă pentru o gamelă de arpacaș, un pat mai bun sau dreptul la o scrisoare. Adevăratul boier, *toujours égal à soi-même*, a știut să suporte cu eleganță și să surmonteze cu dezinvoltură greutățile vieții. În *Jurnalul fericii*, N. Steinhardt spunea că prima calitate a lui Isus este aceea de a fi boier. Boierul iartă și uită, doar parvenitul se supără și caută să se răzbune...

De câte ori l-am întâlnit pe Prințul Sturdza, am avut sentimentul reconfortant al contemporaneității cu ultimii boieri români de altădată, capabili să reziste și să se impună, respectând un anumit cod de onoare, în orice circumstanțe istorice. Sunt convins că Prințul Sturdza ar fi fost același fermecător aristocrat și în pușcăriile comuniste ale anilor '50, dacă Dumnezeu ar fi voit să-i dea o altă cruce.

Mihai Ghyka

PRIBEAG PRINTR-UN SECOL NEBUN

De la Legiunea Arhanghelul Mihail

la Legiunea Străină

I. ÎNCEPE AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

În primul rând trebuie să spun că termenul de *război* mi se pare a fi, în cazul acesta, un eufemism. Într-adevăr, cu toate implicațiile de cruzime și de moarte ale unui război, cuvântul avea oarecum și o implicație de sentimente și atitudini nobile: război de independență, de întregire a patriei, de creare a unui imperiu. Dar al doilea război mondial a fost cu totul altceva. În afară de operațiunile militare propriu-zise sau de anumite interese tradiționale, el a fost caracterizat printr-o serie de masacre inutile de o parte și de alta, de trădările cele mai infame, de înșelăciunile și minciunile cele mai sfruntate la adresa a milioane de oameni nevinovați.

Masacrele lui Stalin și Hitler, trădarea de către aliații occidentali a popoarelor vecine cu Rusia Sovietică, acceptarea ca aliat a lui Stalin, nesocotind milioanele de victime ale sinistrului dictator, predarea către asasinii regimului de la Moscova a zeci de mii de refugiați ruși, împrușcați de trupele sovietice chiar în fața englezilor și americanilor care-i predaseră*, refuzul puterilor occiden-

* Pentru datele statistice și documentare din acest capitol, am folosit mai ales următoarele surse: Nikolai Tolstoi, *The Victims of Yalta*; Eliahu Ben Eliassar, *Al treilea Reich și evreii (1933-1939)*; Mihail Sturdza, *România și sfârșitul Europei. Amintiri din țara pierdută*. Mărturia lui Stalin că a trebuit să fie distruși zece milioane de „kulaci” ca să triumfe revoluția bolșevică este menționată în cartea lui Churchill, *The Hinge of Fate*, p. 499, citată de Mihail Sturdza în *The Suicide of Europe*, Western Islands, Boston, 1968, pp. 277 și 280.

tale de a-i primi pe evreii prigoși de nemți, bombardarea inutilă cu bombe atomice a orașelor japoneze Hiroshima și Nagasaki, soldată cu atâtea zeci de mii de victime, tocmai atunci când Japonia acceptase deja să negocieze ieșirea din război – și multe altele

Așa-numitul *Al Doilea Război Mondial* a fost cel mai sângeros și infam conflict din istoria lumii, conflict în care trădarea, minciuna, falsele făgăduieli au constituit fondul politic și ideologic.

Voi face în continuare o afirmație care, nu mă îndoiesc, îi va surprinde pe mulți: acest război începe la 30 noiembrie 1938 cu asasinarea lui Corneliu Codreanu de către Carol al II-lea și Armand Călinescu. Căpitanul reprezintă prima victimă a acestui război. Cititorul se va întreba: Cum așa?! Care este legătura? Am să mă explic.

Codreanu comisese imprudența, prin exces de sinceritate, să anunțe, încă din anul 1937, că la 48 de ore după venirea la putere a Mișcării Legionare vom semna un act de alianță cu Axa Roma-Berlin, ca bază de apărare împotriva agresivității imperialismului sovietic. Această afirmație a fost sentința lui de moarte, și anume din două motive.

În primul rând, Rusia Sovietică și Franța semnaseră, în 1935, împreună cu Cehoslovacia, un tratat de cooperare militară în cazul unui conflict cu Germania. Acest tratat nu avea însă nici un sens dacă țările vecine cu Sovietele nu erau de acord cu trecerea trupelor sovietice pe teritoriul lor, căci Rusia nu avea nici cea mai mică graniță cu Germania. Or, toate țările vecine – Finlanda, Estonia, Letonia și Polonia – refuzaseră deja să accepte o trecere a armatei sovietice pe teritoriul lor. Numai România lui Titulescu și a lui Carol al II-lea nu se declarase împotriva acestei eventualități. Venirea la putere – sau fie

și numai o influență crescândă a Mișcării Legionare pe scena politică – ar fi putut să aducă România să ia aceeași atitudine ca și ceilalți vecini ai Rusiei Sovietice.

În al doilea rând, venirea la putere a Mișcării Legionare, sau a unui parlament și a unui guvern cu hotărâtă influență legionară, nu era deloc o posibilitate care putea fi exclusă. Mulțimile care în toată țara se manifestaseră în favoarea Mișcării, cu ocazia trecerii sicriilor lui Moța și Marin, din nordul Bucovinei până la București¹, recente succese electorale², alianța cu național-țărăniștii³ – toate acestea erau dovezi ale influenței și popularității crescânde a Legiunii. Care ar fi fost atitudinea României în cazul în care Mișcarea ar fi devenit responsabilă de politica ei externă se vedește nu numai din afirmația fermă a lui Codreanu menționată mai sus, dar și din următoarea întâmplare, la care am fost martor.

Printr-un prieten, ministrul [ambasadorul] Poloniei

¹ Ion I. Moța (n. 1902) și Vasile Marin (n. 1904), plecați să lupte în Spania în numele lui Hristos, au căzut la Majadahonda, lângă Madrid, la 13 ianuarie 1937, iar trupurile lor au fost aduse și înmormântate în țară o lună mai târziu (pentru amănunte, cf. Răzvan Codrescu, *În căutarea Legiunii pierdute*, Editura Vremea, București, 2001, mai ales pp. 64-68, sau *Taina Jertfei. Dosar istoric Moța-Marin*, Editura Puncte Cardinale, Sibiu, 2002, mai ales pp. 29-33). [n. ed.]

² La alegerile din decembrie 1937 (ultimele alegeri libere din România Mare) legionarii au obținut 15,5 % din voturi (ceea ce a răsturnat, practic, situația politică a țării, făcându-l pe Carol II să procedeze abuziv la anularea lor și la instaurarea dictaturii regale, în februarie 1938). [n. ed.]

³ De fapt, un *pact de neagresiune electorală*, încheiat în noiembrie 1937, la care au aderat și alte formațiuni (liberalii „georșiști”, gruparea lui C. Argetoianu și Partidul Evreiesc). [n. ed.]

la București, tata⁴ aflase despre o înțelegere feroviară între România și Uniunea Sovietică, prin care noi ne obligam să dăm voie trupelor rusești să treacă pe teritoriul nostru în cazul unui conflict între Germania și Franța sau Cehoslovacia. Cu Polonia, în acea vreme, aveam un pact de alianță militară defensivă, iar posibilitatea ca trupele sovietice să treacă pe teritoriul nostru era absolut contrarie acestui pact, constituind pur și simplu o trădare față de Polonia. Tata s-a dus imediat la sediul Mișcării și l-a informat pe generalul Cantacuzino. Eram de față când, câteva ceasuri mai târziu, Codreanu a venit să-l vadă pe tata și să-i spună că, în cazul că primul tren sovietic s-ar prezenta la granița noastră, va trimite o trupă de legionari să se împotrivescă, chiar cu riscul vieții lor, la transbordarea materialului, sau a unităților militare ruse, în vagoane românești. Transbordarea aceasta era indispensabilă, pentru că între șinele sovietice era o distanță mai mare decât între ale noastre, așa că vagoanele rusești nu puteau trece ca atare prin teritoriul nostru, ci trebuiau să descarce și să reîncarce tot ce transportau. Căpitanul adăugase: „Știi că până la urmă nu vom putea rezista intervenției trupelor rusești, eventual sprijinite chiar de vameșii militari români, dar cel puțin nu se va putea

⁴ Prințul Mihail Sturdza (1886-1980) – diplomat de carieră, doctor în Drept Internațional, fost ministru al Afacerilor Străine (1940), mort în exil (Spania) și înmormântat la Madrid (Cementerio Almudena Civil). Ampla sa lucrare memorialistică, *România și sfârșitul Europei. Amintiri din țara pierdută*, apărută inițial în limba română (Editura Dacia, Rio de Janeiro-Madrid, 1966; reed. Editura FRONDE, Alba Iulia-Paris, 1994), a fost tradusă în mai multe limbi de mare circulație: engleză (*The Suicide of Europe*, Boston, 1968), spaniolă (*El suicidio de Europa*, Barcelona, 1970), italiană (*La fine dell'Europa*, Napoli, 1970; reed. Parma, 1999). [n. ed.]

spune că armata roșie a pătruns în țara noastră fără a întâmpina o disperată împotrivire”.

În fața acestei atitudini hotărâte a Mișcării, prietenii politiciii franco-sovietice, atât la București, cât mai ales la Paris, și-au dat seama că pactul lor putea fi zădărnicit printr-o victorie electorală a Mișcării Legionare. Or, pentru a evita o astfel de posibilitate nu exista decât un singur mijloc: distrugerea Mișcării. Această distrugere trebuia să înceapă, fără îndoială, cu înlăturarea definitivă a șefului ei, Corneliu Codreanu.

Clica filo-sovietică de la Paris și Londra a găsit în Armand Călinescu și Carol al II-lea persoanele dispuse – și din motive politice personale – să procedeze la lichidarea Mișcării prin orice mijloace. Aceasta a început prin arestarea Căpitanului, implicarea lui într-o parodie de proces, care nu avea nimic de-a face cu Justiția, și condamnarea sa, pentru „înaltă trădare”, la 10 ani de închisoare⁵. Autoritățile statului nu au putut să explice niciodată în favoarea cui, când și cum „trădase” Căpitanul. Același sistem îl va întrebuița „justiția” generalului Antonescu și cu Alecu Ghica⁶, câțiva ani mai târziu.

⁵ Pentru procesul respectiv (23-25 mai 1938), cf. *Adevărul în procesul Căpitanului*, București, 1938 (reed. Miami Beach, 1980); *Il Processo Codreanu*, a cura di Horia Cosmovici, Parma, 1989; *Din luptele tineretului român: 1919-1939 (culegere de texte)*, Editura Fundației Buna Vestire, București, 1993 (pp. 273-409); Kurt W. Treptow, Gh. Buzatu, „Procesul” lui Corneliu Codreanu (mai 1938), Col. „Românii în istoria universală”, Iași, 1994. Cf. și Corneliu Z. Codreanu, *Însemnările de la Jilava*, Col. „Europa”, München, 1994 (cea mai bună ediție de până acum), tipărite prima oară în 1942, la Rostock, de către membrii în exil ai cuibului legionar „Grigore Pihu”. [n. ed.]

⁶ Prințul Alexandru Gr. Ghica (1903-1982) – „descendent din zece voievozi” (Petre Pandrea), absolvent, ca și Codreanu, al liceului

Al doilea act s-a petrecut la 30 noiembrie al aceluiași an. Corneliu Codreanu și alți treisprezece legionari aflați în detenție au fost sugrumați în duba care-i ducea la Jilava, în preajma pădurii de la Tâncăbești, așa cum au raportat chiar subofițerii de jandarmi însărcinați cu această „misiune”. În spatele fiecărui legionar se afla un jandarm cu o frânghie. La un semnal dat, au aruncat frânghiile pe gâtul victimelor, sugrumându-le. După aceea, ajunși la Jilava, au tras fiecărui cadavru câte un glonte în ceafă, ca să „legitimeze” declarația apărută a doua zi în ziare și la radio, anume că „au fost împușcați pentru că au încercat să fugă de sub escortă” – clasic truc dezinformativ.

Mi-amintesc, de parcă ar fi fost ieri, de lovitura pe care am resimțit-o când am auzit vestea la radio, între două *fox-trot*-uri. M-am dus repede să-i informez pe tata și pe mama, care nu și-au putut stăpâni lacrimile⁷. Ne-am

militar de la Mănăstirea Dealu, avocat, doctor în Drept, șef al Direcției Generale a Siguranței și Polițiilor în timpul scurtei guvernări legionare, deținut politic timp de 23 de ani neîntreruși (sub Antonescu, sub „capitularzi” și sub comuniști), figură legendară a închisorilor comuniste (cu numărul de încarcerare 807). Un strămoș al său, Grigore Alexandru Ghica, voievod al Munteniei (1834-1842), fusese întemeietorul Jandarmeriei naționale (3 aprilie 1850). [n. ed.]

⁷ Iată chiar relatarea lui Mihail Sturdza: „Eram întorși din Copenhaga [unde autorul se afla în misiune diplomatică], într-un scurt concediu; în acea după-amiază lăsasem pe soția mea și pe fiul meu ascultând muzica ușoară de după prânz. Odihneam puțin, când fiul meu a intrat galben ca ceara în odaie, abia putând vorbi. «L-au omorât pe Căpitan!», îmi strigă el, cu pieptul greu de lacrimi. Între un vals și un jazz, radio-emisiunea se întrerupsese un moment pentru a anunța că Corneliu Codreanu, cu treisprezece alți legionari, fuseseră împușcați, pe când erau mutați dintr-o închisoare în alta, în urma unei încercări de evaziune [evadare]. Îndată după această comunicare, muzica a reînceput. Zece luni mai târziu, când Călinescu, călăul Căpitanului, a fost executat, cei nouă legionari răzbuunători,

dat imediat seama că, cu acest asasinat, a început o fază nouă în istoria Europei: era primul dintr-o serie de evenimente care ne vor duce la o catastrofă fără precedent în istoria continentului nostru.

Dimensiunea internațională a acestui asasinat ne-a fost dat să o cunoaștem câteva zile mai târziu, când am aflat că diferiți reprezentanți diplomatici români în străinătate, colegi de-ai tatălui meu, fuseseră felicitați de către diplomații englezi și americani pentru „atitudinea hotărâtă a regelui și guvernului de la București”. Încă o dovadă a „democrației” occidentale de pe atunci: un act complet ilegal, care nu ținea seama de nici un principiu democratic, devenea o faptă de o energie laudabilă, referindu-se la un om care-și dăruise toată viața luptei împotriva imperialismului sovietic !

Pe străzile Bucureștiului am observat că mulți tre-

înainte de a se preda poliției de bună-voie, au ocupat cu forța postul de radio, întrerupând și ei pentru o clipă muzica ușoară, destulă vreme pentru a vesti țării: «Căpitanul a fost răzbunat!» (*România și sfârșitul Europei*, ed. 1966, pp. 130-131/ ed. 1994, p. 137). Mihail Sturdza reproduce în continuare (pp. 131-133/ pp. 137-139) poziția jandarmului Sârbu (asasinul direct al lui Codreanu), făcută în timpul anchetelor inițiate în toamna lui 1940, avansând apoi ipoteza „execuției rituale” de tip talmudic, sprijinit pe un citat din *Sanhedrin* (VII, 52b, 53a): „De câte ori se vorbește în Lege de ucidere, vei alege sugrumarea... Aceasta nu fiindcă este mai ușoară, dar fiindcă atunci când Legea zice ucidere, fără altă deslușire, se poruncește [se subînțelege] sugrumarea”, ca și pe următoarea observație adiacentă: „Coincidența nu se oprește aicea. Într-adevăr, toate amănunțele ce același *Sanhedrin* ni le dă asupra modalităților prescrise pentru săvârșirea sugrumării corespund întocmai cu cele urmate în cele două tragice autobuze, cu o singură deosebire: Talmudul cere ca picioarele osândiților să fie îngropate în pământ până la glezne; jertfele lui Carol aveau gleznelor legate de banca din față” (p. 134/ pp. 139-140). [n. ed.]

cători aveau o expresie îndurerată. Asasinatul a produs, chiar în persoane fără simpatie pentru Mișcare, o impresie penibilă și o preocupare pentru viitor. Ce ne-a revoltat pe toți a fost că nici un om politic n-a exprimat nici cea mai mică critică*. Pentru Carol al II-lea și Călinescu a fost dovada că pot săvârși orice crimă fără să fie trași la răspundere de nici un partid, de nici un om politic, de nici un parlament, de nici o instituție juridică sau morală. Dar exista altceva: mii de legionari s-au hotărât, în aceste condiții, să ia legea în mâinile lor, să aplice *singura lege* față de un stat care nu-și mai respecta propriile legi: *legea răzbunării*. Într-adevăr, ce altă posibilitate există de a stăvili excesele unui totalitarism criminal? Justiția nu mai exista, Executivul era supus în întregime unui număr redus de șefi care slujeau intereselor străine, Puterea Legislativă nu mai funcționa.

Ideea răzbunării a pătruns în mulți legionari; mai curând sau mai târziu, trebuia, într-un fel, să se întâmple ceea ce s-a întâmplat. Ideea răzbunării avea o logică simplă, dar reală, cum explicam în paragraful anterior. Dar avea și o parte negativă și foarte periculoasă (dincolo de orice alte considerații): represaliile pe care guvernul le putea declanșa la rândul lui (și care, după cum vom vedea, au fost groaznice).

Puțin timp după asasinarea Căpitanului, l-am înso-

* Și culmea este că guvernul care a săvârșit această odioasă crimă era prezidat de însuși Patriarhul Miron Cristea! Carol al II-lea reușise să compromită până și Biserica Ortodoxă Română, Biserica noastră strămoșească și sfântă, făcând-o complice la asasinarea lui Corneliu Codreanu și a celorlalți treisprezece camarazi aflați în detenție [„Nicadorii” și „Decemvirii” – „pedepsitorii” din inițiativă proprie ai lui I. G. Duca (1933) și Mihai Stelescu (1936), condamnați la închisoare pe viață].

țit pe tata, care se reîntorcea la postul lui de ministru [ambasador] de la Copenhaga. Speram ca din străinătate, cu o informație precisă referitoare la ceea ce petrecuse în țară, să putem influența opinia publică, sau măcar anumite ziare și publicații, care să informeze asupra realității, arătând adevărul despre dictatura personală a lui Carol al II-lea și despre terorismul de stat pe care-l dezlănțuise.

Danemarca era o țară foarte plăcută, trăind într-un regim într-adevăr democratic. Am cunoscut-o pe Marea Ducesă Olga, sora Țarului Nicolae al II-lea, asasinat de bolșevici în 1918. Și cu această ocazie mi-am dat seama cu câte minciuni caută campaniile marxiste – și de „stânga”, în general – să dezinformeze publicul. Câte aprecieri tendențioase despre familia țarului: îi dădeau drept „îngâmfăți”, prepotenți, fără interes pentru cetățenii de rând etc. ! Marea ducesă era tocmai contrariul : simplă, amabilă, preocupată de destinul popoarelor, ocupându-se de gospodăria ei cu cea mai mare simplitate. Rudă apropiată cu familia regală daneză, se refugiase în această țară. Prin ea am aflat multe amănunte despre tragedia familiei imperiale rusești. Am ținut în mod special să amintesc de această minunată Doamnă, pentru că, așa cum se va vedea mai departe, probabil că mi-a salvat viața.

Trecură iarna și primăvara. Vara o dedicam pescuitului uriașilor toni de mai multe sute de kilograme. Într-una dintre plimbările cu barca pe apele frumoasei strâmători Skagerak, vedem că se apropie cu mare grabă o barcă cu Prințul Aage al Danemarcei pe punte, care-l salută repede pe tata și strigă: „A început războiul!”. Într-adevăr, era ziua de 3 septembrie 1939. Cu zece zile înainte se semnase pactul Ribbentrop-Molotov, care ne făcuse o impresie penibilă. Desigur că atât Hitler cât și

Stalin avea motivele lor. Hitler voia să fie sigur că nu va trebui să combată pe două fronturi. Stalin aplica principiul fundamental în politica externă a revoluției comuniste: a provoca un conflict între puterile „burgheze”, pentru ca să se profite de consecințele sociale și politice ale războiului, strategie pe care o aplicaseră deja, chiar dacă numai în parte, cu ocazia primului război mondial.

Întorși acasă, în zilele următoare am fost martori la începutul a ceea ce pe atunci părea încă un război în sensul tradițional al cuvântului. Raiduri aeriene, invadarea Poloniei, mobilizări... Dar de la început are loc un fapt îngrijorător: invadarea Poloniei și de către armatele sovietice, de acord atât cu Germania, cât și cu puterile occidentale! Era prima manifestare a criminalei ambiguități care a caracterizat acest conflict de lungă durată.

Tot în primele zile ale lui septembrie, fusesem anunțat să mă prezint la regimentul meu de artilerie. Mama voia și ea să fie la București cu părinții ei în aceste momente îngrijorătoare. Am plecat cu mașina, cutreierând Germania, Cehoslovacia și Ungaria. Pe drum ne-am oprit la Berlin, unde mi-am văzut camarazii și pe Horia Sima. Am fost rugat de acesta să iau contact cu șeful studenților, Vârfureanu, ca să-l rog să trimită în Germania pe cineva care să restabilească legătura între corpul studențesc legionar și comandamentul de la Berlin.

Ajungând la București pe la mijlocul lui septembrie, m-am prezentat la regiment, care făcea manevre lângă București, la Jilava. Într-o zi, după masă, când nu fusesem chemați la regiment, am luat contact cu Vârfureanu, prin mijlocirea doctorului Voinescu, legionar și prieten. Trebuia să ne întâlnim la șosea, într-un loc convenit de ei. Cu ocazia acestei întâlniri, s-a întâmplat ceva care m-a impresionat foarte mult.

La punctul de întâlnire, doctorul și cu mine făceam câțiva pași într-un sens, apoi ne întorceam și parcurgeam aceeași distanță în sens contrar. Mai multe persoane se plimbau și ele pe același drum. La un moment dat, eu am făcut stânga împrejur, înainte de a se întoarce Voinescu, și văd venind spre mine un tânăr a cărui expresie m-a făcut într-o clipă să-mi spun: „Ce cap de trădător are ăsta!”... În clipa următoare s-a întors și Voinescu, care-l salută prietenește pe băiatul cu mutră de trădător. Mi-am amintit atunci de cunoscuta frază a lui Talleyrand: *Méfiez-vous de la première impression, c'est la bonne* și m-am gândit că celebrul ministru al Afacerilor Străine francez nu avea totdeauna dreptate. Și totuși, după cum vom vedea, el avea totdeauna dreptate: Vârfureanu a fost cel mai mare trădător, după Stelescu, pe care l-a avut Mișcarea.

Într-o zi de manevră, la Jilava, pe la prânz, auzim la radio că o echipă de legionari, conduși de Miti Dumitrescu, anunță executarea lui Armand Călinescu: „Căpitanul a fost răzbunat!”. După ocuparea postului de radio și anunțarea răzbunării săvârșite, cei nouă s-au predat poliției. M-am uitat la toți ofițerii care luau masa în același timp, ca să văd reacția lor. Lucru straniu: nici una! Nici indignare, nici aprobare: au continuat să mănânce ca și cum locutorul – care era însuși Miti Dumitrescu – ar fi anunțat filmele săptămânii! Mi-au făcut impresia, poate greșită, că în fond nu-i indigna deloc această răzbunare, dar că, din motive ușor de înțeles, nu puteau să-și manifeste adevăratele sentimente. Dacă ar fi fost într-adevăr indignați, nimeni nu-i împiedica să se manifeste cu expresii precum „teroriști”, „asasini”, „criminali” etc.

Seara m-am întors acasă. A doua zi, 22 septembrie, am văzut fotografiile trupurilor lui Miti Dumitrescu și ale celorlalți azvârlite în piață. Am aflat curând de asasinarea

legionarilor din toată țara, trei pe fiecare județ, 40 și mai mulți în fiecare lagăr din țară, ba chiar în spitalele unde unii fuseseră internați. O represiune unică în lume și, cred, în toată istoria. Nu prin numărul de victime, ci prin măsurile care au caracterizat acest masacru. Ordinul fusese să se execute trei legionari pe județ. Au fost executați, în urma acestui ordin, oameni absolut nevinovați, împotriva cărora nu exista nici o acuzație judiciară sau administrativă. La Iași, poliția „disciplinată” nu găsisese acasă decât doi legionari. Unde-l găsim pe al treilea? – se vor fi întrebat polițiștii, zeloși și preocupați. Atunci un „bine informat” le dădu de veste că la spitalul de tuberculoși de la Bârnova, lângă Iași, este internată Elena Bagdad (fata colonelului Bagdad), care suferea de tuberculoză. Fără să mai stea pe gânduri, polițiștii s-au sculat, s-au suit în mașină, au ajuns la Bârnova către miezul nopții, au scos-o pe Lenuța din pat, au împins-o până în parcul sanatoriului și au împușcat-o cu sânge rece. Misiunea era îndeplinită: cum-necum, fuseseră executați trei legionari. Că erau nevinovați? Cine se mai sinchisea?!

Un diplomat român, legionar, prieten al meu, îmi povestea că, la câteva luni după aceste masacre, participa la o întrunire unde-l întâlni pe prefectul militar al județului respectiv, care, aflând că interlocutorul lui este legionar, a ținut să-i „explice” că atunci când a primit ordinul de a executa trei legionari s-a gândit că acești legionari „reprezentau tineretul, viitorul țării”, drept care dăduse dispoziție să se împuște trei oameni mai în vârstă! Dacă a făcut într-adevăr acest act demential, nu există cuvânt care să califice o asemenea faptă. Dar chiar dacă este o minciună, aceasta dovedește aceeași mentalitate criminală, aceeași supunere abjectă față de un guvern scelerat și asasin.

Trupurile legionarilor asasinați au fost aruncate la răscruce de drumuri și școlile chemate să defileze prin fața lor. În ziarele din acele zile există fotografiile corespunzătoare. Masacrul săvârșit de Carol al II-lea și de guvernul lui a fost cel mai oribil pe care istoria recentă a Europei l-a cunoscut. Nici Stalin, nici Hitler n-au atins această limită de abjecție. Ei au omorât, fără îndoială, mult mai mult de câteva sute de nevinovați. Dar nu au aruncat cadavrele la răsپantie de drumuri și n-au pus școlile să defileze prin fața lor. Cinic vorbind, înscenarea era – din punct de vedere propagandistic – o enormă greșeală. Ea a revoltat lumea (chiar și pe cei indiferenți sau ostili Legiunii), asmuțind-o împotriva dictaturii carliste și a zbirilor ei, ale căror zile erau de-acum numărate.

De fiecare dată când mă întorceam seara de la manevre, mă aștepta în gară o prietenă. Câteva seri după măcelul din 22, coborând din tren, n-am găsit-o și mi s-a părut suspect. Am fost acasă, intrând prin ușa din spate. După câteva minute a venit Gherghina, admirabila noastră bucătăreasă, să mă anunțe că mă caută poliția. M-am schimbat repede de haine, am luat ceva bani și am ieșit tot prin ușa din dos. Ca să ies din curte, trebuia să trec prin fața porții principale, unde era postat un polițist. Dar prostul stătea înăuntru, iar poarta era de lemn pe jumătatea de jos și de sticlă în partea de sus. Așa că, aplecându-mă, am trecut pe la câțiva centimetri de polițist, fără să mă poată vedea, am ieșit repede în stradă și am luat un taxi.

M-am dus întâi la legația Germaniei, al cărei guvern ne arătase o anumită simpatie, primindu-i pe legionarii care fugeau de teroarea carlistă. Ajuns la legație, am cerut să vorbesc cu ministrul [ambasadorul] Fabricius, căruia i-am explicat cine eram și în ce primejdie mă

găseam, rugându-l să-mi permită să mă refugiez în legăție. Mi-a răspuns politicos că nu poate, că situația actuală a legăturilor cu guvernul român nu-i permitea să adăpostească un legionar. Mai târziu am aflat că avea legături foarte strânse cu Carol și cu Lupeasca.

Am plecat dezgustat, dar cu speranța de a mă refugia la legația Spaniei, al cărei ministru era un prieten vechi de-al lui tatălui meu. Mă gândeam că după jertfa lui Moța și Marin în războiul din Spania, în favoarea guvernului național și creștin pe care acum îl reprezenta, nu va refuza să-mi acorde protecție. Cea de-a doua dezamăgire m-a lovit încă și mai crunt. Ministrul mi-a explicat că s-ar pune într-o situație „foarte grea față de guvernul român”. Eram furios, căci mă gândeam cător spanioli persecutați de guvernul pro-sovietic de la Madrid le oferise legația noastră de acolo, în frunte cu ministrul Dumitrescu, necondiționat adăpost și sprijin.

Mai aveam o singură speranță: legația Suediei, al cărei ministru fusese și el coleg cu tata, tot la Riga, iar băieții lui fuseseră camarazi de sport cu mine. Ministrul Reuterswärd nu numai că m-a primit, dar n-a șovăit nici o clipă în a-mi oferi ospitalitatea. Ba mai mult, a telefonat ministrului Ungariei, rugându-l să pună o viză pe pașaportul meu, pe care îndată i l-a trimis. Ce ironie! Miniștrii celor două puteri anti-comuniste ca și noi, camarazi (cică) în lupta împotriva imperialismului sovietic, nu au fost în stare să facă un gest pentru mine. În schimb, reprezentantul unei țări neutre, care nu participa cu nimic la conflictul ideologic, politic și militar care împărțea Europa, a făcut pentru mine tot ce a putut.

A doua zi, Reuterswärd mi-a spus că doi suedezi pleacă cu mașina lor spre Germania, trecând prin Ungaria, și că pot merge și eu cu ei. Am plecat. Dar norocul

meu s-a oprit aici. Pe drum mașina a avut o pană de motor. Am comis atunci o mare greșală: sperând că poliția nu avusese timp să anunțe toate posturile de graniță, am luat un tren spre Budapesta. Pierdusem, evident, prea multă vreme și, când am sosit la graniță, am fost arestat.

Identificat, poliția mi-a pus cătușe la mâini și m-a trimis, însoțit, cu primul tren la București. Un detaliu de pe drumul de întoarcere: ieșind o clipă pe culoar, mă pomenesc față în față cu o fată tânără și frumoasă. Ne uităm unul la altul, schimbăm câteva cuvinte și, la un moment dat, ridic brațele și-i arăt cătușele. S-a dat, speriată, înapoi, dar ceva i-a înlăturat imediat impresia că ar fi vorba de un delincvent de rând, drept care mi-a surâs dulce și înțelegător.

De la gară poliția m-a dus imediat la Siguranță, unde m-au băgat într-o celulă ai cărei pereți erau plini de pete de sânge. Impresia n-a fost tocmai plăcută. Dar se părea că Siguranța nu era competentă în cazul meu, astfel că am fost dus a doua zi la Prefectura Poliției. Acolo am fost băgat imediat într-o celulă individuală de 2 metri pe 1 ½, în care aveam să petrec trei luni. Trecând prin culoarele Prefecturii, am întrezărit mai multe celule, mai mari sau mai mici, pline de legionari. Celula mea era pe ultimul culoar de patru celule, în care vor sta alături de mine Dr. Mitică Voinescu și Alecu Ghica.

În primele zile ale lui octombrie a început interogatoriul. Avea loc totdeauna după miezul nopții, dar nu în fiecare noapte, căci între timp se ocupau, desigur, de alți deținuți, nu fără legătură cu cazul meu. Întrebările pe care mi le puneau erau la început destul de lipsite de importanță: pe cine am întâlnit la Berlin, ce se discuta între noi, pe cine cunoșteam în București, ce-mi ceruseră

camarazii de la Berlin să fac pentru ei... Răspundeam și eu destul de vag. Toată afacerea mi se părea în fond lipsită de importanță. Până într-o noapte când m-au dus în beciurile Prefecturii. Înainte de a coborî pe ultima scară, care abia se vedea de întuneric ce era, agentul Horvath îmi poruncește: „Coboară!”. Rămăsese în spatele meu și, în aceeași clipă, am avut impresia că-mi va trage un glonte în ceafă. Dar ei aveau un alt scop. În fundul beciului era instalația necesară pentru a administra cumpletele bății de care auzisem de atâtea ori vorbindu-se.

M-au poftit politicos să mă întind pe spate, să-mi scot ghetetele și să întind picioarele pe o buturugă. Curios că nu mi-au pus întrebări, ci au început imediat să mă bată la tălpi, încet. Un agent care, în lipsa lui Horvath, mă interogase în zilele anterioare de câteva ori, și care-mi arătase o anumită simpatie, îi spune lui Horvath, care începuse să mă bată la tălpi: „Degeaba îl bați, că n-o să spuie nimic”. Nu spuneam nimic pentru că nu mă întreba nimic, dar observația agentului simpatic putea să-mi fie de folos, servind de pretext ca să nu mă bată prea mult. Într-adevăr, după vreo douăzeci de lovituri la tălpi, s-au oprit, oarecum derutați.

Ce am simțit în timpul bății? La primele lovituri – doar o durere la tălpi. Dar după aceea o durere care urca de-a lungul șirei spinării, până spre baza creierului, unde am simțit destul de dureros ultimele lovituri.

Când au terminat bătaia, m-au ridicat. Puteam să umblu, dar încet și greu; mi-am dat seama că scăpasem relativ ușor. Ziua următoare am stat în celulă, iar când a sosit noaptea m-au chemat din nou în interogatoriu. Atunci mi-am dat seama că bătaia era menită să mă intimideze, să mă sperie, ca să răspund la întrebări, care de data aceasta au fost mult mai serioase. Horvath mi-a spus,

încă din capul locului : „Știm că aveai ca misiune să organizezi asasinarea Regelui. Spune-ne tot ce știi despre această misiune. Dacă nu vorbești, bătaia de ieri va fi fost floare la ureche față de ce te așteaptă!”.

Bineînțeles că întrebarea m-a surprins enorm. Nici odată, după știrea mea, nu se discutase această posibilitate. Dar mi-am dat imediat seama că, dacă negam pur și simplu, nu ajungeam nicăieri, decât din nou în beciul Prefecturii.

Atunci mi-a venit brusc o idee strălucită. Am început să râd și le-am spus :

— Ce bine-mi pare ! Ați căzut în capcană !

— În capcană ?! În ce capcană ?

Rămăseseră mai surprinși decât mine, la acest râs și la această afirmație a mea, complet neașteptată. Atunci, inventând pe măsură ce vorbeam, le-am dat următoarea explicație :

— O să vă pară într-adevăr surprinzător, dar grupul nostru a întins agenților voștri strecurați printre noi o cursă. Cu toate că afirmația mea vă va părea de un cinism revoltător, vă spun că vă pregăteam ceva mult mai important pentru noi...

— Cum... mai important decât asasinarea Majestății Sale ?!

— Da. Mai întâi, dacă ați fi la curent cu doctrina legionară, dacă l-ați fi citit pe Corneliu Codreanu, ați ști că Mișcarea Legionară este monarhică și, oricât de greșit este Regele, ar fi să mergem împotriva doctrinei noastre dacă am căuta să-l omorâm. Ținând seama de aceasta, aveam de realizat, într-adevăr, un lucru de cea mai mare importanță... ceva care pentru noi era hotărâtor...

M-am oprit o clipă, ca să observ cu plăcere expresiile de intens interes de pe fețele lor. Apoi am continuat :

—Pentru noi lucrul cel mai important era să le salvăm viața șefilor noștri închiși la Râmnic [lagărul pentru legionari de la Râmnicu Sărat]. După moartea lui Corneliu Codreanu, pentru noi era indispensabilă libertatea lor, ca să-și poată lua răspunderile respective în conducerea Mișcării. Am fost îndemnat să iau contacte, să mă informez în legătură cu această acțiune, dar să nu dezvălui la început nimic din adevăratele intenții.

Din punctul de vedere al actualității, „dezvăluirile” mele nu-i mai puteau duce pe polițiști la nimic: toți șefii noștri de la Râmnic, în frunte cu inginerul Clime, fuseseră împușcați în noaptea de 21 spre 22 septembrie [1939]. Dar probabilitatea unei astfel de misiuni era extrem de evidentă prin interesul pe care Legiunea îl avea să-și vadă conducătorii în libertate.

Agenții mi-au pus în față coli de hârtie, mi-au dat toc și cerneală, spunându-mi să le dau toate amănuntele. Am scris „amănunte” pe care le inventam pe loc, strecurând printre ele și câteva reale, ca întâlnirea mea cu Vârfureanu, despre care eram sigur că erau perfect la curent. Într-adevăr, într-unul dintre interogatoriile precedente, anchetatorul (acel agent simpatic care lua note în timp ce mă bătuse Horvath, în noaptea anterioară) făcuse un lucru surprinzător. La un moment dat, în timp ce eram așezați în birou și mă interoga, s-a sculat și a ieșit din odaie, lăsându-mă singur cu dosarul lui. Am profitat de ocazie și m-am uitat repede prin el, constatând că figurau toate declarațiile care puteau avea o legătură cu cazul meu, afară de una: a lui Vârfureanu. N-am mai avut nici o îndoială: eventualele lui declarații făceau parte din alt dosar, acela al informatorilor.

De altfel, câteva săptămâni mai târziu, după venirea la guvern a lui Tătărăscu, când autoritățile începuseră

să-și mai domolească atitudinea față de noi, într-o conversație cu comisarul Doboș (încetaseră anchetele), acesta îmi spuse ironic:

—Frumoși indivizi aveți printre voi, legionarii!

—La cine faceți aluzie? – l-am întrebat.

—La Vârfureanu. Știi ce i-am dat ca să vă denunțe? O fructărie la Obor!

La Prefectură am stat mai mult de două luni și jumătate. Spre sfârșitul lunii octombrie începuse „destinderea”. Dar desigur că această destindere nu ne putea face să uităm grozăviile comise de guvern, precum aceea care avusese loc în aceeași Prefectură unde eram și eu deținut: schingiuirea Luciei Grecu, care, nemaiputând suporta durerile, se aruncase de la etaj în curtea Prefecturii.

Mulți anchetatori depășeau limitele „misiunii” lor de a chinui, adăugând un sadism personal fără limite. Într-o conversație cu unul dintre agenții care ne anchetau, acesta mi-a făcut următoarea curioasă confidență: „Sunt un om pașnic, dar când văd sânge, înnebunesc!”. Câți nu erau ca el? La câte chinuri nu au fost supuși legionarii și legionarele, din pricina acestor accese de sadism? Nu trebuie să căutăm sau să admitem vreo scuză în această monstruoasă psihologică a slugilor unui guvern hotărât să comită orice crimă pentru a ne distruge, profitând de tendințele sadice pe care unii agenți de-ai lui puteau să le aibă.

Nu are, în schimb, absolut nici o explicație psihologică următoarea crimă. Cu câteva luni înainte, Victor Dragomirescu, șeful Frățiilor de Cruce, hotărâse să plece în străinătate. Vărul meu, Andrei Costin, aviator, îi propusese următorul plan: va decola cu un avion de la Băneasa; Victor îl va aștepta într-o poiană determinată cu precizie, Andrei va ateriza și-l va lua cu el, zburând spre

Ungaria. La decolarea din poiană, însă, avionul a alunecat pe o aripă și s-a prăbușit. Andrei a fost rănit la față și la braț. Victor a avut șalele rupte. Andrei, având legături de rubedenie și prieteni în lumea mare din București, autoritățile s-au gândit probabil că e mai prudent să-l trateze normal. A fost internat într-un spital, sub pază. Dar cu Victor, băiat modest, fără legături sociale, dar cu o importantă poziție în Mișcare, autoritățile puteau comite orice crimă. A fost dus întâi la Prefectură, fără îngrijire, și de acolo aruncat viu în crematoriu. Cei care în viitor ar vrea să cunoască, să studieze, să scrie despre acele vremuri nu vor putea – dacă sunt corecți – să nu recunoască aceste crime atunci când vor judeca situația din timpul lui Carol al II-lea, Călinescu, Argeșanu, Gavrilă Marinescu și a tuturor aceluia care au dat ordine să se schingiuiască și să se asasineze legionari și legionare. Aveam la dispoziție o Constituție făcută după regulile democratice, o Justiție și o Administrație care puteau să procedeze legal împotriva noastră. Dar au recurs la cea mai abjectă teroare, cea a Puterii protejate de poliție, armată și zbiri, cu sprijinul țărilor „aliat” din Occident !

În timpul cât am stat la Prefectură am făcut observații interesante. De pildă, ca să „umanizezi” cât de puțin pe anchetator, a-i atrage atenția asupra suferințelor tale, sau ale mamei îngrijorate de soarta fiului ei, n-avea nici un efect. În schimb, o glumă bună putea să înduplece într-o oarecare măsură pe cei ce aveau soarta noastră în mâinile lor. Mi-amintesc că într-o zi i-am povestit lui Bonea, unul dintre șefii departamentului care se ocupa de noi, gluma următoare. Șlaim îl întâlnește pe Ițic pe stradă și-i strigă: „Știi ce mi s-a întâmplat? Întorcându-mă acasă acum câteva zile, o găsesc pe nevastă-mea culcată cu un prieten pe canapea!”. „Și ce ai făcut?”,

întreabă Ițic. „Am vândut canapeaua!”, răspunde Șlaim. După această glumă, Bonea trecea des pe la mine și stăteam normal de vorbă.

Cum menționam mai sus, cu venirea guvernului Tătăărăscu s-a ușurat regimul nostru. Din când în când primeam de acasă chiar câte ceva de mâncare. Uitându-mă înapoi, la prima lună de regim celular (anchete, bătăi), a trebuit totuși să observ că beneficiam de o anumită „protecție”. Dată fiind acuzația de magnicid pe care mi-o făceau anchetatorii, destinul meu ar fi trebuit să fie altul. Câteva luni mai târziu, după plecarea lui Carol al II-lea, când m-am întâlnit din nou cu tata, mi-a povestit ceea ce ar fi putut să intervină în favoarea mea.

La Copenhaga, când tata a aflat de arestarea mea, bineînțeles că i-a informat pe toți prietenii noștri, printre care și pe Marea Ducesă Olga*, care era rudă cu Carol al II-lea. După câteva zile, Marea Ducesă i-a spus tatălui meu că i-a trimis nepotului ei Carol o scrisoare în care spunea următoarele: „Nu sunt decât o femeie fără putere de a interveni direct, dar țin să-ți spun că, dacă i se întâmplă ceva lui Ilie-Vlad Sturdza, te blestem pentru restul zilelor tale să pătimești cele mai mari nenorociri”. A avut acest blestem al Marii Ducese o influență asupra lui Carol? S-ar părea că un om atât de crunt, care nu șovăia să dea cele mai criminale ordine, n-ar fi fost sensibil la nimic. Dar nu se poate ști ce slăbiciuni, ce teamă metafizică pot avea câteodată chiar și cele mai neomenoase caractere. Să se fi speriat regele-călău și să fi dat vreun ordin de a mă cruța?

* Sora Țarului Nicolae al II-lea, asasinat de bolșevici, cu întreaga sa familie, în 1918 [figură pe care autorul a portretizat-o mai înainte].

Mama încercase altceva. O vară îndepărtată îi spusese că știa o persoană importantă din cadrul Prefecturii, care persoană, în schimbul unei sume de bani pe măsura importanței ei, ar fi putut interveni în favoarea mea. Mama a strâns banii și i-a dat rudei cele cerute. După septembrie 1940, după venirea la putere a Mișcării Legionare, mama a încercat să afle amănunte asupra acestei intervenții „financiare”, dar a rămas cu impresia că verișoara nu dăduse banii nimănui. Niciodată n-am putut ști adevărul asupra acestei intervenții, spre deosebire de cea a Marii Ducese Olga, asupra căreia nu era nici cea mai mică îndoială.

La începutul lui decembrie am fost înștiințați că vom fi duși în lagărul de la Vaslui. Pe ziua de 16 am călătorit în duba unui tren, ajungând seara. Ce deosebire! Dormitoare încăpătoare, masa o luam cu toți camarazii într-o mare sufragerie. Ziua nu aveam voie să ieșim din dormitoare decât la anumite ore, dar petreceam timpul jucând poker sau alte jocuri de societate. Aveam o sobă bună în cameră și lemn suficient pentru a face foc toată ziua. Eram șase în același dormitor. Ce deosebire în comparație cu singurătatea celulelor de la Prefectură!

Clădirea lagărului fusese mai înainte școală. Avea o curte încăpătoare, cu gard de sârmă ghimpată împrejur. Erau acolo legionari închiși de mai multe luni, care ne-au povestit noaptea de 21 spre 22 septembrie, când jandarmii au venit să ridice 40 dintre ei, să-i scoată din lagăr și să-i împuște pe toți. Trebuie insistat asupra faptului că nici unul dintre deținuții de acolo nu fusese condamnat la vreo pedeapsă de o instanță judecătorească. Trimiterea în lagăr era o „măsură administrativă”, nimic mai mult. Se făcea nu pe baza unor fapte dovedite, ci numai ca măsură de „prevedere” (care permite deținerea

chiar când nu există nici o acuzație).

În momentul ieșirii din lagăr, în acea noapte, unul dintre legionari a strigat, uitându-se la camarazii care rămăseseră în urmă: „Acuma o să vedem dacă este ceva dincolo!”. M-a impresionat mult această exclamație a unui om care știa că peste câteva minute va fi împușcat. Mulți ani mai târziu, povestind această tragică întâmplare unor prieteni spanioli, unul dintre aceștia spuse: „Desigur că era ziarist!”. Într-adevăr, era ziarist... Alt legionar căzuse în momentul măcelului doar cu o rană ușoară. Jandarmii – conform ordinelor – lăsaseră trupurile pe șosea și nu și-au dat seama că legionarul respectiv mai trăia. Au plecat, iar el s-a sculat și s-a refugiat pe dealurile din jurul Vasluiului. A doua zi, numărând trupurile, jandarmii și-au dat seama că lipsește unul. Au plecat imediat în căutarea lui, cutreierând împrejurimile până l-au găsit, împușcându-l pe loc și târându-i trupul până unde zăceau ceilalți.

La Vaslui am primit vizita familiilor noastre. A venit și mama, care mi-a povestit că înainte de a ajunge, pe drumul care ducea de la gară la lagăr, fuseseră să-l viziteze pe un văr al ei, Mavrocordato, care locuia la Vaslui. Acesta i-a povestit că lagărul se află pe o proprietate de-a lui, pe care o dăruise primăriei ca să facă o școală. M-a izbit această coincidență, în fond reprezentativă pentru timpurile pe care le trăim. Din darul generos al unui vechi boier, noua „clasă stăpânitoare” făcuse un lagăr de concentrare și de exterminare, în loc de școala care ar fi trebuit să funcționeze acolo!

În primăvara anului următor (1940) am fost trimiși acasă, unde am fost autorizați să stăm zece zile, după care a trebuit să plecăm fiecare spre unitățile noastre militare. Eu am plecat cu regimentul meu spre Banat,

unde am petrecut câteva luni destul de agreabile. Camarazi buni, șefi normali și binevoitori. Acolo am aflat din ziare despre întoarcerea lui Horia Sima în țară, despre arestarea, eliberarea și numirea lui în noul guvern, apoi despre plecarea sa din guvern atunci când s-a cedat Basarabia. Și, la începutul lui septembrie, despre izgonirea lui Carol al II-lea și înființarea Statului Național Legionar⁸. La câteva zile după 6 septembrie, am fost autorizați să ne întoarcem la vetrele noastre.

⁸ Proclamat la 14 septembrie 1940, prin Înaltul Decret Regal semnat de Regele Mihai I și contrasemnat de generalul Ion Antonescu, noul conducător executiv al statului român. [n. ed.]

II. O CLIPĂ DE NĂDEJDE

Sosind la București, am aflat de la tatăl meu și de la camarazi tot ceea ce se întâmplase în capitală și în întreaga țară. Andrei Costin luase parte la acțiunea de la Brașov, foarte importantă pentru reușita loviturii împotriva dictaturii lui Carol al II-lea. Armata în general a fost foarte înțelegătoare. Generalul Coroamă, comandantul Corpului de Armată București, când a primit ordinul să tragă în legionari, sau mai bine zis în mulțime în general, ar fi răspuns: „Cu puștile cu care nu am tras în unguri, când au ocupat Ardealul, nu putem să tragem în români!”. La 6 septembrie revoluția legionară își atinsese țelul: Carol al II-lea fugea în străinătate și Generalul Antonescu lua conducerea guvernului, cu o majoritate de miniștri legionari. Între alții: tatăl meu la Externe, generalul Petrovicescu la Interne, iar Horia Sima, comandantul Mișcării Legionare, la vicepreședinția Consiliului de Miniștri⁹.

⁹ Iată structura noului guvern (după Gh. Buzatu, Corneliu Ciucanu, Cristian Sandache, *Radiografia dreptei românești (1927-1941)*, Editura FF PRESS, București, 1996, pp. 60-61; numele membrilor de apartenență legionară sunt date cu caractere boldite): *miniștri* – I. Antonescu (președintele Consiliului de Miniștri, și conducător suprem al Apărării Naționale), **H. Sima** (vicepreședintele Consiliului de Miniștri), **M. Sturdza** (Externe [Afacerile Străine]), **C. Petrovicescu** (Interne), M. Antonescu (Justiție), Gh. Leon (Economie Națională), G. Crețianu [Cretzianu] (Finanțe), N. Dragomir (Coordonare Economică), M. Cancicov (Comerț și Industrie), N. Mareș

De îndată ce sosisem la București, tata mi-a spus că Horia Sima vrea să mă vadă. Am fost imediat să-l întâlnesc și mi-a spus că sunt numit șeful județului Iași. O mare mândrie și o mare bucurie m-au cuprins: tocmai în capitala Moldovei, acolo unde trei Sturdzești domniseră, și unde străbunicul meu, Vasile Sturdza, luptase din răspuțeri pentru a realiza Unirea Principatelor. Simțeam o enormă răspundere. Trebuia să împac trecutul cu viitorul. Trebuia să fiu drept, activ, capabil de a rezolva cele mai grele probleme, să lucrez din răspuțeri la construirea acelei „Românii Legionare” pe care o visam cu toții.

Am sosit la Iași pe 12 septembrie. Am regăsit acolo pe câțiva camarazi cu care fusesem internat la Vaslui: Grimalschi, Coșovliu, Șutu... Ne-am întrunit imediat în casa clădită de legionari, cunoscută sub numele de Căminul de la Râpa Galbenă. Am observat la camarazii mei

(Agricultură și Domenii), P. Nicolau (Lucrări Publice și Comunicații), Tr. Brăileanu (Educație Națională, Culte și Arte), V. Iașinski (Sănătate, Muncă și Ocrotire Socială); *subsecretari de Stat* – I. Protopopescu (Finanțe – Inventarul Avuției Publice), C. Pantazi (Apărare Națională), Gh. Jienescu (Aer și Marină), Gh. Dobre (Înzestrarea Armatei), C. Georgescu (Economie – Colonizări și Populație Evacuată), Al. Constant (Presă și Propagandă), C. Papanace (Finanțe), H. Cosmovici (Președinție – Probleme Doctrinare), Al. Rioșanu (Interne), V. Dimitriuc (Economie – Petrol și Exploatare Miniere), P. Nemoianu (Agricultură); *secretari generali*: VI. Dumitrescu (Culte), Tr. Herseni (Culte), Gh. Ghițea (Muncă), Al. Popovici (Sănătate), Em. Bulbuc (Presă și Propagandă), S. Duliu (Economie – Colonizări și Populație Evacuată), V. Ghirculescu (Agricultură), I. Dumitru (Agricultură – Zootehnie), N. Smărăndescu (Agricultură – Păduri), A. Gheorghiu (Finanțe – CAM), I. Olteanu (Finanțe – Cooperatie), Gh. Crișan (Economie Națională), P. Iacobescu (Economie Națională), H. Comaniciu (cancelar al lui Sima). Lista n-a avut în vedere modificările ulterioare din cele aproximativ patru luni de guvernare în formula respectivă. [n. ed.]

două simțăminte diferite: pe de o parte se bucurau de a ne revedea în acele clipe istorice, pe de altă parte, însă, cred că ar fi vrut ca șeful județului Iași să fie unul dintre ei. Primul lucru pe care mi l-au cerut a fost să mă consult totdeauna cu ei, să nu iau hotărâri peste capul lor. Cererea era absolut logică. Am promis că mă voi consulta totdeauna cu ei și că nici nu putea fi altfel, deoarece ei vor ocupa diferitele posturi de răspundere. De acord cu tot grupul, l-am desemnat pe camaradul Șutu, avocat, să fie prefect de poliție. Pe fiul comandantului legionar Ventonic l-am numit prefect, pe camarada Botez – șefa studenților legionare, și tot așa, de acord cu toți, toate celelalte funcțiuni administrative sau politice.

La sfârșitul întrunirii am spus că vreau să locuiesc chiar în Căminul de la Râpa Galbenă, cu toate că nu avea nici o comoditate. Dar camarazii mi-au răspuns că nu era nevoie, pentru că Mitropolitul pusese deja la dispoziția mea un mic apartament, cu toate cele necesare. Am acceptat și m-am dus a doua zi să-i mulțumesc Mitropolitului și să mă instalez în noua locuință.

Mi-am dat seama că primul lucru pe care trebuie să facem este să evităm incidentele între populația evreiască și anumite elemente obscure, care ar putea profita de situație pentru a provoca tulburări. L-am chemat pe reprezentantul Comunității Evreiești și i-am spus că dorința mea este tocmai aceea de a evita orice incident, rugându-l să informeze în acest sens Comunitatea lui, iar că dacă s-ar întâmpla anumite incidente, să vină imediat și să mă informeze. După această convorbire, reprezentantul evreilor din Iași venea aproape în fiecare săptămână să mă vadă. N-au fost incidente. N-a fost atins nici un singur evreu. Partea neplăcută însă era că grupuri de tineri evrei aveau simpatii comuniste. Își puseseră nădejdea în Rusia

Sovietică, așa cum o dovediseră și cu ocazia ocupării Basarabiei de către trupele sovietice. Dacă au fost câteva arestări și interogări de evrei, nu a fost niciodată din cauză că erau evrei, ci pur și simplu – ca și în cazul câtorva români – fiindcă aveau o activitate pro-sovietică.

Pot chiar să afirm că la Iași mi s-a deschis o nouă perspectivă în privința conlocuirii unei importante minorități evreiești cu românii. Câtva timp după sosirea mea la Iași, au venit să mă vadă un grup de locuitori săraci de la marginea orașului, români, și mi-au spus că atunci când aveau litigii între ei, în special referitor la terenurile lor, nu puteau să recurgă la tribunale, pentru că era mult prea scump, așa că litigiile rămâneau de-a lungul anilor fără soluție. L-am chemat chiar a doua zi pe șeful studenților legionari de la Drept și l-am rugat ca, împreună cu alți doi studenți legionari din ultimul an, să organizeze un tribunal de arbitraj pus la dispoziția cetățenilor prea săraci pentru a se adresa Justiției. Ideea îmi venise amintindu-mi de unchiul meu Constantin Sturdza, care, o dată pe săptămână, se punea la dispoziția sătenilor de pe lângă moșia lui, în județul Argeș, pentru a arbitra litigiile lor.

Peste câteva zile „tribunalul” de arbitraj funcționa deja. Curând au venit zeci de cetățeni, cerând să li se lămurească pricinile respective. Era întrebată fiecare parte dacă acceptă arbitrajul, iar dacă răspunsul era afirmativ, camarazii de la Drept procedau la analiza conflictului și la pronunțarea sentinței.

Într-o zi, trecând din nou să văd cum funcționa „tribunalul”, șeful studenților îmi spune: „Al treilea și al patrulea dintre cei care așteaptă sunt evrei”. Foarte surprins, m-am dus la ei și i-am întrebat cum se făcea că, fiind evrei, veneau să-i arbitreze o instanță legionară; n-aveau ei instanțele lor de arbitraj? „Avem”, mi-au răs-

puns, „dar iese așa de scump!”.

Atunci m-am convins de o veche părere de-a mea: toate populațiile au aceleași probleme și nu sunt răspunzătoare de greșelile, excesele și crimele șefilor. Legiunea trebuia să fie apărătoarea drepturilor *tuturor* acelor lipsiți de mijloace, care se luptă cu sărăcia și cu abuzurile șefilor lor, indiferent de apartenența lor etnică sau confesională. Vom stârni așa, probabil, ura șefilor ambițioși și egoiști, dar vom ne îndeplini misiunea noastră creștinească. În același timp, vom evita o ură colectivă și se va putea naște un curent critic față de anumite atitudini fanatice și extremiste ale șefilor, în diferitele grupuri etnice sau sociale.

În ianuarie au izbucnit două incendii importante în două fabrici, destul de apropiate una de alta. La al doilea incendiu am fost la fața locului, să vorbesc cu pompierii și cu poliția, căci bănuiam că poate să fie vorba de un sabotaj. În vecinătatea fabricilor erau câteva case sărăcicioase. Am intrat într-una dintre ele și am găsit o femeie cu doi copii, slabi și mizerabili. „Cum te cheamă?”, am întrebat-o. Mi-a răspuns: „Sarah!”. A doua zi l-am chemat pe reprezentantul Comunității Evreiești și i-am spus următoarele: „La noi, sub direcția doctorului Ossipov, legionarii au organizat în Iași, pentru copiii săraci, 14 cantine care funcționau admirabil. Le vizitez deseori și mi se par o realizare demnă de toate laudele. Propun Comunității Evreiești să organizeze și ea, pentru copiii săraci evrei, câteva astfel de cantine”. Delegatul mi-a promis că va lua legătura necesară și mă va informa. Din nefericire, după două săptămâni a venit lovitura de stat a lui Antonescu și n-am mai putut face nimic.

Am insistat asupra problemei evreiești, căci la Iași se poate spune că s-a născut problema pentru cei care –

ca L.A.N.C. [Liga Apărării Naționale Creștine creată de A. C. Cuza] sau, mai târziu, Mișcarea Legionară – doreau să ridice nivelul economic al românilor apăsați de dominația economică evreiască, așa cum fuseseră apăsați cei din secolul al XIX-lea de dominația economică a grecilor. De insistat, de asemenea, că „antisemitismul” Mișcării Legionare n-a fost rasist, cum se afirmă astăzi în mod curent, și că în asta ne-am deosebit fundamental de nazismul german.

Bineînțeles că multe probleme s-au ivit în cursul celor aproape cinci luni cât a durat guvernul legionar. Problema muncitorească, bunăoară, cu tradiția colaborării dintre Corneliu Codreanu și muncitorul ceferist [?] Constantin Panu¹⁰. Am cerut camarazilor să procedeze la organizarea unui puternic corp muncitoresc, la analiza corectă a diferitelor aspecte sociale și economice, precum și la pregătirea unui program pentru îmbunătățirea situației muncitorilor. Nici aici nu am apucat să ajung prea departe: lovitura de stat a lui Antonescu a pus capăt tuturor eforturilor și nădejzilor noastre.

Alte probleme erau reorganizarea corpului studen-

¹⁰ Muncitor ieșean (Codreanu îl evocă drept „meseriaș, instalator de apă și electricitate”, cu doar „patru clase primare”, dar cu „o minte clară, așezată”, un „vorbitor de mâna întâi”, de mai multă vreme „președintele corporației metalurgice”) animat de convingeri creștine și anticomuniste, întemeietor și președinte al Gărzii Conștiinței Naționale, de care tânărul Codreanu (proaspăt student la Drept) se apropie în toamna lui 1919 („... drumul meu se bifurca: jumătate în lupta de la Universitate și jumătate cu Constantin Panu, în rândurile muncitorimii. Eu m-am legat sufletește de acest om și am rămas cu el, sub conducerea lui, tot timpul până la desființarea organizației”). Pentru mai multe detalii, cf. *Pentru legionari*, ed. 1936, pp. 18-30, dar și 38 (cu tristul sfârșit al luptătorului de odinioară, mort se pare în 1927).

țesc, admiterea și selecționarea de noi membri, legăturile noastre cu Biserica și cu Armata. Din fericire, comandantul militar al regiunii Iași era generalul Coroamă, o personalitate excepțională, cu care ne-am înțeles foarte bine. Voi povesti mai departe cum bunele noastre relații au evitat o tragedie la 21 ianuarie 1941 și cum, dacă în toate regiunile relațiile ar fi fost tot așa de bune, poate că Istoria ar fi fost alta!

La Iași exista, în strada Câmpineanu, cea mai importantă lojă masonică din țară. Într-o zi ne-am hotărât să vedem cum arată pe dinăuntru. Am adunat vreo douăzeci de legionari și legionare și ne-am dus până la lojă. Poarta din față era, bineînțeles, închisă. Am trecut în spatele clădirii, într-o curte unde se afla casa modestă, dar în tipic stil ieșean, a „șefului” lojii. M-am apropiat de intrare numai cu camarada Botez, ca să nu-i speriem pe locuitorii casei. Am sunat și ne-a deschis o servitoare. Am rugat-o să ceară cheia [lojii] stăpânului casei. Mi-a răspuns că „domnul nu este acasă”, dar că o s-o anunțe pe doamna. Într-adevăr, după câteva clipe a venit o doamnă foarte drăguță, ne-a dat cheia și noi, cu toții, am intrat în lojă. Am găsit acolo toate detaliile pe care le citisem în diferitele cărți pe care le aveam în casă despre Masonerie: coloanele Boaz și Jakin, tunelul prin care trebuie să treacă noii membri ca să-și arate supunerea, ochiul Arhitectului Universului... A fost o experiență extrem de interesantă. La intrare am dat ordin să nu se atingă nimeni de nimic. Mă gândeam că în viitor s-ar putea organiza în această clădire un muzeu al Masoneriei, în care să se explice, prin documente și obiecte, rolul ei în istoria țării noastre. Este incontestabil, de pildă, că Unirea Principatelor a fost susținută de Masonerie. Atitudinea ei favorabilă în acest caz nu se datora, desigur, vreunei simpatii spe-

ciale pentru neamul nostru, ci interesului precis pe care-l avea în slăbirea și, finalmente, distrugerea marilor imperii (Austria, Rusia, Imperiul Otoman); în vederea acestui scop, ea susținea independența țărilor care făceau parte din aceste imperii, sau care aveau revendicări teritoriale și politice față de ele.

Îmi aminteam, în timpul vizitei noastre, că Masoneria fusese introdusă în Moldova de către Constantin Mavrocordat, strămoșul meu după mamă, pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, și că tocmai acest voievod introdusese reforme sociale importante. Testamentul lui, în care-și sfătuiește fiul cum să se comporte, este un model de modestie, de bun-simț, de grijă pentru poporul al cărui destin i-a fost încredințat.

Dar cu toate coincidențele pe care interesele Masoneriei au putut să le aibă cu ale noastre, cu toate calitățile persoanelor care au putut face parte din ea, Masoneria a fost departe de a fi susținut totdeauna interesele naționale ale României. N-am avut din partea ei, spre exemplu, nici un sprijin în fața amenințării permanente a imperialismului sovietic (de care, la origini, nici nu fusese străină).

Înainte de ieșirea din lojă, am adunat pe camarazi și pe camarade și am cântat „Sfântă tinerețe legionară”. Cred că a fost într-adevăr o întâmplare unică în istorie: „Sfânta tinerețe legionară” cântată într-o lojă masonică!

Când am terminat imnul Legiunii, am ieșit, am închis cu grijă poarta și m-am dus cu camarada Botez să dăm înapoi cheile servitoarei. Ea ne-a deschis ușa casei, dar ne-a rugat să așteptăm, pentru că doamna voia să ne vorbească. După câteva clipe, doamna a venit cu o tavă cu cafele, dulceață și prăjituri. Am rămas destul de surprinși, dar, mulțumind doamnei din toată inima, am băut cafeaua și am gustat dulceața și prăjiturile. Am admirat

amabilitatea și inteligența ei, i-am sărutat mâna și apoi am plecat cu tot grupul.

Această vizită a avut însă un epilog. Câteva zile mai târziu am fost la București să-l văd pe Horia Sima și să aflu care erau planurile pentru viitor. Mare îmi este uimirea când, intrând în biroul Comandantului, acesta mă întâmpină furios și-mi spune răstit: „Te rog, Ilie, nu-mi fă mai multe greutăți decât cele pe care le am deja!”. Îl întreb despre ce e vorba. Îmi arată o scrisoare care fusese trimisă urgent de șeful lojii de la Iași, în care se plângea de grosolănia cu care mă purtasem cu soția lui, de spaima pe care o provocasem doamnei și servitoarei!

Nu m-am mirat prea mult de această scrisoare. Sunt sigur că ar fi dorit să aibă mai multe motive de reclamație, de pildă să poată spune că am distrus jumătate din lojă, dar ar fi fost pentru noi destul de ușor de dovedit că nu s-a distrus nimic; o comisie de la București, sau chiar o comisie militară de la Iași, ar fi constatat lesne minciuna. Cred însă că ceea ce l-a înfuriat mai mult a fost faptul că am cântat imnul Gărzii de Fier în lojă. Un „sacrilegiu” de neiertat! Această scrisoare era încă un exemplu pentru valul de dezinformație și de calomnii la care era supusă Legiunea din partea adversarilor ei. Era, natural, apă la moara generalului Antonescu și a politicienilor năimiți, care nu doreau altceva decât să aibă cât mai multe motive de acuzații împotriva noastră, fie ele adevărate sau doar inventate.

Desigur că i-am explicat lui Horia exact ce se întâmplase. Dar am citit în ochii lui că șovăia între două interpretări. Pe de o parte eram legionar, trebuia să spun adevărul și, cunoscându-mă, era puțin probabil să fi fost grosolan cu o doamnă. Pe de altă parte, ar fi fost normal să încerc să mă dezvinovățesc. Îndoiala pe care am citit-o

în ochii lui Horia mi-a confirmat teribilul proverb francez: *Calomniez, calomniez, il en restera toujours quelque chose!* Calomnia este o tactică cu rezultate foarte folositoare pentru cei ce o practică. Cei ce nu o practică sunt totdeauna într-o poziție de inferioritate. Persoanelor bine crescute de acasă, cu o bază creștină care interzice minciuna și, în plus de asta, cu o educație legionară, cred că nu le este permis să întrebuițeze calomnia și, în consecință, se vor afla totdeauna într-o poziție de inferioritate tactică față de adversari. Pe de altă parte, calomnia provoacă atâta indignare și imposibilitate de a ajunge la o înțelegere cu adversarul care o întrebuițează, încât posibilitățile de a găsi soluții la un conflict ajung să se reducă la zero. Cu atât mai mult cu cât aceleia care a întrebuițat calomnia îi va fi aproape imposibil să spună la un moment dat: „Am mințit, acuzațiile pe care le-am făcut nu corespund adevărului”.

Dar mai este un aspect curios al calomniei, în aparență contrariu celor spuse mai sus. Întrebuițarea ei abuzivă o face de multe ori să piardă din valoarea ei în mintea anumitor partizani ideologici sau fanatici, care, în fața unor acuzații adevărate aduse grupului din care fac parte, vor răspunde: „Nimic adevărat, toate sunt calomnii!”.

Trebuie să mai adaug că acela care calomniază „afirmă” un fapt, creează o suspiciune față de adversar, care, pentru a o combate eficace, ar trebui să demonstreze contrariul, ceea ce de multe ori este imposibil, cum era și cazul meu cu șeful lojii masonice de la Iași, căci evenimentele erau de așa natură că nu mai aveam timp pentru procese de durată. Mărturia camaradei Botez ar fi fost considerată de toată lumea ca o consecință a intenției sale de a apăra Legiunea și pe șeful ei, iar eventualele mărturii

ale doamnei și ale servitoarei ar fi fost probabil determinate de soțul și stăpânul cu pricina.

Am insistat asupra temei calomniei pentru că în viață eu și cu toți ai mei am avut mult de suferit din cauza acestei tactici. Încolțirea noastră de către Antonescu prin calomniile pe care le răspândea, inclusiv prin cele pe care le povestea guvernanților nemți (ca de pildă că din cauza anarhiei pe care o creasem în țară, el nu-și putea lua răspunderea de a intra în război împotriva Rusiei Sovietice!), i-a permis să realizeze *Putsch*-ul din 21 ianuarie, cu toate suferințele succesive pentru atâtea mii de legionari: exil, front pe linia întâi, ani de pușcărie, moarte.

Pe drumul de întoarcere la Iași, mă gândeam la toate problemele pe care le ridica calomnia și-mi aminteam de o altă lozincă franceză în legătură cu aceeași temă: *Qui s'excuse s'accuse*. Dacă afirmația aceasta poate să corespundă câteodată adevărului, ea este în schimb, până la urmă, apă la moara calomniatorilor: când o persoană acuzată pe nedrept de o greșeală se apără cu prea multă îndârjire, calomniatorii nu vor întârzia să afirme că „cine se scuză se acuză”.

În afară de scrisoarea calomnioasă a masonului respectiv, Comandantul îmi comunicase că Regele, Regina-mamă și Generalul Antonescu vor merge la Iași pentru a participa la manifestarea legionară de la începutul lui noiembrie. Aveam deci să mă ocup urgent de organizarea acestei manifestări, astfel că am renunțat, și pentru motivul acesta, să mă mai ocup de infama intrigă stârnită împotriva mea.

În ziua manifestării legionare l-am așteptat pe Rege la poarta Căminului de la Râpa Galbenă. A sosit într-o mașină cu Regina-mamă Elena, iar Generalul Antonescu a venit într-a lui. Pe când se apropiau, mă întrebam preci-

pitat cum să-l salut pe Rege; și am găsit formula. Când a coborât, am strigat, ridicând brațul: „Trăiască Legiunea și Căpitanul! Să trăiți, Majestate!”. Regele a surâs, dar Antonescu s-a uitat la mine pieziș.

Am început vizitarea Căminului nostru, evocând înființarea Mișcării la Iași [1927], munca studenților împreună cu muncitorii la clădirea Căminului, colaborare care va continua mai târziu în taberele de muncă; am vorbit despre primele prigoane, despre nedreptățile cărora le fusesem victime de-a lungul vremii și, desigur, despre Căpitan. Nici unul dintre cei trei musafiri n-a pus o singură întrebare, n-a rostit un singur cuvânt, cu excepția Reginei Elena care, în fața fotografiei lui Moța, a exclamat: „Ce bărbat frumos!”. La sfârșitul vizitei, când Regele și Regina-mamă se urcaseră în mașină, Generalul Antonescu a rămas în urmă și a rostit primele cuvinte (care au fost și ultimele): „Unde este closetul?”. În sinea mea eram destul de contrariat de tăcerea lui și i-am spus unui legionar: „Du-l pe General la closet!”. Nu știu în ce măsură Antonescu a prins intenția peiorativă a ordinului; camarazii prezenți, însă, au râs cu poftă după plecarea lui.

În ziua de 30 noiembrie am aflat de execuțiile de la Jilava. Am plecat imediat la București, ca să aflu detalii. Cei 64 care fuseseră omorâți erau destinați – după o înțelegere prealabilă între General și Horia Sima – să fie supuși unor procese publice, cu toate garanțiile Justiției, dar și cu aplicarea strictă a aceleiași Justiții în cazul multiplelor crime ordonate și săvârșite de ei. Legionarii care-l omorâseră pe Călinescu s-au predat poliției, dar în loc de proces – care în orice țară civilizată ar fi trebuit să aibă loc – ei au fost asasinați și aruncați, cu încă trei sute de camarazi nevinovați, în piețele publice. Nimeni nu

fusese anchetat sau urmărit pentru aceste crime, nici pentru multe altele comise în cursul anilor '30. Arestarea celor care dăduseră ordinele de a fi executați, fără judecată, su-te de tineri, urmată de implicarea lor într-un mare proces, cu aplicarea strictă a legii, era cea mai bună măsură.

Dar iată că a intervenit Mihai Antonescu, Ministrul Justiției, dând ordinul ca grupul legionar însărcinat cu paza asasinilor noștri să fie înlocuit cu jandarmi, iar asta în vederea eliberării cât mai grabnice a vinovaților deținuți. Înțeleg că în rândurile legionarilor să se fi produs o reacție violentă și că cei vinovați de atâtea crime inutile și sălbatice nu puteau fi lăsați să iasă pur și simplu afară. Cei care au schingiuit-o pe Lucia Grecu până s-a sinucis, cei care i-au tăiat sânii Nicoletei Nicolescu, iar după aceea au omorât-o, sau cei de la Iași, care au ordonat s-o scoată pe Elena Bagdad din sanatoriul Bârnova și s-o împuște în miez de noapte, sau cei care au dat ordinul ca Victor Dragomirescu să fie aruncat de viu în crematoriu... și atâția alții – unii ca aceștia nu puteau să fie puși în libertate și să aibă, poate, încă o dată posibilitatea să omoare și să schingiuiască (ceea ce, după cum s-a văzut mai târziu, n-ar fi fost deloc improbabil).

Persoanele care s-au indignat de execuțiile de la Jilava nu s-au indignat de omorârea a aproape trei sute de legionari într-o singură noapte, majoritatea fără nici măcar să fi trecut prin fața vreunei instanțe judecătorești sau să fi fost deținuți „administrativi” în vreun lagăr !

Execuțiile de la Jilava trebuie judecate în contextul unor guverne care n-au respectat niciodată legea în ceea ce privește Mișcarea Legionară, și deci care nu puteau pretinde ca noi s-o respectăm. Nu trebuie uitat că printre cei 64 care au pierit la Jilava se găseau acei „șefi” care ordonaseră ceea ce nici în cele mai crunte dictaturi, nici

în Rusia lui Stalin, nici în Germania lui Hitler, nu s-a petrecut: aruncarea la marginea drumurilor a cadavrelor celor uciși și aducerea de grupuri de școlari care să defileze prin fața lor!

Ideea că zbirii vinovați de aceste crime ar fi putut să iasă liberi, nepedepsiți, i-a revoltat pe colonelul Zăvoianu, pe Crețu și pe ceilalți legionari care au participat la execuțiile de la Jilava, și au hotărât să împiedice o astfel de nedreptate. Totul ar fi fost evitat dacă Generalul Antonescu și sfătuitoarii lui ar fi hotărât, fără tergiversări, ca toți criminalii închiși la Jilava să fie judecați în procese publice, conform cu legile țării, așa cum făgăduise.

Dar, după cum vom vedea, reacția lui Antonescu și a lumii politice va fi tocmai contrară. Vor folosi acest prilej ca să reînnoiască abuzurile guvernamentale, acțiunile ilegale ale diferitelor administrații. Noaptea de la Jilava a fost, desigur, momentul care l-a hotărât pe General să elimine Legiunea de la putere, cu orice mijloace. Și primul mijloc va fi *Putsch*-ul pe care-l pregătise încă din 21 noiembrie 1940, cu ocazia vizitei sale la Berlin.

III. REBELIUNEA : O MINCIUNĂ SFRUNTATĂ!¹¹

De Anul Nou 1941 sunt la București să-mi văd părinții și mai ales să stau de vorbă cu tata, să-mi relateze cum a fost cu demisia lui din guvern.

Fricțiunile cu Antonescu începuseră încă din noiembrie, în timpul vizitei la Berlin, când Generalul și-a aranjat să stea de mai multe ori de vorbă cu Hitler și Ribbentrop fără prezența ministrului său de Externe, ce ar fi fost normală și corectă, mai ales în condițiile prezenței ministrului de Externe german. Din observațiile ulterioare ale lui Hitler și Ribbentrop, tatăl meu deduse că de pe atunci Generalul Antonescu se străduia să-i monteze pe nemți împotriva Mișcării Legionare.

Mi-au rămas în minte anecdote poate mai puțin importante din punct de vedere diplomatic și politic, dar semnificative tocmai prin infantilismul lor tendențios. Odată, la o recepție diplomatică, tata vorbise mai îndelung cu ministrul Olandei. Antonescu l-a dojenit aspru la ieșire, pe motiv că „ce-o să spuie ministrul *Reich*-ului văzând că stai de vorbă atâta timp cu reprezentantul unui stat ocupat de armata germană?”...

Altă dată, cu ocazia venirii lui von Papen la București, Generalul, în plin Consiliu de Miniștri, întreabă pe un ton agresiv: „De ce n-ai fost la aeroport să-l primești

¹¹ Textul acestui capitol – aici revizuit – a apărut și în numărul din ianuarie 1993 al publicației timișorene *Gazeta de Vest* (pp. 28-30). [n. ed.]

pe von Papen?”. Tata îi răspunde că s-ar duce la aeroport numai ca să primească persoana care în ierarhia Ministerului îi corespunde, adică pe ministrul german de Externe. Von Papen fusese primit de persoana corespunzătoare situației lui și venise a doua zi, foarte amabil, să facă o vizită la Ministerul nostru. Fără alt argument, Antonescu se răstește: „N-ai fost pentru că ești un boier râios!”. Simțind că Generalul vrea să provoace o ceartă, boierul se făcu că nu auzise cuvântul „râios”.

Agresiunile lui Antonescu nu se îndreptau numai împotriva tatălui meu, ci și împotriva generalului Petrovicescu, ministrul de Interne, om de o cinste și de un caracter cu totul aparte. Procuror în procesul din 1934, lui i se datorește achitarea lui Corneliu Codreanu și a generalului Cantacuzino, limitându-se condamnarea exclusiv la cei care-l omorâseră pe Duca și se predaseră poliției¹². Generalul Petrovicescu a fost băgat la închisoare de Antonescu, după așa-zisa „rebeliune”, și a murit ani de zile după aceea, în timpul regimului comunist¹³.

Ne izbea faptul că Antonescu își îndrepta atacurile contra acelor miniștri care dețineau ministerele cele mai importante: Externele, pentru toată complexa politică internațională a momentului (în special legăturile cu Germania), și Internele, care dețineau toată răspunderea situației din țară (la rândul ei foarte tensionată). Generalul căuta întotdeauna pretexte care păreau că-i plasează pe cei doi miniștri într-o poziție defavorabilă

¹² Așa-numiții „Nicadori”: Nicolae Constantinescu, Ion Caranica, Doru Belimace.

¹³ Generalul Constantin Petrovicescu (1883-1949) era și doctor în Drept. După procesul din 1934, s-a apropiat treptat de Mișcarea Legionară, iar în 1937 a devenit membru al Senatului Legionar. A murit în închisoarea de la Aiud.

față de guvernul german.

De asemenea, tatăl meu mi-a povestit despre câteva agresiuni sovietice la granița de sud a Moldovei, agresiuni care au avut ca rezultat ocuparea unor fâșii de teritoriu românesc (în afară de cele pierdute cu cedarea Basarabiei). Cu toate că tata, de acord cu comandanții armatei române, era de părere că trebuia reacționat imediat, Antonescu și ministrul Germaniei se opuseseră categoric.

Cam neliniștit, m-am întors la Iași. Aici totul era în ordine. L-am găsit pe dr. Ossipov, care înmulțise numărul de cantine pentru săraci până la 14. M-am dus să le vizitez; toate funcționau admirabil, grație inițiativei și dăruirii de sine a organizației noastre.

La începutul lui ianuarie primesc vizita unui important membru al comunității evreiești din București, pe care Alecu Ghica, pe atunci șeful Siguranței, mi-l trimitea cu rugămintea să-l primesc ca șef al comunității evreiești din Iași. Îl chem la telefon pe Alecu și-i spun că am aici un reprezentant al comunității evreiești cu care mă înțeleg foarte bine, așa că n-am nevoie de o altă persoană, pe care nici nu știu în ce măsură comunitatea evreiască o va accepta. Povestindu-i întâmplarea reprezentantului local, acesta rămâne nedumerit și crede că e vorba de intrigi îndreptate împotriva lui de anumite cercuri evreiești de la București.

Așa treceau zilele, cu fel de fel de probleme, mai ales administrative, ca reorganizarea poliției cu prefectul nostru Șutu, sau informarea noului prefect al județului, Dobre, despre situația locală. Mai importante erau o serie de vechi plângeri ale lumii muncitorești, care nu fuseseră luate în considerare de guvernele anterioare, liberale sau țărăniști, și pe care încercam să le înțeleg în toată complexitatea lor, grație tocmai cuiburilor de muncitori legio-

nari, neuitând că la Iași se născuse cea mai frumoasă colaborare cu lumea muncitorească, prin lupta pe care Constantin Panu, meseriaș, și Corneliu Codreanu, student, o duseseră împreună împotriva agresiunii comuniste, în 1920.

Părea că ne îndreptam spre o perioadă constructivă, în care toți cetățenii vor putea colabora pentru a pune pe roate țara slăbită de zece ani de corupție politicianistă și de doi ani de dictatură carlistă.

La 20 ianuarie, primesc un telefon de la tata, acesta spunându-mi că și generalul Petrovicescu a fost obligat să demisioneze, împreună cu Alecu Ghica. Omul lui Antonescu, Roșianu, are de-acum toată răspunderea la Ministerul de Interne. Coincidență curioasă: Antonescu ia această măsură după o nouă întrevvedere cu Hitler la Berlin... A doua zi, 21 ianuarie, trece normal. Seara mă întorc acasă, ca de obicei, mănânc și sunt gata să mă culc, când cineva sună la ușă: e un militar trimis de generalul Coroamă, care cere să mă vadă imediat. Plec îndată la Comandamentul militar, unde generalul mă primește imediat. Rugându-mă să iau loc, îmi spune că are ceva extrem de important să-mi comunice: a primit ordine de la București să înlocuiască imediat pe prefecții de județ și de poliție cu militari. Îmi comunică, de asemenea, că de peste Prut au fost primite informații asupra unor mișcări de trupe sovietice. În același timp, confidențial, mă informează că armata germană aflătoare în țară a primit ordin să-l sprijine pe Antonescu în toate împrejurările. La sfârșitul expunerii, generalul adaugă: „Te rog, Ilie, nu-mi face dificultăți!”.

Am rămas înmărmurit. Îmi reveneau în minte eliminarea tatălui meu și a generalului Petrovicescu de la ministerele respective, agresiunea sovietică în sudul

Moldovei, rolul ambiguu al miniștrilor germani (atât Fabricius, cât și Killinger). Nu știam ce hotărâre să iau. Îl rog pe general să-mi dea voie să merg la centrala telefonică, să iau legătura cu Bucureștiul, ca să aflu ce se întâmplă, dacă s-au dat ordine și care este atitudinea Comandamentului legionar. Mă miram că în asemenea împrejurări nu primisem nici o veste de la București!

La centrala telefonică îmi este imposibil să obțin legătura. Mă întâlnesc cu reprezentantul comunității evreiești, care și el încerca să comunice cu șefii lui. Ne salutăm, supărați amândoi de imposibilitatea de a obține legătura în momente atât de critice. Eu mă întorc acasă și hotărâsc să-i adresez generalului Coroamă o scrisoare cu următorul conținut: „D-le General, față de posibilitatea prin care comandamentul sovietic să considere eventualele tulburări în Moldova ca pretext pentru a interveni, eu și cu întreaga organizație legionară a Județului Iași ne punem la dispoziția D-voastră pentru această eventualitate”. Mă duc și înmânez scrisoarea generalului, care-mi mulțumește și adaugă: „Având în vedere colaborarea de care pomenești, eu propun să se organizeze patrule mixte de legionari și militari, pentru a împiedica orice dezordine ce ar putea fi provocată de anumite elemente necontrolate”. Îi mulțumesc pentru încrederea arătată și-i promit că chiar din noaptea aceea voi stabili legăturile necesare pentru a organiza aceste patrule. A doua zi, câteva patrule mixte înarmate au cutreierat Iașiul în lung și-n lat.

În continuare rămânem în imposibilitate de a lua legătura cu Bucureștiul. Aflăm că acolo și în alte orașe din țară legionarii au rezistat în a preda prefecturile respective, ca și celelalte administrații pe care le dețineau în mod legal. Mai târziu, generalul Coroamă mă informează că Comandamentul Legiunii, în frunte cu Horia Sima,

hotărâse încă din seara zilei de 22 să cedeze în fața lui Antonescu, care avea la dispoziție și armata, și sprijinul nemților.

Trecute cele câteva zile de tensiune și „noua ordine” intrând în vigoare, nu mai știam ce să fac. Un magistrat, prieten de-al meu, îmi spune că, până se va afla exact care sunt măsurile pe care noul guvern Antonescu intenționează să le adopte, e mai bine să dispar o vreme, oferindu-mi să stau ascuns chiar la el.

După un timp, aflăm că s-au primit ordine ca în toate județele să li se deschidă legionarilor procese pentru „rebeliune”. Este vorba, prin urmare, de o imensă înscenare. Până și la Iași, unde nu se întâmplase nimic și existase o perfectă colaborare între Legiune și Armată, Tribunalul Militar fixase data procesului și legionarii care vor fi chemați, printre care în primul rând eu.

Știind mai mult sau mai puțin despre ce era vorba, am ieșit din nou la lumina zilei, așteptând data procesului. Nu era probabil ca, având fixat un proces (chiar fiind vorba de o înscenare), autoritățile să procedeze la arestări sau lichidări; ceea ce voia guvernul era, dimpotrivă, o publicitate cât mai mare, cu scopul de a demonstra opiniei publice din țară și din străinătate „culpabilitatea” Mișcării, nu numai față de lumea românească, dar mai cu seamă față de guvernul german.

Procesul a avut loc câteva luni mai târziu. Cred că militarii care compuneau tribunalul erau oameni corecți, dar se aflau prinși între puternicele presiuni care veneau dinspre Guvern (ca să se găsească motive pentru a proclama existența unei „rebeliuni”) și realitatea cunoscută de toți.

Când mi-a venit rândul, după întrebările obișnuite, președintele tribunalului l-a chemat pe primul martor: era

Însuși generalul Coroamă. Când a intrat în sală, tribunalul s-a sculat respectuos în picioare și a așteptat ca el să se așeze înainte de a continua ședința. La prima întrebare a președintelui, generalul declară: „Nu am nimic de adăugat la scrisoarea pe care a primit-o de la Dl. Sturdza și pe care o remit în continuare Tribunalului”. Sculându-se, se apropie de președinte și-i remite scrisoarea. Acesta o citește cu atenție; mi se pare că o anumită dezamăgire se exprimă pe fețele magistraților. Când însuși comandantul suprem militar declară, cu un document în mână, că organizația legionară din teritoriul de sub comanda lui i s-a pus la dispoziție, e greu de vorbit de rebeliune.

Se trece la martorul următor. E reprezentantul comunității evreiești. Președintele îl întreabă dacă în noaptea de 21 ianuarie, la centrala telefoanelor, m-a văzut cu pistol la brâu. Era atâta lume la centrală încât nu era greu ca vreun „prieten” să fi raportat întâlnirea. Văd o expresie de speranță pe fața unora dintre magistrați, expresie care însă dispăru imediat, căci reprezentantul comunității evreiești răspunde cu convingere: „Nu!”. Alți martori nu mai erau. Tribunalul se vede deci nevoit să pronunțe achitarea.

Am vrut să redau în detaliu tot ce s-a întâmplat la Iași, între 20 și 23 ianuarie, pentru că din analiza acestor detalii reiese cu o evidență absolută că nu a existat o „rebeliune” a Legiunii, ci o *lovitură de Stat a lui Antonescu*, un *Putsch*, cum spun nemții, împotriva propriului său guvern, împotriva organizației care-l sprijinise în toată ascensiunea și politica lui.

Trebuie să reamintim că Mișcarea Legionară, abia ieșită din prigoane, organizase în primele zile ale lui septembrie 1940 revoluția care-l silise pe Carol al II-lea să abdice și care-l adusese pe Generalul Antonescu la

putere; ocupări de posturi de radio și de diferite administrații, legături între toate organizațiile legionare implicate, înfruntări cu forțele credincioase lui Carol al II-lea – toate acestea nu s-au făcut de pe o zi pe alta, ci au necesitat o lungă și amănunțită pregătire: contacte, deplasări etc. Își poate cineva închipui că aceeași Legiune, cinci luni mai târziu, ar organiza o „rebeliune”, fără nici un ordin anterior, fără nici un program, fără nici un sistem operațional de legături?! Că șefului politic al celui mai important oraș după București nu i se comunică nimic, nu i se dau nici un fel de instrucțiuni, fiind lăsat să afle de la comandantul militar că guvernul a hotărâse schimbarea tuturor prefectilor?! Ba mai mult, majoritatea prefectilor pleacă în ajun la București, „convocați” la o pretinsă adunare. În necunoștință absolută de ceea ce pregătea Guvernul, ei – prin plecarea lor – înlesnesc ocuparea prefecturilor de către militarii desemnați de organele Guvernului! De altfel, o „rebeliune” împotriva cui? Nu era Stat Național Legionar, nu ocupam oare toate posturile de răspundere din țară?

Mi-am luat rămas bun de la toți prietenii și am hotărât să plec la București, de unde îmi sosise, câteva zile după lovitura lui Antonescu, știrea că mama și tata fuseseră arestați și băgați la închisoarea de la Malmaison. Eram convins acum că achitarea mea era datorată unei împrejurări excepționale – prezența generalului Coroamă – dar că autoritățile din București vor găsi sau vor crea fără întârziere un pretext pentru a mă aresta și pe mine.

Intenția mea era să mă ascund într-o casă prietenă, să aflu exact ce s-a întâmplat, să plec prin Bulgaria spre Germania, cum plecaseră alți camarazi, și să încerc – profitând de atitudinea ambiguă a nemților – să intervin pentru a-i salva pe părinții mei, sau cel puțin să obțin

reducerea la minimum a represiunii împotriva lor. Procesul în care erau „implicați” nu avusese încă loc.

De ce erau capabili organizatorii represiunii, la ordinele lui Antonescu, am aflat mai târziu. Voi menționa numai unul dintre nenumăratele cazuri, dar probabil cel mai infam! E vorba de procesul contra lui Alecu Ghica. Acesta, ca șef al Siguranței, avea răspunderea protecției ofițerilor germani care circulau prin țară. Dovada că aceste măsuri erau necesare a fost împușcarea unui ofițer german în București de către un grec (agent sau nebun?). Pentru a putea lua măsurile necesare, Alecu Ghica ceruse prefectilor să-l informeze despre eventuala prezență a ofițerilor germani în județele lor. Numai pe baza acestor solicitări de informație, fără nici o altă dovadă, a fost el condamnat, sub acuzația de „înantă trădare”, la 25 de ani de închisoare. Cu toate că însuși procurorul, colonelul Pion, în concluziile sale, declară că-l cunoaște pe Ghica și patriotismul lui și că nu susține întru nimic această acuzație, Tribunalul a menținut-o. Dar n-a fost citită în sală, cum e obligatoriu, ci comunicată deținuților în închisoarea de la Malmaison!

Ajuns la București, m-am dus imediat la casa mătușii mele, care ne arătase întotdeauna cea mai mare dragoste și înțelegere. Mi-a dat de mâncare, mi-a povestit cum fusese arestat tata chiar în casa ei, pe ziua de 23 ianuarie, și m-a trimis la o prietenă de a ei, persoană sigură, complet în afara chestiunilor politice, unde puteam să stau mai multă vreme.

Am riscat o ieșire, ca să iau contactele necesare. Se ocupa de trecerile clandestine o legionară care le organiza cu nemți, funcționari civili pe lângă trupele germane. După vreo săptămână, m-a anunțat de plecarea unei mașini germane spre Bulgaria. M-am prezentat la ora și locul

indicat. Văd mașina, văd pe funcționarul neamț, pe șofer și, așezat lângă ei, un bărbos simpatic, care se prezintă: Andrițoiu. Mi se pare că suntem cam mulți și că omul cu barbă de lângă șofer prea atrage atenția. Fiind doi „clandestini”, nu ne putem ascunde în port-bagaj, cum este obiceiul, și plecăm toți patru spre Giurgiu. Sunt îngrijorat, căci escapada mi se pare prost organizată.

Într-adevăr, de cum sosim la Dunăre, un ofițer, văzând barba lui Andrițoiu, urlă un ordin, iar o santinelă sare în fața mașinii și o oprește. Ne poruncește să coborâm și ne arestează. Mașina cu cei doi nemți își continuă drumul fără nici cea mai mică întrebare din partea militarilor români. Se vede că nemții aveau oarecare bunăvoință față de noi, însă știau că, chiar dacă-i oprește cineva pentru încercare de trecere clandestină, nu riscă ei înșiși nimic.

De la Giurgiu, m-au dus cu Andrițoiu la Malmaison, iar de acolo la Jilava, care era plină de legionari.

Antonescu câștigase partida. Nerușinata înscenare a rebeliunii, acuzațiile criminale contra a sute de legionari nevinovați, compromiterea unei mișcări care nu făcuse decât să-l ajute, îi permitea acum să apară drept Conducătorul singur îndreptățit în fața istoriei să culeagă roadele victoriei alături de o Germanie biruitoare în războiul cu Sovietele. Până la urmă a fost *singur*, însă cu totul altfel decât prevedea în zilele euforice din 1941: trei ani mai târziu, părăsit de Rege, trădat de clicile politice, este predat dușmanului în ziua fatidică de 23 august 1944. Cei care l-ar fi putut apăra, chiar printr-o ciocnire violentă cu grupul comunist însărcinat de trădători să-l prindă, fuseseră fugăriți, prigionii și întemnițați din ordinele lui timp de trei ani de zile!

Singur va face față unui proces tot atât de monstruos ca și cel pe care-l ordonase împotriva lui Alecu

Ghica. *Singur* va sta în fața plutonului de execuție desemnat de aceiași comuniști care ordonau asasinarea atâtor legionari¹⁴. Bietul Antonescu, cu mai mult simț politic și cu mai puțină trufie, ar fi putut să evite teribila soartă. Și cine știe dacă nu cumva însăși soarta țării n-ar fi fost alta. Să nu uităm că chiar condițiile pe care Sovietele le ofereau, pe la începutul lui 1944, delegației lui Antonescu, la Stockholm, prin ambasadoarea lor, tovarășa Kolontai, erau mai favorabile decât cele acceptate de delegațiile politicianilor noștri la Cairo și în alte capitale – aceiași politicieni care organizează predarea Mareșalului în mâna echipei comuniste a lui Bodnăraș, ca să „beneficieze” ei personal de armistițiul lor, chiar dacă acesta era cu mult mai prost pentru țară!¹⁵ Dar, până la urmă, nici lor nu le-a servit trădarea la nimic. Își vor termina și ei zilele în închisorile comuniste.

¹⁴ Mareșalul a fost executat în urma sentinței de condamnare la moarte pronunțate la 17 martie 1946.

¹⁵ Se pare că atunci când negociatorii români ai actului de la 23 august 1944 (în fapt, o capitulare necondiționată) ar fi obiectat că lui Antonescu i se oferiseră anterior condiții mult mai bune (de adevărat armistițiu), partea rusă ar fi răspuns: „Antonescu reprezenta autoritatea, în vreme ce dumneavoastră nu reprezentați decât aventura”.

IV. DE LA JILAVA LA AIUD

La Malmaison n-am stat decât două zile, atât cât să ni se ia declarațiile în vederea judecării noastre pentru încercarea de trecere ilegală a graniței. Terminate interogatoriile, am fost duși la Jilava, pe jos, cu lanțuri la picioare. Oamenii de pe stradă ne priveau destul de nelămuriiți, căci spectacolul nu era tocmai unul obișnuit.

Ajunși la Jilava, ne-au scos lanțurile. În vechea fortăreață de apărare a Bucureștiului, toate celulele se găseau sub pământ. Geamurile cu gratii dădeau pe un șanț de vreo zece metri lățime, care înconjura întreaga fortăreață. Eu și Andrițoiu am fost băgați într-o celulă cu alți opt camarazi. La un metru de pământ, pe amândouă laturile celulei, un rând de scânduri pe care ne culcam, fiecare cu ce avea. Încetul cu încetul, familiile ne aduceau câte o pătură, ca să putem rezista frigului și în special umezelii care se strecura pe pereții celulei.

Regimul era cel obișnuit în închisori, cu dreptul la o plimbare de un ceas de-a lungul șanțului care înconjura clădirea. Într-una dintre aceste plimbări, aud că cineva mă cheamă prin gratiile unei celule. Mă uit repede: era tata, închis și el la Jilava după procesul-farsă la care fusese supus! N-am putut sta de vorbă cu el decât câteva clipe, căci gardienii au intervenit imediat. Dar de la el am aflat că mama fusese și ea închisă, tot la Malmaison, cu toate că era o închisoare de bărbați. Stătuse în aceeași celulă cu tata. Era o „atenție” a Generalului Antonescu, sau celula avea un microfon și autoritățile sperau ca

din convorbirile dintre mama și tata să poată afla ceva „interesant”? În tot cazul, nu cred că a mai fost altă familie – tatăl, mama și fiul – închisă în același timp!

Câteodată, în plimbările noastre, îl vedeam pe colonelul Zăvoianu, pe Crețu și pe ceilalți camarazi răspunzători de execuțiile de la Jilava, care erau și ei judecați la Malmaison.

Viața la Jilava era totuși suportabilă. Ne aduceau mâncare de acasă, aveam cărți de citit. Dar afară de o oră dimineața și alta la prânz, nu aveam voie să ieșim din celulă nici măcar pentru nevoile noastre. Aveam înăuntrul celei o tinetă, atâta tot. Mi-amintesc că într-o zi ni l-au adus pe Alexandru Randa, căruia i se făcuse tot un proces-farsă. Bietul Randa, de nobilă origine bucovineană, cu o educație aleasă, a fost extrem de intimidat când seara i-a venit și lui rândul să utilizeze tineta. Îl vedeam că nu știa ce să facă. Atunci am luat o pătură și am ținut-o întinsă în fața tinetei, astfel încât nimeni să nu-l poată vedea, și așa a putut să se ușureze în liniște. După câteva zile nu mai avea nici un „complex”; se obișnuise, ca și toți ceilalți, și nu mai era nevoie să-i întind pătura.

Așa erau micile întâmplări zilnice, care ne mai distrau în tristețea unei vieți petrecute la doi metri sub pământ. Dar într-o zi s-a întâmplat ceva care nu m-a distrat deloc. Primisem cu toții în ziua aceea alimente de la familiile noastre și ne pregăteam să le împărțim frățeste și să facem o masă bogată. La un moment dat, un paznic deschide ușa și-mi spune că sunt chemat la direcția închisorii. Înainte de a pleca, mă întrebă camarazii cum să-mi păstreze mâncarea, iar eu le spun să pună tot în aceeași farfurie, căci nu-mi pasă dacă se amestecă.

Nu mai țin minte de ce mă chemaseră la direcție. Când m-am întors, m-am așezat la masă în fața farfuriei

mele, dar când să încep să mănânc, Andrițoiu îmi spune repede și tare: „Nu mânca, că ți-au pus pilitură de sticlă în mâncare!”. Cum, din cei șapte camarazi, nu fusese nici unul să-și dea seama că, dacă înghițeam piliturile, făceam o hemoragie intestinală care, închis cum eram, putea să fie mortală? Cum, din toți cei prezenți, singurul care avusese inteligența și prudența să mă avertizeze fusese Andrițoiu? Care dintre aceștia avusese ideea să pună pilitura în mâncarea mea? De unde aveau piliturile? Eu nu avusesem nici o discuție cu vreunul dintre camarazii din celulă. Care era, atunci, motivul dușmăniei unuia dintre ei, și cum a fost posibil să tacă toți, afară de Andrițoiu? (Vreau să precizez că Randa nu mai era cu noi.)

L-am întrebat pe Andrițoiu cine-mi pusese pilitura în mâncare, dar n-a vrut să-mi spună, „ca să nu creeze probleme”. Aveam bănuiala mea, care s-a confirmat câteva zile mai târziu. Intrând în celulă după plimbare, un camarad, S., îmi întinde o pâine unsă cu un gustos pateu de ficat. Din fericire, era din nou Andrițoiu de față, care-mi spune: „Nu mânca! A căzut pe jos, s-a murdărit și, în loc să-l arunce, vrea să ți-l dea ție!”. Bănuiala mi se confirma: ura lui S. împotriva mea. Dar de ce? Curios – fapt pe care nici până astăzi nu l-am înțeles – că șeful lui S. îmi spune într-o zi, fără nici o explicație: „O să pun camarazii din grupul nostru să te bată!”. Întâmplarea aceasta m-a afectat mult. N-am înțeles cum, fără nici un motiv, doi „camarazi” puteau să aibă atâta ură împotriva mea, când nici măcar nu avusesem vreo discuție cu ei! Ce motive ascunse erau în spatele atitudinii lor? Cu atât mai mult mă mira această atitudine cu cât cu toți ceilalți mă înțelegeam perfect și, dincolo de camaraderia legionară, se stabiliseră între noi legături de prietenie, înțelegere și interes reciproc.

Spre începutul toamnei am fost dus la Malmaison, la judecată. Nimic neașteptat: doi ani de închisoare pentru încercarea de trecere ilegală a graniței. Andrițoiu și cu mine am fost duși înapoi la Jilava, cu duba. În momentul când am ajuns și era să coborâm din mașină, un subofițer a venit și ne-a spus că nu putem coborî până la noi ordine. Ne-am așezat din nou în mașină, cu geamurile deschise, și am așteptat „noile ordine”. Deodată, în liniștea acelei frumoase zile de toamnă, auzim cântându-se, cu o extraordinară putere, „Sfântă tinerețe legionară”, iar când cântecul ajunge la „sufletul de crin”, împușcături sălbatice pun capăt imnului nostru. Era execuția colonelului Zăvoianu¹⁶ și a echipei lui, care luaseră justiția în mâinile lor în aceeași Jilava, cu opt luni mai înainte. Andrițoiu și cu mine ne-am întors în celulă adânc impresionați, ca și ceilalți camarazi, de puterea vocilor celor împușcați. Nici cea mai mică slăbiciune, cântând cu o viteză nemaipomenită în fața morții imnul Legiunii căreia îi închinaseră toată viața lor! În puterea și perfecțiunea vocilor lor aveam impresia că se săvârșise o minune: distanța de la duba noastră până la locul execuției era destul de mare, iar distanța de la celulă încă și mai mare; totuși vocile lor au fost auzite peste tot, mai puternic chiar decât împușcăturile! Nu voi uita niciodată acele voci care păreau că acoperă toată Jilava și că ajung până la cer!

¹⁶ Ștefan Zăvoianu (1882-1941) – luptător în primul război mondial, Cavaler al Ordinului Mihai Viteazul, colonel în rezervă, avocat în baroul de Ilfov, senator legionar, prefect al Poliției Capitalei în toamna lui 1940, considerat unul dintre principalii responsabili direcți pentru executarea fără proces a criminalilor publici închiși la Jilava (în noaptea de 26 spre 27 noiembrie 1940). Împușcarea sa a avut în ziua de 28 iulie 1941.

Într-o dimineață, spre sfârșitul lui iunie, am văzut multe avioane trecând spre răsărit. Cu toate că era interzis paznicilor noștri să ne dea vești, nu s-au putut împiedica să ne anunțe că războiul împotriva Rusiei Sovietice începuse. Mare ne-a fost bucuria! Aveam convingerea că, în sfârșit, vom scăpa de amenințarea permanentă pe care acest monstruos imperiu o reprezenta pentru toți vecinii lui, dar și pentru restul tot lumii. Speram că în curând vom fi autorizați să plecăm pe front și să contribuim la înfrângerea imperialismului ideologic, politic și militar al Sovietelor. După cum vom vedea mai departe, ne înșelam; încă nu-l cunoșteam bine pe Antonescu, care, până la primele înfrângeri germane, nu voia ca legionarii să participe în vreun fel la victoria împotriva bolșevismului, nici măcar ca simpli soldați!

Ceea ce era extrem de neplăcut la Jilava era umezeala. Zi și noapte pereții erau umezi, iar cei mai mulți dintre noi sufereau de dureri de spate și de încheieturi. Așa că am fost cu toții bucuroși când, într-o zi, am fost informați că vom fi mutați la alte închisori. Destinul meu a fost Aiudul, și mi-a părut rău că Andrițoiu – un camarad într-adevăr deosebit de bun și de credincios – era destinat în altă parte.

În ultima vizită pe care mi-o făcuse, mama îmi aduse o ciorbă bogată, cu câțiva morcovi întregi înăuntru. Într-unul dintre morcovi găsisem câteva bilete [bancnote]. Acum, la plecarea spre altă închisoare, îmi era teamă ca nu cumva la percheziție – care pentru noi era de o mare severitate – să mi se găsească banii. L-am întrebat pe un camarad ce să fac, iar el mi-a sugerat să încredințez banii unui deținut de drept comun, cu mulți ani de pușcărie pentru jefuirea înarmată a unei bănci. I-am încredințat banii, dar eram îngrijorat.

Drumul spre Aiud a avut loc într-o dubă, bineînțeles cu lanțuri la picioare. Sosind la Aiud, ne-au dus pe toți într-o cameră, unde ne-au scos lanțurile și ne-au percheziționat încă o dată. Cel cu banii mei era în același grup și a profitat de un moment de neatenție al paznicilor ca să mi-i dea înapoi. Am vrut să-i dau ceva, drept mulțumire, dar n-a primit! Cu toată istoria băncii, era un om cinstit. De altfel, am observat la Aiud, unde închisoarea pentru deținuții de drept comun era la un loc cu a noastră, că în general acești deținuți aveau stimă pentru legionari.

La Aiud aveam fiecare celula noastră. Închisoarea fusese pe vremuri cea mai modernă din Imperiul austro-ungar. Un detaliu caracteristic: clădirea unde eram noi, cu trei etaje, era în formă de „T”, având nevoie numai de un singur post de supraveghere, la încrucișarea între cele două linii ale literei, de unde se puteau supraveghea sute de celule.

La Aiud l-am regăsit pe Alecu Ghica, victima celui mai rușinos proces-farsă organizat de guvernul lui Antonescu și de care am vorbit mai sus. De asemenea, l-am regăsit pe Ilie Niculescu, pe Părintele [Vasile] Boldeanu și pe mulți alții, de la legionari simpli și până la cele mai înalte grade. Direcția închisorii tolera să ne întrunim din când în când, într-una dintre celule, și să stăm de vorbă. Așa ne comunicam știrile primite de la familiile noastre, comentam ultimele evenimente și încercam să prevedem viitorul.

În celula mea aveam cărți aduse de mama, și cred că niciodată în viață n-am citit mai mult în mai puțin timp. Mi-amintesc cu câtă plăcere am citit atunci *Peripile vântului* de Margaret Mitchell. Într-o zi, vecinul meu de celulă, un preot, mi-a împrumutat o istorie a filosofiei grecești, în limba germană. Cartea mi-a dat o

formație mentală care mi-a servit toată viața. Și e locul să lămuresc aici ceva relativ la spiritul care domnea în Legiune, complet contrar afirmațiilor tuturor dușmanilor noștri despre „fanatismul” și „intoleranța” legionară.

Desigur că la baza formației noastre stătea creștinismul, în sensul cel mai complet al cuvântului, dincolo de orice atitudine sectară. Afirmația din anul 1994, a unui înalt ierarh unit, cum că Codreanu ar fi afirmat că „dacă vine Legiunea la putere, va desființa Biserica unită”, este o aberație și o monstruozitate. În Legiune aveam foarte mulți uniști. Niciodată nu a avut loc vreo vrajbă sau vreo neînțelegere. Ba mai mult, citind textele Căpitanului, vom vedea că aproape întotdeauna întrebuițează cuvântul „creștin” și „creștinism”, evitând să zică „ortodox” sau „catolic”.

Pot afirma însă ceva și mai surprinzător pentru calomniatorii noștri: schimbul de păreri, discuțiile în nesfârșitele ore de închisoare, cu participarea unor intelectuali legionari de seamă, erau extrem de libere. Nici urmă de fanatism ideologic sau politic !

Pentru mine, Aiudul, mulțumită conversațiilor pe care le aveam și cărților pe care le-am citit, a fost o epocă extrem de pozitivă din punct de vedere intelectual, dar și din punctul de vedere al cunoașterii oamenilor. Am scris mai sus că închisoarea dreptului comun era pe același teren cu a noastră, astfel că aveam deseori ocazia să stăm de vorbă cu deținuți de drept comun. Așa l-am întâlnit într-o zi pe Sile Constantinescu, care-și tăiase părinții în bucăți și le dizolvase trupurile în câțiva litri de acid sulfuric, pe care logodnica lui, fata unui farmacist, i-l procurase. Un cățel descoperise oasele nedizolvate, îngropate într-o grădină; stăpânul care-l plimba anunță imediat poliția, care, după o scurtă anchetă, descoperi pe vinovat.

Era un băiat politicos, a cărui ocupație în pușcărie – după câte mi-a spus – era să picteze icoane!

Altă dată l-am întâlnit pe Jecu, condamnat pe viață pentru o crimă și care în închisoare făcuse rost de un cuțit, tăiasc capul unui gardian cu care avusese o ceartă și i-l prezentase pe o tavă directorului închisorii!

Acești criminali, cu mai multe cadavre pe conștiința lor (și încă crime oribile, precum aceea a lui Sile Constantinescu), duceau o viață liniștită la Aiud, stăteau de vorbă, trăiau pe socoteala celorlalți cetățeni. Lor li se aplicase legea: nu exista pentru ei pedeapsa cu moartea, oricâte crime ar fi comis și oricât de monstruoase ar fi fost! Dar sute de legionari nevinovați fuseseră măcelăriți fără nici o explicație! Cum este cu putință, într-o țară civilizată, un Sile Constantinescu plimbându-se liniștit prin curtea Aiudului, iar o Lenuța Bagdad împușcată din ordinul guvernului, în parcul sanatoriului de tuberculoși unde se afla sub îngrijire, fără nici o sentință judecătorească sau „administrativă” împotriva ei?!

Trebuie să spun drept că mi se pare că nici cel mai crunt destin n-ar fi încă suficient pentru autoritățile care organizaseră astfel de crime. Executarea de la Jilava a celor 64 de răspunzători de astfel de crime era prea puțin pentru ceea ce făcuseră. Față de dezinformația și calomniile dezlănțuite de dușmani împotriva Legiunii, trebuie restabilit adevărul, fără ocol și fără încetare. Legiunea, timp de ani de zile, a fost victima unei adevărate terori guvernamentale, în care acuzațiile false, procesele-farsă sau lipsa de procese, chinurile fizice cele mai crunte, asasinarea a sute de nevinovați erau metodele obișnuite ale terorismului de stat, aplicat aproape zece ani de zile de Carol al II-lea și de guvernele care s-au succedat. Noi, în ultimii ani, nu mai aveam nici un mijloc juridic sau

legal de a ne apăra în fața terorii, decât prin amenințarea răzbunării, ca răspuns¹⁷. Că nu era legal? Dar teroarea statului împotriva noastră era legală? Era legală „măsura administrativă” a lagărelor de concentrare, din care legionarii au fost scoși spre a fi împușcați la marginea drumurilor?¹⁸

Celor care astăzi ne acuză de toate crimele trebuie să li se spună: Numărați mai întâi crimele cărora le-am fost noi victime! Explicați teroarea guvernamentală la care am fost supuși și care a precedat întotdeauna „răspunsurile” noastre! Când, cu false lacrimi în ochi, menționați uciderea prefectului Manciu de la Iași de către Corneliu Codreanu (aflat, de altfel, în legitimă apărare); povestiți imediat și despre chinurile la care acest prefect îi supunea pe studenții creștini nevinovați, provocând chiar revolta părinților și a profesorilor! Povestiți cum procesul, care

¹⁷ Pentru toate acestea, a se vedea mai ales documentarul cronologic și comparativ al lui Nicolae Roșca, *Cronica unor violențe politice* (Editura Mișcării Legionare, Madrid, 1991; reed. Editura Constant, Sibiu, 2000).

¹⁸ Referința autorului este mai ales la cumplita noapte de 21 spre 22 septembrie 1939, cunoscută drept „noaptea legionară a cuțitelor lungi”, când, ca represalii la „pedepsirea” lui Armand Călinescu de către o echipă legionară formată în Germania și condusă de macedoneanul (nelegionar!) Miti Dumitrescu, autoritățile au procedat la „decapitarea” Legiunii. Au fost împușcați aproape trei sute de legionari (din lagărele de la Miercurea Ciuc, Vaslui și Râmnicu Sărat, din Spitalul Militar de la Brașov și câte 2-4 din fiecare județ al țării), care n-aveau nici o legătură cu asasinatul comis la București și care făceau parte din elita Mișcării. Cadavrele unora dintre aceștia au fost expuse în piețele publice, începând chiar cu cei nouă „Răzbnători”, care se predaseră de bună-voie, fiind împușcați pe loc (și în ale căror cadavre, conform mărturiilor indignate ale epocii, Nicolae Iorga însuși a comis gestul incalificabil de a lovi cu piciorul).

trebuia să aibă loc la Iași, a fost transferat de guvern la Focșani, în speranța că jurații de acolo (aveam pe atunci în țară Curți cu Jurați) n-ar fi atât de revoltați ca ieșenii împotriva prefectului-călău, și cum, în ultimul moment, aflând guvernanții despre simpatia pe care focșănenii o nutreau pentru mișcarea studentească de la Iași, au transferat procesul tocmai la celălalt capăt al țării, la Turnu Severin. Dar în fața mărturiilor clare a ceea ce se petrecuse la Iași, jurații din Turnu Severin au fost așa de impresionați încât l-au achitat în unanimitate pe Codreanu! Nu sosise încă vremea lui Carol al II-lea. Era în anii '20, când mai exista încă o Justiție neintimidată, o comunicare liberă între cetățeni, o democrație principială – nu perfectă, desigur, dar un rai în comparație cu ceea ce avea să devină în anii '30.

Repet: teroarea dictaturii lui Carol al II-lea a fost cea mai cruntă din Europa. Nu prin numărul implicat (desigur că Uniunea Sovietică sau Al Treilea Reich au cultivat teroarea asupra unor populații cu mult mai numeroase), dar prin „calitatea” terorii: după cunoștința mea, în nici o altă țară n-au fost expuse public cadavrele victimelor asasinate și n-au fost chemate școlile să defileze prin fața lor! Iar dacă astăzi un „istoric” al acelor vremuri nu menționează, cu detaliile cuvenite, *toate* aceste fapte, ci vorbește numai de „crimele” legionare, atunci cititorii de mâine ar trebui să-l souipe în față și să-i spună că nu este altceva decât un mincinos!

V. FELICIA

Vizitele familiilor noastre la Aiud erau, desigur, mai rare decât la Jilava. Dar erau cu atât mai așteptate și mai binevenite. Într-o zi sunt chemat la biroul Direcției, spunându-mi-se că am o vizită. Intrând în birou (cu directorul, bineînțeles, de față), o găsesc pe mama, cu obișnuitele pachete de alimente, însoțită de o tânără distinsă, care m-a izbit prin frumusețea ei, dar pe care nu o cunoscteam. Mama mi-a spus imediat: „Uite, verișoara ta a fost așa de drăguță și m-a adus cu mașina până aici”. Fără a șovăi o clipă, am îmbrățișat-o și am sărutat-o ca pe o veche cunoștință, mulțumindu-i din suflet. Dar cine era? A trebuit să aștept, preț de câteva săptămâni, altă vizită a mamei, când, profitând de o clipă în care directorul ieșise din birou, aceasta mi-a spus că tânăra cu pricina era Felicia, fiica generalului Avramescu¹⁹.

¹⁹ Generalul Gheorghe Avramescu avea să fie comandantul Armatei a IV-a române până în ziua de 3 martie 1945. Mințit că ar fi fost rechemat în țară pentru a primi o înaltă demnitate, a fost asasinat de către bolșevici în noaptea de 5 spre 6 martie 1945, într-un autoturism, în părțile Cehoslovaciei, iar familiei sale (soția și fiica) i s-a pierdut urma în stepele Rusiei. Despre tragedia familiei Avramescu, a se vedea și mărturia locotenent-colonelului Grigore Negoescu (redactată la Milano, în 1981, cu aproximativ un an înaintea morții sale): *Cititorule, ia aminte! Un moment de adevăr istoric*, Editura Oggie, București, 1998, care începe astfel: „Scriu aceste rânduri după aproape 36 de ani de tăcere. Nu trebuie să se uite felul cum un comandant al unei armate române a putut fi arestat din chiar mijlocul armatei sale, în plin război. Generalul Gheorghe Avramescu și în-

Ce întâmplări neașteptate ne urzește destinul! Mai târziu am aflat cum mama o întâlnește pe Felicia în casa lui Alecu Ghica (închis și el la Aiud cu mine), unde fuseseră primite de soția lui. Din conversație, Felicia aflase tot în ceea ce privește arestarea mea, Jilava, Aiudul, și, impresionată atât de soarta lui Alecu, cât și de a mea, interesată să vadă de aproape toată drama legionară, se oferise cu cea mai nobilă generozitate s-o ducă pe mama la Aiud, însoțind-o în vizita proiectată. Nu bănuiam, la această primă întâlnire, că o aveam în față pe viitoarea mea soție și pe mama viitorului meu băiat!

În prima jumătate a anului 1942, înaintarea armatelor germane și aliate continua în Rusia. Dar la sfârșitul verii începe asediul Stalingradului și sfârșitul înaintării trupelor noastre în teritoriul sovietic. Cu înfrângerea de la Stalingrad va începe degringolada „mașinii de război” germane. Corespundea exact cu cartea a doi ofițeri germani scrisă în 1932: o linie de rezistență aparentă de la Marea Baltică la Marea Neagră, iar frontul de rezistență definitivă pe Urali și pe Volga. În singurătatea celulei

treaga sa familie, șeful său de Stat Major, generalul Dragomir, ca și autorul rândurilor de față, ofițer de Stat Major la data respectivă, toți am fost răpiți de ruși (aliații noștri, chipurile!), care ne-au tratat așa cum numai ei știu să-și trateze aliații! Nu am putut scrie aceste lucruri mai devreme, pentru că nu am vrut ca adevărul astfel scos la lumină să atragă anumite consecințe asupra familiei mele, care și așa a suferit destul pentru mine și din cauza mea [autorul a făcut patru ani de prizonierat în Rusia, zece ani de închisoare și doi ani de domiciliu obligatoriu în țară]. Acum, aflându-mă în Italia, o pot face în voie” (p. 10) și se încheie cu cuvintele: „Tragedia generalului Avramescu și a familiei sale, tragedia mea personală, a tuturor celor din lagărele sovietice, a țărilor ocupate, a oaselor rupte și a sufletelor pervertite nu-i decât consecința firească a loviturii staliniste de la 23 august 1944” (p. 79).

mele de la Aiud, mi-aduceam aminte cu cât interes tradusesem acea carte în românește cu aproape zece ani în urmă. Dar îmi aduceam aminte și de ceea ce-mi povestise tata cu numai doi ani înainte, și care căpăta acum o semnificație dramatică.

În luna noiembrie 1940 fuseseră chemați la Berlin Generalul Antonescu și cu tata, ministrul său de Externe, pentru a pune la punct pregătirile începerii campaniei contra Uniunii Sovietice. Iată-i, așezați în jurul unei mese, în Marele Stat Major al Armatei germane: Hitler, Mareșalul Keitel, Antonescu, tata, Ribbentrop și interpretul. Trăgând cu degetul o linie pe hartă, Antonescu spune: „De la Baltică la Marea Neagră – o linie de apărare; și în spate – un teritoriu militarmente gol”. Și Mareșalul Keitel confirmă cu convingere: „Așa este!”.

Tata a rămas adânc contrariat de această afirmație. Nu numai că era împotriva informațiilor precise ale celor doi ofițeri germani a căror carte o tradusesem eu, dar și împotriva celei mai elementare logici a strategiei defensive rusești, care – ca și în timpul invaziei napoleoniene – nu putea decât să utilizeze imensul spațiu rusesc pentru a-l slăbi pe adversar. La Stalingrad (de altfel și la Moscova) aveam acum dovada că Stalin aplica clasică strategie defensivă rusească, lăsându-l pe inamic să pătrundă în nesfârșitele stepe, care-i slăbeau definitiv ofensiva, și iarna îl supunea la eforturi de transport și adaptare cărora nu le putea face față. Linia Marea Baltică – Marea Neagră fusese o farsă strategică; frontul definitiv, de netrecut, era organizat pe Volga, cum prevăzuseră cei doi ofițeri germani cu zece ani înainte.

Dar cum se putea explica această eroare fundamentală a Marelui Stat Major german? Foarte simplu: prin trădarea Amiralului Canaris, șeful Serviciului Special de

Informații al armatei germane, de care tata își dăduse seama încă din anul 1940. Canaris lucra în favoarea taberei anglo-americane, al cărei interes era ca spațiul rusesc să înghită cât mai multe divizii și cât mai mult armament german. Informațiile pe care Canaris le dădea comandamentului german erau toate în acest sens și au avut drept consecință intrarea armatelor germane în Rusia, în vara lui 1941, fără nici o pregătire pentru o campanie de iarnă, crezând că, după câteva săptămâni de luptă pe „linia de rezistență” Baltica – Marea Neagră, stepa rusească se va deschide fără obstacole unei înaintări rapide și victoriei definitive, căci „în spatele acestei linii nu era nimic”!

Abia în 1944 Hitler își va da seama de trădarea lui Canaris și va da ordin să fie împușcat. Prea târziu, însă. Canaris își îndeplinise misiunea: contribuise în mod hotărâtor la înfrângerea Germaniei. În afară de nemernicia morală, de a trăda un popor întreg care și-a pus încrederea în tine, este o latură de lipsă totală de omenie: știi că prin trădarea ta eforturile națiunii tale pe câmpul de luptă vor fi zădărnicate, știi că urmarea vor fi sute de mii de morți inutile, oameni care sperau că sacrificiul lor poate aduce victoria, dar a căror moarte este destinată, prin trădarea ta, să rămână lipsită de orice sens. N-aveau Canaris, la nemți, sau Vișoienii, la noi, cel puțin omenia să nu condamne atâtea sute de mii de soldați la o moarte complet inutilă?

La Aiud, în acel început de toamnă 1942, optimismul nostru referitor la o rapidă victorie a trupelor germane și aliate [Germaniei] în Rusia se stinsese. Ne dădeam seama că era vorba de un război lung și greu. Demult făcusem cereri de a merge pe front, dar nu primisem nici un răspuns. La sfârșitul lui septembrie, însă, am fost informați că ni se dau zece zile de concediu acasă, după

care vom fi mobilizați în batalioane speciale, a căror instrucție va avea loc în Sărata, în sudul Basarabiei.

Este semnificativ că, atâta timp cât victoria germană părea sigură și rapidă, Generalul Antonescu refuzase legionarilor închiși dreptul de a merge pe front. Voia ca legionarii să nu participe nici în cea mai mică măsură la victoria finală asupra Sovietelor. Dar când situația s-a înrăutățit și se prevedea un război lung și greu, unde va fi nevoie de mulți soldați, atunci și-a schimbat părerea: legionarii puteau să plece pe front, dar nu la unitățile lor de origine, ci în unități speciale, împreună cu delincvenții de drept comun, urmând fie trimiși în linia întâi sau în misiuni deosebit de primejdioase, cu dorința de a pieri cât mai mulți.

Așa că, pe la începutul lui octombrie 1942, am sosit acasă pentru zece zile. Acolo le-am găsit pe mama și pe Felicia, care mă așteptau împreună cu bunica mea. După ani de zile, din nou acasă; și în casa aceea o ființă nouă, frumoasă, deșteaptă, adorabilă, care m-a îmbrățișat cu drag la sosire. În fața ei am uitat toate necazurile, trecute și viitoare. A ocupat, din capul locului, centrul tuturor nădejdlor și preocupărilor mele. Apariția ei în viața mea a fost o adevărată minune, atât prin felul cum a avut loc, cât și prin calitatea însăși a ființei sale.

După ani de zile de zbucium, de prigoane, de închisori, de nădejdi zadarnice, cele zece zile mi-au părut un rai. Pe la mijlocul lui octombrie am plecat la Sărata, un sat frumos din sudul Basarabiei, centru de instrucție pentru pușcăriașii cărora li se redusese pedeapsa. Mama și Felicia m-au dus la gară. În momentul plecării i-am spus mamei că Felicia și cu mine hotărâsem să ne căsătorim.

La Sărata regimul era normal. Ofițerii fuseseră trimiși cu gradele lor, iar noi eram găzduiți în casele locui-

torilor. Eu stăteam la niște săteni foarte prietenoși, care, în afară de găzduire, îmi dădeau și masa de seară. În general, observasem, în cursul anilor, că mai toate contactele noastre cu țăranii și cu sătenii din diferitele localități prin care trecuserăm fuseseră extrem de prietenoase. Și nu cred că era numai o expresie a ospitalității poporului român în general, dar era și o expresie conștientă de simpatie față de legionari. De altfel, această simpatie se manifestase întotdeauna cu ocazia marșurilor noastre și a cântecelor legionare pe care le intonam prin satele pe unde aveam drum, în vremea când nu ne erau interzise aceste marșuri și cântece; dar chiar și pe atunci jandarmii interveneau, mai mult sau mai puțin brutal, pentru a împrăstia grupurile de săteni venite să ne salute. De altfel, uriașele manifestări populare la trecerea trenului cu trupurile lui Moța și Marin, în 1937, prin toate localitățile parcursului, de la granița de nord a Bucovinei și până la București, fusese dovada cea mai convingătoare a simpatiei generale de care se bucura Legiunea în sânul populației rurale.

Șefii militari care comandau batalionul de la Sărata se purtau foarte bine. Foștii deținuți de drept comun nu se deosebeau întru nimic de soldații obișnuiți. Așa că, de fapt, viața la Sărata era o viață militară normală: instrucție, manevre, ore de gardă...

În decembrie 1942 am cerut o permisie ca să mă duc la Brăila, să mă căsătoresc. Comandantul centrului Sărata știa – nu știu cum aflase – că viitoarea mea soție era fata generalului Avramescu. Mi-a dat permisia cu cea mai amabilă felicitare. Am sosit a doua zi la Brăila, în casa viitorilor mei socri, unde le-am găsit pe mama și pe bunica mea. Atunci, mai mult ca niciodată, mi-am dat seama că familia este ceva indispensabil, de neînlocuit,

care-ți dă tăria de a suporta momentele cele mai grele. Un sprijin, un refugiu spiritual, asemenea unei insule de dragoste și înțelegere într-o lume de nebuni²⁰, nemiloasă și pururi învrăjbită.

Mi se părea că totul este un vis! De la procese, din beciuri, după ani de prigoane – deodată nunta cu o ființă iubită și fermecătoare, meleaguri noi de fericire și sentimente intense. Ce schimbare! Reîntâlnirea vieții în forma ei perfectă: fericirea a două ființe care se iubesc.

Câteva zile după nuntă, am plecat înapoi la Sărata, împreună cu Felicia. Pe ziua de 31 decembrie am fost petrecuți cu toții la trenul care trebuia să ne ducă în Crimeea. I-am cerut voie colonelului nostru să mă însoțească nevasta mea, al cărei tată era acum comandantul trupelor române din Crimeea (pe care tocmai o cuceriseră). Colonelul, din nou cu toată amabilitatea, a dat ordin să ni se dea un compartiment separat, în care am petrecut prima noapte în tren.

Când ne-am deșteptat a doua zi, treceam prin stepa rusească. Nu ninsese; în fața ochilor ni se desfășura o întindere nesfârșită de pământ negru, acoperit de o ceață nu prea deasă, dar care dădea o impresie de adâncă tristețe și neliniște. Faptul însă de a fi împreună cu Felicia era ca o lumină mântuitoare.

Ajunși la o stație, la nord de Simferopol, a trebuit să ne despărțim. Felicia a luat un tren spre capitala Crimeei, unde se afla generalul Avramescu, cu tot comandamentul trupelor române; eu, cu batalionul meu, am continuat

²⁰ Sintagmă care, revenind cu unele variații, explică și titlul acestui mic volum de memorii, evocând indirect sintagma shakespeariană (*Hamlet*) a „lumii smintite” sau „ieșite din țățâni” (*out of minds*). [n. ed.]

spre Kerci, de unde trebuia să trecem în Caucaz. Când ne vom vedea din nou? Care era destinul scurtei noastre conviețuiri? Mă gândeam la fericiții care fac călătorii de nuntă atât de frumoase. Noi, ca voiaj de nuntă, Sărata și stepa neagră a Rusiei...

Când am ajuns la Kerci, în port, unde trebuia să luăm vaporul care să ne treacă dincolo de strâmtoare, l-am găsit așteptându-mă pe socrul meu. Generalul, făcând un gest de dăruire cu amândouă brațele, îmi spune, apăsând pe fiecare cuvânt: „Pleci, dar îți dau tot norocul meu!”. Fraza asta m-a impresionat adânc în legătura ei cu evenimentele ulterioare. Într-adevăr, am avut noroc după aceea, în viață, scăpând deseori din cele mai grele și periculoase împrejurări. Dar m-am întrebat: doi ani mai târziu, când generalul a fost prins și omorât în cele mai stranii împrejurări, oare nu i-a lipsit atunci norocul pe care mi-l dăduse mie? E curios faptul că atunci când era vorba de înaintarea unui ofițer, sau de trimiterea lui într-o misiune grea, socrul meu se informa totdeauna dacă „avea noroc”! Mi-a părut rău că n-am discutat cu el pe această temă: este norocul o simplă coincidență sau corespunde cu ceva adânc din personalitatea noastră? Îmi venea atunci în minte fraza unui scriitor francez: „Omul nu are soarta pe care o merită, ci soarta care-i seamănă”. Multe întrebări se pun în legătură cu această frază și cu această temă în general...

După câteva ceasuri, am trecut dincolo de strâmtoare și a început marșul nostru prin peninsula caucaziană. Am trecut prin multe sate, dintre care unul se numea *Moldovanzcaia*. Un camarad mi-a explicat că probabil era un sat care pe vremuri fusese înființat de moldoveni, pe la începutul secolului al XIX-lea, când rușii îi transportaseră cu sila din Basarabia răpită, obținând astfel două

foloase: slăbirea elementului românesc din Basarabia și „colonizarea” de noi terenuri, pentru a mări producția agricolă.

Petrecurăm o noapte într-un sat numit Severskaia. Am fost repartizat într-o casă de țărani, unde gazda cu doi copii m-a primit foarte bine și-mi dădea seara de mâncare. Pe când cinam, am auzit cum gazda citea cu glas tare în bucătărie; eram curios să știu ce citea și m-am dus să văd. Am găsit-o șezând pe un scaun, cu cei doi copii pe genunchi, citindu-le Evanghelia! Asta după 26 de ani de regim bolșevic! Câți din multele milioanele de țărani păstrau încă în sinea lor credința creștină? Câți ascuseseră o Biblie în casa lor? Cu câteva luni mai târziu, în Crimeea, am avut încă o confirmare a impresiei mele. Intrând într-o zi în casa unui țăran (cu ordonanța mea, care vorbea rusește), am văzut agățată pe perete o frumoasă icoană a Maicii Domnului. L-am întrebat pe stăpânul casei dacă icoana rămăsese întotdeauna acolo. Mi-a răspuns că a rămas îngropată ani de zile în grădină, dar „când au plecat ai noștri, am scos-o și am agățat-o din nou pe perete”.

Aceste întâlniri și altele asemănătoare m-au făcut să-mi dau seama ce enormă greșeală au făcut nemții: în loc să facă război numai stăpânilor sovietici, au făcut războiul împotriva întregului popor rus, care, dacă politicienii de la Berlin ar fi fost inteligenți, ar fi primit armatele germane ca pe niște eliberatori, ceea ce, după spusele multor martori, era, la începutul războiului, iluzia țărănimii rusești. Dar a intervenit stupidul dispreț pentru slavi pe care-l aveau anumiți dirigenți național-socialiști, în special Goebbels, care, în memoriile sale, scrie că „slavii trebuie tratați cu dispreț sau cu biciul!”. Dacă germanii ar fi intrat în inima Rusiei ca eliberatori, ar fi dat pământul

înapoi țăranilor, ar fi ajutat la o modestă dezvoltare economică locală, ei ar fi câștigat războiul în câteva luni și ar fi avut de partea lor câteva milioane de ruși modești, zdrobiți de regimul zis comunist.

În marșul nostru prin Caucaz, n-am ajuns la Krasnodar. Frontul se stabilise mai la apus și se aștepta o mare ofensivă germană, care să dezlănțuie o înaintare spre răsărit pe toate fronturile. Dar ne-am dat seama foarte repede că situația nu era deloc bună. De fapt, începuse deja marea retragere germană spre apus; Stalin-gradul fusese într-adevăr momentul în care s-a schimbat definitiv soarta războiului.

Frontul nostru din Caucaz era încă liniștit. Ne mărgineam să tragem din când în când cu mortierele, a căror comandă o aveam, sau cu tunurile. De fapt, și înaintarea în Caucaz se oprise definitiv. Prevedeam că în curând va începe retragerea.

Într-o zi mă cheamă căpitanul companiei noastre și-mi spune că a primit ordin să mă trimită la Simferopol. Am plecat a doua zi cu ordonanța, făcând un lung drum pe jos; într-unul din posturile de comandă românești de pe drum am reușit să profităm de un camion, care ne-a dus până la Kerci. De acolo, în câteva ceasuri, am ajuns la Simferopol, unde mă așteptau Felicia și generalul Avramescu. Eram peste măsură de fericit.

Am rămas la Simferopol, mutat ca interpret la Statul Major. Desigur că mi s-a pus o problemă de conștiință: pot eu să rămân departe de front, când atâția camarazi își riscă viața mai departe în lupta cu bolșevicii? Pe de o parte, îmi răspundeam mie însumi că dovedisem în existența mea de până atunci că nu-mi era frică de a-mi pune viața în primejdie pentru o cauză care era a noastră – a Legiunii și Țării. Pe de altă parte, având cunoștință de

anumite intrigi și intervenții ale cercurilor politice de la București, cu scopul de a ne obliga să ne retragem din luptă, cu orice preț pentru țara noastră, și să deschidem drumul expansiunii Sovietelor, mă gândeam că, alături de unul dintre cei mai importanți generali din armata noastră, poate voi avea ocazia să contribui la evitarea unor combinații politice care ar putea să aducă cele mai dramatice consecințe pentru armata noastră. Așa cum s-a întâmplat, de altfel, la 23 august 1944, când Regele Mihai – dezinformat de clica politicianilor – a proclamat la radio că se semnase un armistițiu cu guvernul sovietic, când realitatea era că acest armistițiu nu se semnase încă !

Din Simferopol am făcut un drum în sudul Crimeei, unde am văzut frumoasele vile ale nomenclaturiștilor sovietici. Am vizitat Sevastopolul, care fusese cucerit de Corpul Vânătorilor de Munte, sub comanda generalului Avramescu. Cu această ocazie mi-a povestit că, după cucerirea acestui oraș, s-a decis – de către nemți și români – organizarea unei parăzi militare pentru a sărbători victoria. Mare a fost indignarea socrului meu când a primit vizita generalului german care l-a rugat ca vânătorii de munte să nu defileze cu binecunoscutele lor berete baște ! Motivul era evident : toată lumea ar fi recunoscut această trupă de elită și ea ar fi fost totdeauna identificată cu cucerirea orașului Sevastopol, rămânând ca simbol glorios al acestei victorii, ceea ce nu era pe placul comandamentului german. Meschinăria acestei pretenții l-a indignat pe socrul meu, care a și refuzat orice concesie în acest sens : vânătorii de munte au defilat în uniformele lor reglementare și atât de bine cunoscute de toată lumea !

La Simferopol a fost auzită într-o zi o emisiune de la radio Moscova, în care locutorul se întreba de ce nemții nu tratează populația rusă cum o tratează generalul Avra-

mescu. Adevărul este însă că Moscova era foarte mulțumită că nemții tratau prost populația rusă, căci dacă ar fi tratat-o mai bine, atunci și-ar fi sporit șansele de a câștiga războiul, după cum scriam mai sus.

La începutul anului 1944, socrului meu i s-a dat alt comandament. Plecăm cu toții la București, unde, la 20 martie, Felicia ne dă bucuria nașterii unui băiat. Două săptămâni mai târziu are loc primul puternic bombardament al aviației anglo-americane asupra Bucureștiului. Imediat după aceea, plecăm cu toată familia la moșia socrului meu – Naziru, lângă Brăila – unde, printr-o coincidență fericită, primise și comandamentul armatei din această regiune. Dar după un scurt timp a fost mutat la comandamentul Armatei a IV-a, la Sibiu. Într-o zi, pe la 20 august, ne trimite vorbă să plecăm cât mai degrabă, căci trupele rusești înaintază în Moldova. Plecăm în dimineața zilei de 23 august, cu Felicia la volanul mașinii, căci spunea că, dacă o să conducă ea la plecare, e sigură că ne vom reîntoarce! Pe drum oprim la Buzău și intrăm într-o cafenea, să mâncăm ceva. Este tocmai 10 seara și auzim la radio faimosul comunicat al Regelui Mihai – probabil victimă el însuși a dezinformării practicate de politicienii care-l înconjurau – prin care anunța semnarea unui armistițiu cu Sovietele, armistițiu care în realitate s-a semnat aproape trei săptămâni mai târziu, la 12 septembrie, la Moscova. În timpul acesta, rușii au făcut aproape 200.000 de prizonieri din trupele noastre, argumentând, cu dreptate, că nu exista nici un armistițiu, deci că ostilitățile continuau, pe când armata noastră, derutată, victimă a minciunii guvernamentale, încetase rezistența!

M-am uitat la lumea care ne înconjura. În general, oamenii păreau mulțumiți. Cu totala lipsă de informație

în care se aflau, probabil că mulți credeau războiul deja terminat.

Am continuat drumul spre Sibiu. Eu luasem volanul, Felicia se odihnea și soacra mea ținea copilul în brațe. La un moment dat am fost opriți de o santinelă germană, care ne-a întrebat politicos unde mergem și cine suntem. La rândul meu l-am întrebat dacă știe c-a fost semnat un armistițiu și că rușii înaintează fără nici o rezistență. Nu știa nimic!

Am ajuns la Sibiu în dimineața următoare. Socrul meu luase comanda Armatei a IV-a. Acum luptam cu rușii împotriva nemților. Ce deosebire de atitudini și de relații! Eram în contact cu altă lume. Incidente caracteristice mi-au rămas în minte:

Într-o zi mă aflu cu socrul meu, la un post de observație, împreună cu un general rus. Românii atacaseră deja de două ori liniile germane, dar fuseseră respinși. Chiar în timp ce eram la punctul de observație, se dezlănțuie un al treilea atac. Artileria noastră bombardează liniile germane, dar, în momentul în care se apropie trupele noastre, lungesc tirul. Generalul rus întreabă de ce s-a lungit tirul. Generalul Avramescu îi răspunde: „Ca să nu omorâm soldații noștri cu propriile obuzele”. Generalul rus răspunde supărat: „Nu trebuia să lungiți tirul, ca să nu-i dați inamicului ocazia unui răgaz care-l întărește din nou. De altfel, dacă ați fi urmat sfatul meu, chiar dacă ar fi fost omorâți câțiva soldați români de propriile voastre obuze, vă asigur că ați fi avut mult mai puțini morți ca în trei asalturi nereușite!”. Este logică rece, dar cred că în nici o altă armată din lumea civilizată această logică nu s-ar putea aplica.

Iată și un alt incident care ne arată ce deosebiri enorme existau între mentalitatea sovietică și cea a noastră,

a europenilor. Într-o seară sună telefonul. Un ofițer de legătură îl informează pe șeful nostru de Stat Major că un pod peste Mureș fusese recucerit de nemți. Generalul rus pe care-l informează socrul meu întreabă: „Cine este răspunzător de acel pod?”. I se răspunde că ofițerul care comandă unitatea a cărei misiune era apărarea podului. Rusul se răstește: „Nu, nu asta, ci ofițerul numit special pentru apărarea acestui punct! Căci la noi se numește un ofițer care răspunde cu capul. Dacă podul, sau ce ar fi, cade în mâna dusmanului, cel numit răspunzător este pe loc împușcat!”.

Un ofițer român, prieten de-al meu, îmi povestise că, trecând cu un ofițer rus pe câmpul de bătaie unde nemții omorâseră mulți soldați ruși, prietenul meu crezu de cuviință să deplângă marile pierderi rusești. La care rusul spuse: „Oameni sunt destui. Ceea ce ne lipsește este materialul”. Nu văd un ofițer din nici o armată europeană făcând această observație.

Comportarea trupelor sovietice era revoltătoare: în special siluiri de femei. Un medic de la maternitatea din Sibiu ne-a povestit, îngrozit, că soldați ruși intraseră într-o zi și violaseră toate femeile însărcinate și pe cele care abia dăduseră naștere unui copil. Spitalul avea și o secție pentru femei cu boli venerice. Medicul le-a spus rușilor că e primejdios „contactul” cu aceste femei bolnave, la care rușii au răspuns scurt: *Nitchevo*; și le-au violat și pe ele.

Nemții se retrăgeau și frontul se apropia de Tisa. Într-o seară, socrul meu mă cheamă și-mi spune că a primit ordin să mă trimită la București. Nu mă îndoiam că era ca să mă aresteze, să mă ancheteze, să mă închidă și mai cine știe ce. Generalul îmi spune că i-ar conveni să trec frontul, căci dacă mă arestează la București, trebuie

să intervină ca să mă scape, dar nu știe cu ce succes. Am hotărât deci să trec frontul, dar înainte să plec am mai stat două zile împreună cu Felicia și cu copilul, cu generalul și cu soacra mea. Nu credeam că era să fie ultima întâlnire cu ei: oricât de rea era situația, nu-mi puteam închipui că peste câteva luni socrul meu și cu Felicia vor fi asasinați de ruși! Fiul meu a scăpat mulțumită unei servitoare, femeie minunată, care în culmea tragediei va reuși să-l ducă înapoi la București.

VI. CUTREIERÂND EUROPA

Am hotărât deci să trec frontul, dar înainte să plec, am mai stat două zile cu Felicia și cu copilul, cu generalul și cu soacra mea. Nu credeam, cum am spus, că era să fie ultima întâlnire cu ei. Dar așa a fost: în afară de fiul meu, care a scăpat datorită doicii sale, ceilalți vor fi asasinați de Soviete, în împrejurări pe care le voi explica mai departe²¹.

²¹ În textul încredințat spre publicare de către autor această explicație nu figurează. Cum se va vedea în continuare, nu mai există, cu privire la acest tragic episod, decât câteva referiri îndurerate, dar sărace în detalii. Pentru o minimă lămurire a cititorului, reproducem aici – pe lângă cele anterioare (cf. mai sus, nota 19) – o notă din memorialul lui Grigore Negoescu (ed. cit., p. 19): „Încă de la Sibiu, generalul Avramescu și-a adus familia în mijlocul Comandamentului Armatei a IV-a. Era maniera cea mai potrivită de a o pune la adăpost de atrocitățile comise pretutindeni, în trecerea lor pe pământul României, de către trupele sovietice invadatoare și de ocupație. Că trupele bolșevice erau botezate, în mod mincinos, ipocrit și criminal, *trupe eliberatoare*, aceasta nu făcea decât să agraveze o situație mai mult decât disperată. Familia generalului era compusă din soția acestuia, fiica lor (căsătorită Sturdza), mamă a unui copil de câteva luni [Paltin Sturdza], prezent și el, doica respectivă [care avea să-l salveze pe băiat], precum și un nepoțel de 7-8 ani, fiul orfan al ginerelui generalului Avramescu, colonelul Florin Rădulescu, căzut la Cotul Donului. Familia generalului călătorea într-o mașină Ford, proprietatea doamnei Avramescu-Sturdza. De prisos să adaug că fiecare încerca atunci să-și pună familia la adăpost de urgia barbarilor cărora le fusese predată România. Soluția găsită de generalul Avramescu, pentru familia lui, părea ideală. Evenimentele succesive vor arăta însă că, pe cât de jus-

A treia zi am plecat, luând cu mine doi camarazi legionari care voiau să continue lupta împotriva bolșevismului, oricât de mici ar fi rămas șansele unei victorii. Într-o friguroasă noapte de noiembrie, am ajuns la Tisa. Aici ne pregăteam să trecem înot spre zona germană. Vedem însă printre arbori o lumină și ne apropiem: este casa unui barcagiu ungar. Unul dintre camarazii care mă însoțeau, Emil Bulbuc, vorbea ungurește; îi explică barcagiului situația noastră și că doream să trecem râul. Barcagiul a înțeles; dă din cap afirmativ și se oferă să ne treacă. În momentul plecării spre râu, nevasta lui iese din bucătărie și ne dă ceva de mâncare. După aceea mergem la barca ungarului, ne urcăm în ea și el ne trece pe celălalt mal.

Voim să-i dăm ceva, dar nu vrea să primească nimic. Nu știu cum să-i mulțumesc. Am rămas foarte surprins de toată întâmplarea. Ungurul ne-a văzut cu uniforma română, dar n-a șovăit o clipă să ne ajute. Ce bine s-ar putea înțelege popoarele, oamenii de rând, dacă n-ar fi zăzania întreținută de politicieni, de ideologi și de interesele în conflict de care unii ca aceștia pot să profite, într-un fel sau altul!

Ajunși pe celălalt mal al Tisei, am găsit o șosea pe care am început să umblăm. După câteva minute ne-a oprit o patrulă germană, căreia i-am explicat cazul nostru. Ne-au dus la comandamentul trupelor staționate acolo. Șefii au dat un telefon la Viena, s-au confirmat spusele noastre și am primit o odaie cu paturi, unde am

tificată era grija generalului pentru securitatea familiei sale, pe atât de rea a fost soluția aleasă în acest scop”. Doamnele Avramescu și Sturdza au fost despărțite de cei care le însoțeau (inclusiv locotenent-colonelul Negoescu) încă din ziua de 3 martie 1945, la Luceneț (Cehoslovacia).

putut să ne odihnim până a doua zi.

Transferarea noastră la Viena a durat câteva zile, în care am fost bine tratați de ofițerii germani, invitați la popota lor și găzduiți în case din localitățile respective. Am ajuns în sfârșit la Viena, unde tata mă aștepta la Hotel „Imperial” și unde am luat contact cu cei care erau hotărâți să reziste până în ultima clipă înaintării sovietice.

În cazul guvernului legionar de la Viena și a românilor refugiați în Germania, politica Berlinului a fost tot atât de nechibzuită ca în cazul generalului Vlasov. Ca să-i facă plăcere lui Antonescu, ignorau valoarea guvernului în exil ca element pentru rezistența anti-sovietică. Pe cei mai mulți legionari îi băgaseră în lagărul de concentrare de la Buchenwald, unde un bombardament anglo-american a omorât cinci dintre ei. Acest bombardament a avut loc 24 de ore după capitularea de la 23 august. N-a fost o întâmplare, după cum s-a putut deduce dintr-un comunicat de la Radio Londra.

În ultimul moment, guvernul de la Berlin a luat contact cu noi, a trimis un diplomat reprezentant pe lângă guvernul nostru în exil și a permis organizarea unor unități de luptă pe Oder. Văzută cu optica de astăzi, desigur că întreprinderea nu avea nici o șansă de a schimba ceva în soarta războiului. Dar în momentul acela erau anumite elemente care ne puteau da speranțe. Pe cerul Vienei zburaseră primele avioane cu reacție de fabricație germană. La Peenemunde se fabricaseră primele misiluri. Se zvonise că anglo-americanilor le era teamă de o nouă înțelegere între Moscova și Berlin, care ar fi permis Germaniei să lupte pe un singur front. În realitate, însă, victoria aliată era inevitabilă.

La Viena, grupul nostru stătea la Hotel „Imperial”. În fiecare zi la ora prânzului avea loc un bombardament

anglo-american. Toți coboram în adăposturi și așteptam să treacă bombardamentul, dar aveam impresia că într-o anumită măsură aliații nu voiau să lovească prea tare capitala Austriei; voiau, probabil, să-i menajeze pe austrieci și să-i aibă ca „prieteni” în viitoarele negocieri de pace. În tot cazul, nimic comparabil cu îngrozitorul bombardament asupra orașului Dresda, oraș fără importanță strategică, unde intraseră sute de mii de refugiați, declarat refugiu sanitar, și în care bombele aliate au făcut mai mult de două sute de mii de victime.

Între timp rușii înaintau. Budapesta căzuse în mâinile lor, iar autoritățile germane au crezut mai prudent să mute guvernul nostru la Altaussee, la apus de Viena. Curând ne-am dat seama că nu mai era nici o posibilitate pentru Germania să câștige războiul. Tata a plecat la Copenhaga, unde fusese ministru înainte de război și unde avea prieteni buni și cu influență. Eu am rămas cu camarazii mei, încă nehotărâți în ce direcție s-o apucăm.

Am fost sfătuiți să mergem la Linz, să luăm contact cu un comandament german care plănuise parașutări în țară, ca să organizăm o rezistență împotriva ocupanților sovietici. Împreună cu Andrei Costin, cu Emil Bulbuc și cu alți doi camarazi ne-am prezentat la ofițerul german care fusese însărcinat cu organizarea acestei operațiuni. Din conversația cu el, am aflat că avea o logodnică româncă, ce ne-ar putea ajuta. Chiar în timpul convorbirii noastre, a fost chemat la telefon; deducem, din expresia lui, că este foarte contrariat. Într-adevăr, când termină conversația, ne comunică ordinul de a anula toată operațiunea. Era de prevăzut, căci, în timp ce noi făcusem drumul spre Linz, avusese loc „predarea necondițională” a Germaniei (7 mai 1945) și nemții nu mai aveau voie să întreprindă nici o acțiune militară. Am cerut atunci să ni

se dea haine solide și o raniță în care să ne punem puținele lucruri necesare pe le aveam cu noi, luând hotărârea să facem ceea ce mii de oameni au făcut pe vremea aceea: să plecăm spre apus. În nici un caz să riscăm să fim prinși în zona sovietică.

Pe drumul pe care am luat-o, ne-am întâlnit în curând cu coloane de blindate americane. Îmi amintesc că ne-a surprins că, peste tot pe unde trecuseră americanii, găseam conserve și alte alimente aruncate la marginea drumului. Ce deosebire față de situația în care ne aflam de luni de zile și în care o bucățică de pâine era păstrată cu o grijă aproape sacră.

La un moment dat, în fața prezenței tot mai active a trupelor aliate, ne-am sfătuit ce era mai bine să facem: să continuăm pe șosea, riscând poate să fim reținuți și interogați, sau s-o luăm peste munți. Andrei și cu mine, obișnuiți cu lungi excursii prin munți, atât vara cât și iarna, cu schiurile, am hotărât s-o luăm drept peste munți, până la granița cu Elveția (unde mă născusem și unde aveam prieteni care ne-ar fi putut ajuta să obținem o rezidență). Bulbuc și cu ceilalți camarazi nu erau prea încântați să umble săptămâni de zile pe culmile Alpilor și au preferat ușurința șoselei, cu riscurile ei. Ne-am despărțit, iar eu și cu Andrei am luat-o de-a dreptul peste munți, spre apus.

Am cutreierat Alpii două luni și jumătate până la granița Elveției. A fost una dintre cele mai frumoase amintiri din viața mea, cu toate marile greutăți pe care le-am întâmpinat. De la ultimul comandament german pe unde trecusem, luasem o pătură pentru fiecare, un cort, haine de ploaie, raniță. Așa că eram pregătiți într-o anumită măsură pentru a putea petrece lunile de vară în munți. Luasem și ceva alimente, pe care însă le-am ter-

minat în doar două zile, după care s-a pus problema fundamentală: ce mâncăm?

A treia noapte am avut noroc: am dat peste un adăpost la o mare înălțime, probabil pentru schiori. Acolo am găsit paturi și conserve. Am mâncat bine și am dormit comod. A doua zi am plecat din nou, luând cu noi tot ce mai rămăsese de mâncare.

Noapțile le petreceam de obicei în cort. Nu era frig și puteam să ne odihnim. De multe ori am dormit la adăpostul câte unui brad uriaș, ale cărui ramuri erau atât de dese încât, chiar dacă ploua, nici o picătură de apă nu răzbea până la noi.

Din când în când, dădeam de câte o casă izolată, de pădurari, care totdeauna ne primeau bine, ne dădeau de mâncare și un loc de dormit. Am fost impresionați de înțelegerea și omenia acestor țărani. Câteodată, când dintr-un vârf de munte vedeam vreun sat, stăteam să observăm un timp, ca să vedem dacă nu cumva erau soldați sau mașini ale trupelor anglo-americeane. Dacă nu vedeam nimic suspect, coboram și băteam la ușa unei case, care ni se părea mai încăpătoare. Eram bine primiți peste tot, uneori chiar cu invitația să petrecem acolo câteva zile.

O singură dată am avut o experiență neplăcută. Drumul nostru peste munți ne-a dus să trecem din Austria în Bavaria. Acolo, într-o seară, am bătut la ușa unei case frumoase, ne-a deschis un bărbat și am început să-i explicăm situația noastră, cum făceam de fiecare dată. Tipul nu ne-a lăsat să terminăm și a urlat: „Plecați imediat, știu cine și ce sunteți! Afară! Marș!”. Nu știu ce și-o fi închipuit. La vreo sută de metri de casa lui am găsit un vițel, care desigur îi aparținea. Am decis să ne răzbunăm: am legat o frânghie de gâtul vițelului și l-am tras după noi cât am putut de repede. După vreo oră, ne-am oprit în

pădure, am tăiat gâtul bietului animal, l-am despicat și am ales cele mai bune bucăți de carne, am aprins un foc și am fript-o. Demult nu mai mâncasem ceva așa de bun!

De altfel, nu a fost singura dată că am „vânat”. Uneori treceau câteva zile fără să putem recurge la ospitalitatea unor locuitori binevoitori. Deci n-aveam nimic de mâncare. Experiența cu vițelul ne dăduse o soluție pentru acest caz. Străbătând pădurea, din când în când dădeam peste o poiană cu vaci care pășteau. De mai multe ori am luat o vacă, am tăiat-o și am ales cele mai bune bucăți. O parte o mâncam pe loc, așa crudă cum era; altă parte o puneam în raniță, și aveam hrană pentru câteva zile.

Într-o noapte ni s-a întâmplat ceva care ni s-a părut o adevărată minune. Spre sfârșitul zilei dădusem iar de o poiană cu vaci, luasem una cu noi, târând-o timp de un ceas, până s-a făcut noapte. Ne-am oprit, am tăiat-o și am hotărât să facem un foc bun și să frigem carnea. Aprinsesem adeseori focuri, pentru a încălzi mâncarea pe care o aveam, dar în noaptea aceea s-a întâmplat un lucru straniu: chibriturile se stingeau repede și nu puteam să aprindem focul cu lemnele pe care le adusesem. Am pipăit crengile: erau bine uscate; nu era nici un motiv ca să nu se aprindă. Deodată, în timp ce ne străduiam să aprindem focul, auzim voci și lătrat de câine. Erau, fără îndoială, proprietarii vacii, care o căutau. Dacă ar fi fost aprins focul, ne-ar fi văzut, ar fi venit direct la noi, găsindu-ne cu vaca moartă, și cine știe ce urmări ar fi putut avea pentru noi! Mai târziu, în Franța, am aflat că se pedepseau chiar cu moartea „jafurile” pe care „vagabonzii” ar putea să le comită. În cel mai fericit caz, ar fi trebuit să fugim, iar după aceea să evităm multă vreme să mai luăm contact cu vreun locuitor din împrejurimi, care ar fi putut să fie informat asupra întâmplării. Faptul că a fost

singura dată că n-am reușit să aprindem focul ne-a dat sentimentul unei protecții superioare.

Desigur că aproape trei luni pentru a parcurge Alpii austrieci și bavarezi pare mult, dacă te uiți la distanța în linie dreaptă (cam 600 de kilometri). Dar trecând prin creierul munților, obligați de multe ori să ocolim prăpăstii sau culmi de netrecut, nu cred că am fi putut să ajungem mai repede.

Spre sfârșitul lunii iunie am atins granița Elveției, la 3.000 de metri înălțime, pe frumosul munte Mondina. Luasem cu noi de la început o hartă a Europei Centrale, care tocmai în această ultimă etapă ne-a fost de mare folos. Nu am putut ști exact când am trecut granița elvețiană, dar știam după hartă că partea apuseană a muntelui era deja Elveția și că primul sat peste care am dat era elvețian. Întrebarea era acum: unde mergem? Ce facem? Norocul nostru a fost că pe poarta uneia dintre primele case de care am dat stătea scris că acolo locuiește preotul satului. Am hotărât să intrăm și să-l rugăm pe acest slujitor al lui Dumnezeu să ne primească. Ne-a deschis. Era un preot protestant. El și cu preoteasa ne-au primit foarte bine, după ce le-am explicat cazul nostru. Ne-au dat de mâncare, ne-au dat o cameră de culcare cu două paturi; înainte de a merge să ne culcăm, am stat de vorbă, povestindu-le tot ce s-a întâmplat în răsăritul Europei cu invazia sovietică, sălbăticiile rușilor și ineficacitatea aliaților.

Între timp îi spusese preotului că aveam o soră de la Crucea Roșie – Francisca Buechler – care desigur că ne-ar primi imediat. Preotul a telefonat la spitalul unde sora lucrase și a cerut adresa și numărul de telefon. A fost informat imediat și ne-a comunicat informația cerută.

Stând de vorbă, deodată sună telefonul. Preotul ridică receptorul: este poliția! Întreabă cine sunt cei doi

care au intrat la el după-masă. Preotul este obligat să spună adevărul, dar obține de la poliție autorizația să dormim la el. După aceea, sun la numărul pe care ni l-a dat spitalul din Berna. Răspunde însăși sora Francisca! Când aud vocea ei, mă cuprinde o mare tristețe, răsărind deodată trecutul în mine, dar și o mare speranță că, chiar și după telefonul polițistului, vom avea totuși norocul să găsim o soluție fericită.

A doua zi dimineța vine polițistul și ne conduce până la graniță, obligându-ne să trecem din nou în zona ocupată de francezi. A fost norocul nostru, căci dintre toți „aliații”, francezii erau singurii care s-au purtat în general omeneste și au fost înțelegători cu refugiații din răsăritul Europei.

Am luat-o pe un drum care ducea – după spusele polițistului elvețian – la o unitate franceză din zona Landeck. Într-adevăr, după vreo zece minute, am dat de o companie de algerieni, cu subofițeri și ofițeri francezi. Ne-am prezentat unui subofițer, căruia i-am povestit ce ni se întâmplă. Atunci el ne-a spus că, cu câteva zile înainte, unui profesor ungar i se întâmplase același lucru; ne sfătua să luăm același drum pe care-l indicase și profesorului, și care se pare că l-a ajutat să scape. Era pe partea stângă a Innului, prin niște păduri cu puțină pază din partea elvețienilor și cu o stație de cale ferată la vreo trei ore de drum, numită Schulz.

Locotenentul, comandant al postului, ne-a dat voie să stăm trei zile la ei, adăpostiți și hrăniți. Faptul că vorbeam perfect franțuzește a fost desigur un element hotărâtor. A treia zi, dis-de-diminează, am pornit pe drumul indicat. Am ajuns la stație și am cumpărat bilete pentru Berna cu franci elvețieni, pe care preotul ni-i dăduse înainte de plecare.

A doua zi de dimineață am ajuns la sora Francisca și la soțul ei, care ne așteptau de trei zile. Stăteau într-o localitate din vecinătatea Bernei. Emoția noastră a fost adâncă, să ne revedem în locul unde mă născusem și unde ea mă îngrijise în primele luni ale vieții mele. Am hotărât să nu întreprindem nimic timp de două zile: să nu facem altceva decât să ne odihnim și să ne amintim de zilele fericite din trecut. A treia zi a telefonat unui mare șef din Statul Major al armatei elvețiene, pe al cărui copil îl îngrijise cu câțiva ani înainte. Șeful a luat notă de toate datele, cea mai importantă fiind – în optimismul meu – aceea că mă născusem în Elveția. După câteva ceasuri ne cheamă și-i spune sorii Francisca să ne prezentăm la comisariatul cartierului, care primise ordinul să ne dea un permis de rezidență pentru câteva luni, necesar ca să obținem apoi ceva definitiv. Fericiți și odihniți, ne-am prezentat în ziua următoare la comisariatul indicat.

Am fost introduși imediat la comisarul șef. Ne prezentăm, îi spunem din partea cui venim și-l rugăm să ne facă vizita medicală necesară permisului de rezidență.

— Vizita medicală? Ha! Ha! – izbucni el în râs. Sunteți arestați pentru trecere ilegală de frontieră!

— Dar ni s-a spus că totul era aranjat și că lipseau numai câteva formalități...

— Aiurea! Țsta este un truc ca să nu fugiți din nou și să nu fim obligați să vă arestăm noaptea!

N-aveam nevoie să venim până în Elveția ca să cunoaștem aceste trucuri. Toate polițiile din lume se aseamănă.

Ne-am dus într-o cameră vecină, cu un geam deschis. Când am rămas singuri, Andrei a hotărât să fugă pe ferreastră. Eu credeam că nu va ajunge departe și am hotărât să rămân, sperând încă în faptul că mă născusem în

Elveția și că, în privința aceasta, situația mea era mai favorabilă decât a lui. După un ceas am fost trimis sub escortă la închisoarea din Berna. Era a șaptea închisoare din viața mea – și, desigur, cea mai acceptabilă. Chiar și aici se vedea gradul de civilizație al Elveției. Am fost băgat într-o odaie – nu-mi vine să-i spun celulă – cu un elvețian care se angajase în armata germană ca să lupte împotriva Sovietelor. Fusese obligat de către anglo-americieni să se introducă în Elveția, unde îl băgaseră imediat la pușcărie, în timp ce-i pregăteau condamnarea. Nu știa încă, sărmanul, care va fi baza juridică a condamnării lui.

Curtea închisorii era plină de soldați ruși, prizonieri în Germania, care se refugiaseră în Elveția cu speranța că nu vor fi predați Sovietelor. Nu știu ce s-a întâmplat cu ei, dar este destul de probabil că au fost întorși în zonele de ocupație anglo-americeane, iar de acolo predați de aliați Sovietelor, la fel cu zeci de mii de camarazi de-ai lor. Această predare a zeci de mii de ruși, foști prizonieri la nemți, sau chiar refugiați de ani de zile în Apus, constituie una dintre faptele cele mai rușinoase ale perioadei post-belice.

Am stat trei zile în pușcăria din Berna, după care am fost trimis sub pază la aceeași graniță prin care trecusem deja de două ori. Am ajuns bineînțeles din nou la postul francez comandat de simpaticul sergent din Algeria, unde am fost găzduit încă o dată. După câteva zile a venit un locotenent de la postul de comandă al zonei, Landeck, și mi-a spus că colonelul comandant al zonei în care ne aflăm voia să mă vadă. Am plecat imediat și am fost prezentat fără întârziere colonelului, al cărui nume mi-l amintesc până astăzi cu cea mai mare simpatie. I-am povestit invazia sovietică în România, lunile petrecute cutreierând Europa, experiența neplăcută pe care o avuse-

sem cu autoritățile elvețiene. Mi-a spus să-i fac un memoriu scris cu toate datele mele personale, mi-a dat o notă pentru secretara lagărului UNRA din localitate, o domnișoară Rebeca, prin care cerea să mi se dea un pat și hrană zilnică. Rebeca m-a primit foarte binevoitoare, mi-a dat un pat într-un dormitor unde mai erau vreo cinci persoane, și am primit și masa de seară.

A doua zi am redactat memoriul pentru colonel. Am menționat tot ceea ce putea să-mi fie de folos în împrejurările de față, ca de pildă faptul că bunicul meu după mamă, generalul Mavrocordato, trecuse prin Academia Militară Franceză de la St. Cyr, terminând printre primii, și că mai târziu fusese numit șeful Casei Militare a Regelui Carol I. De asemenea, povesteam traiectoria diplomatică a tatălui meu, până la numirea lui ca ministru al Afacerilor Străine în guvernul Antonescu, cearta lui cu Generalul și plecarea lui în Danemarca. Insistam asupra educației franceze pe care o primisem, prevalându-mă mai cu seamă de licența mea de la Universitatea din Paris, dar nu am crezut necesar să menționez activitatea mea legionară, nu atât din dorința de a-mi ascunde trecutul politic, cât din dorința de a-i oferi colonelului, în eventualitatea unei anchete, posibilitatea să spună că nu știa nimic despre acest trecut. Colonelul a citit memoriul și mi-a spus ca a doua zi de dimineață să mă prezint din nou.

Când m-am prezentat la ora indicată, mi-a anunțat că sunt angajat ca secretar al comandamentului francez din zonă. Imediat am fost condus la biroul meu, unde lucrau deja o dactilografă și un contabil. Mi s-au dat primele însărcinări, ordine etc. ... și am început să lucrez cu impresia că nu este o realitate, ci un vis. După luni întregi de umblat prin munți, la lumina stelelor, și după zile atât de furtunoase, evitând orice întâlnire cu militarii

aliați, iată-mă într-un post de răspundere al unui comandament aliat!

Acolo am petrecut aproape două luni, până ce într-o zi colonelul mă cheamă la el și-mi spune că a fost mutat la altă unitate:

—Cât timp sunt eu aici, n-ai a te teme de nimic. Dar nu știu cum va reacționa urmașul meu la intervențiile permanente ale Sovietelor, și chiar ale prietenilor noștri englezi și americani, pentru a repatria pe toți refugiații din țările ocupate de ruși. Așa că gândește-te bine ce poți să faci!

Am stat pe gânduri, amintindu-mi drama unui ucrainean din dormitorul meu. Acest caz mi-a rămas pentru totdeauna în minte ca exemplu al nebuniei vremurilor prin care treceam. El se născuse în regiunea Lwow, înainte de 1918, și îi era frică să fie considerat rus. Nevasta lui era născută în aceeași regiune Lwow, dar după 1918, când acest teritoriu devenise parte din Polonia, conform Tratatului de la Versailles. Ea spera să poată fi considerată ca poloneză. Iar copilul, născut după 1939, putea fi considerat cetățean sovietic. Trăiau sub dubla teroare de a fi nu numai trimiși în zona sovietică, dar chiar separați.

Desigur că eu voiam să evit cu orice preț posibilitatea unei expulzări spre zona sovietică. Explicându-i comandantului atitudinea mea, l-am întrebat ce mă poate sfătui.

—Dacă o să cobori scările acestei case, ieșind pe stradă, la a doua poartă pe stânga este un post de restructurare a Legiunii Străine Franceze. Prezintă-te și cere să fii angajat. Legiunea s-a modernizat, s-a „umanizat”. Nu mai este ce era înainte, cu cruntele pedepse ce aveau loc pentru motive disciplinare. Îți dau o notă pentru șeful de post.

Scrie repede nota, mi-o înmână, iar eu îl salut și-i mulțumesc din suflet pentru tot ce a făcut în favoarea mea. În momentul când ieșeam pe ușă, îmi strigă:

— Sturdza, stai o clipă! Voiam să-ți spun că am citit memoriul dumatăle și am constatat că tot ce ai scris este adevărat. Căci am fost, înainte de război, secretarul atașatului militar francez la București!

Am rămas impresionat de această coincidență, căreia îi datoram, probabil, cel puțin în parte, situația fericită din ultimele luni. M-am dus imediat la biroul Legiunii Străine. Am dat nota subofițerului de serviciu, care a zâmbit, mi-a spus că sunt binevenit și că a doua zi o să plec cu un grup de „viitori legionari” la Bregenz. Se terminase o perioadă a vieții mele și începea alta, cu totul deosebită... O a doua viață!

VII. CEALALTĂ LEGIUNE

La Bregenz, biroul Legiunii Străine era în fața gării. M-am dus însă întâi la o cafenea să mă reculeg, eventual să mă răzgândesc înainte de a mă lega pentru cinci ani fără posibilitate de a-mi schimba destinul. Până la urmă m-am hotărât și m-am prezentat. Subofițerul de serviciu s-a uitat la mine cu un zâmbet ironic și mi-a dat să semnez un contract despre care atunci credeam că era definitiv, dar care – după cum am aflat mai târziu – era numai unul provizoriu.

Acolo, la Bregenz, am stat câteva zile, într-o vilă transformată în cazarmă, unde se dormea bine și mâncarea era bună. Un subofițer ne-a informat că Legiunea Străină era corpul de armată francez unde se mânca cel mai bine. În tot cazul, era un corp de elită, trimis întotdeauna în situațiile militare cele mai grele. De altfel, după sfârșitul ultimului război mondial, calitatea trupei devenise într-adevăr superioară, căci majoritatea era formată din soldați care luptaseră până la urmă pe diferitele fronturi, în special nemți. După 1945, peste 50% din efectivele Legiunii erau formate din soldați și subofițeri nemți. În al doilea rând, veneau soldații din țările Europei răsăritene (polonezi, români, unguri, baltici...). Aveam și camarazi francezi, care luptaseră cu armata germană în Rusia, dar care în Legiune se prezentaseră ca elvețieni sau ca belgieni. Nivelul intelectual al Legiunii, prin urmare, se schimbaseră mult după război. Faimoșii delincvenți care pe vremuri se prezentau la Legiune doar ca să scape de

poliție nu mai formau decât o minoritate. Legiunea avea acum, fără îndoială, o ambianță politică de „dreapta”, care se accentua și mai mult prin faptul că pe fronturile de luptă din acea vreme, fie în Indochina, fie în Africa de Nord, noii legionari vor avea în față, direct sau indirect, pe același dușman pe care-l avuseseră în ultimii cinci ani: imperialismul sovietic, cu trupele marxiste din diferitele țări aflate de curând la ordinele lui.

De la Bregenz am fost trimiși la Strasbourg, unde se găsea o imensă cazarmă prin care treceau aproape toți viitorii legionari. Ce diferență față de Bregenz! Îmbulzeală, scene neașteptate, deznădejdea celor cărora li se refuza înrolarea. Într-adevăr, câțiva candidați, în proastă stare fizică, erau respinși la vizita medicală. Alt motiv de respingere, mai rar, era atunci când candidatul avea grupa sanguină marcată la subțioară. Aceasta era dovada că făcuse parte din SS-ul german, care obișnuia să-i tatueze fiecărui membru grupa sanguină. N-am putut afla dacă se făcea o deosebire între SS – Sturmstaffel, organizație de siguranță și persecuție a regimului național-socialist, și SS – Waffen SS, trupă de elită care lupta pe front. În tot cazul, și aici francezii erau destul de înțelegători, interesați în primul rând să aibă soldați cât mai buni, indiferent de un trecut care – de la înfrângerea Germaniei – nu mai prezenta nici o primejdie.

Două scene petrecute la Strasbourg mi-au rămas în minte.

Într-o seară, caporalul de serviciu trece în inspecție prin camera noastră. Deodată se oprește, se uită crunt la vecinul meu de pat, un elvețian mărunțel, și urlă: „Tu erai la Hai-Phong în 1939?”. Elvețianul, speriat, răspunde: „Nu tocmai...”, încearcă să se ascundă, dar caporalul se năpustește asupra-i, îl apucă de cap și-i zdrobește fața de

genunchiul lui, strigând: „Ți-amintești de sergentul-șef Mann?...” Bietul elvețian se ridică, își adună câțiva dinți pierduți din cauza loviturilor și se aruncă în pat, sughițând. Caporalul pleacă, stingând lumina. După un timp, elvețianul pleacă și nu se mai întoarce. Straniu a fost că și caporalul a dispărut; a doua zi, un ofițer a trecut prin camera noastră, întrebând de el. Ce se întâmplase oare, cu șase ani înainte, la celălalt capăt al lumii, între acești doi oameni?

Cealaltă scenă a fost, în schimb, nostimă. Într-o dimineață, în camera noastră are loc o ceartă zgomotoasă între două grupuri. Nu mai țin minte motivul. Sună adunarea în curtea cazărmii, dar nu s-a dus nimeni, din cauza violentei discuții. Un subofițer intră furios, ne ordonă să ieșim pe culoar și să ne punem în rând, cu spatele la perete. O dată în poziția ordonată – eram vreo zece – caporalul trece prin fața fiecăruia și-i dă o pereche de palme zdravene. Eu eram al șaselea și mă gândeam cum să reacționez; nu mă pălmuisse nimeni până atunci, decât mama, când eram mic. Ajuns în fața mea, subofițerul se oprește, se uită la mine și spune: „Ești prea înalt, mi-e scârbă de tine!” (*Tu es trop grand, tu me dégoutes!*). A fost cel mai mare compliment pe care l-am primit în viața mea! Subofițerul a fost inteligent, căci dacă trecea fără să spună nimic, camarazii ne-ar fi bănuit de cine știe ce complicitate.

Într-o zi, ziarele ne anunță că Partidul Comunist, în acel moment foarte puternic în Franța, cerea să se desființeze Legiunea Străină. Am rămas foarte îngrijorați, căci era în acel moment, în Europa, singura scăpare pentru mii de tineri care luptaseră alături de nemți împotriva Sovietelor. Franța era singura țară aliată care oferea această posibilitate. Anglia și Statele Unite, dimpotrivă. Cum scria

Nikolai Tolstoi (nepotul marelui scriitor rus) în cartea lui *The Victims of Yalta*: „Aceste două «democrații» predau refugiații pe care-i prindeau rușilor, care de multe ori îi împușcau în fața celor care-i predaseră”. Nu mă pot împiedica să redau aici o scenă din cartea lui Tolstoi, care m-a impresionat adânc. Anglo-americanii voiau să oblige o mamă, cu un copil mic în brațe, să urce în camionul care trebuia să ducă un grup de refugiați înapoi la ruși. Mama, care știa ce-i așteaptă dincolo, nu voia să urce. Atunci, un soldat anglo-american îi smulse copilul din brațe, aruncându-l în camion. Mama a trebuit atunci de la sine să urce și ea.

Dar vechii legionari și subofițerii care aveau grijă de cazarmă ne linișteau: „N-aveți nici o grijă! La fiecare zece ani, de la înființarea ei, se vorbește de desființarea Legiunii... dar nu s-a realizat niciodată!”. Ne linișteam, dar totuși cu o anumită rezervă: până acum nu intervenise un puternic partid comunist, aflat la ordinele Moscovei, care se străduia să-i lichideze pe toți aceia care ar fi putut să se împotrivescă dorinței sale de a stăpâni lumea.

După două săptămâni, am plecat cu trenul, seara, un grup numeros de legionari, spre Marsilia. În drum ne-am oprit la Paris, unde am fost autorizați să coborâm puțin pe peron, ca să ne mai destindem. Paris! M-au năpădit amintirile: examenele de licență în Drept la Sorbona, rude și prieteni, prima mea dragoste, hoteluri frumoase, plimbări plăcute, Louvre... Acum, ce deosebire! Nu mai aveam nimic, decât o perie de dinți în buzunarul unei haine vechi și pătate, pe care o primisem la Strasbourg. Altceva nimic! Despărțit pentru ani de zile de tot ce-mi fusese drag în viață, o tristețe nesfârșită m-a cuprins deodată. Mă gândeam că vine o clipă în viața unui om în care se simte ca

și cum ar fi murit cu visurile și cu nădejdele lui, cu toți cei dragi de care a fost despărțit. Acum reînvie într-o viață nouă, dar nenorocită. Înainte eram un om privilegiat, fericit, care reușise tot ce-și propusese. Acum mă găseam de cealaltă parte a lumii, în mizerie, foame, răutate.

Șuieratul trenului și vocea locotenentului care ne comanda m-au rupt din tristele mele gânduri. Am urcat din nou în vagon și am pornit-o spre Marsilia.

A doua zi am coborât în gara St. Charles și am luat-o în marș pe faimoasa stradă Cannebière. Ni se p•rea că trecem prin altă lume, cu care nu mai aveam nimic în comun. Am ajuns la sediul Legiunii, fortăreața Bas Fort St. Nicolas, centru de recrutare prin care treceau toți legionarii, fără excepție. Piatra, praful și murdăria vor constitui pentru săptămâni de zile mediul în care vor trăi mii de oameni veniți din toate țările Europei. În dormitoare, discuții aprige aveau loc între francezi, nemți și italieni: trecuseră numai câteva luni de la sfârșitul războiului și toți acești tineri nu aveau încă spiritul legionar de camaraderie și de uitare a trecutului.

În fiecare dimineață ne adunam în curtea fortăreței și un subofițer venea cu corespondența, chemându-i pe destinatari cu numele lor, adevărat sau nu. Mergeam și eu la aceste adunări, dar fără nici o speranță, căci pierdusem toate legăturile. Dar într-una dintre aceste adunări, spre marea mea surprindere, aud că-mi strigă numele. Mă reped să iau scrisoarea. Era de la Andrei, care avusese intuiția genială că de la comisariatul din Berna plecasem la Legiunea Străină! Așa am putut restabili legăturile cu tata în Danemarca, precum și cu rude din Paris... Dar lipsa de informații despre Felicia și familia ei continua să fie totală.

Într-o zi, spre sfârșitul lui octombrie, primim ordin

să curățăm bine curtea Bas-Fort-ului și să ne adunăm militărește, în așteptarea unei importante vizite. Astfel, adunați în rânduri strânse, așteptam „vizita”! Ușa postului de comandă se deschide și, spre uimirea noastră, vedem coborând treptele spre curtea fortului un general sovietic, însoțit de comandantul nostru și de o a treia persoană, care se va dovedi a fi interpretul. În rândurile noastre – o tăcere totală. Polonezi, nemți, români, unguri, estonieni, letoni, lituanieni, toți vecinii Uniunii Sovietice, sunt adânc îngrijorați: părăsi-va Legiunea, deodată, mândra ei tradiție de a-și apăra toți soldații de orice presiune venită din afară? Ne va sacrifica pretențiilor sovietice, predându-ne zbirilor noștri care, fără îndoială, ne vor trimite în lagăre de concentrare, sau poate chiar la moarte?

Ofițerul sovietic se îndreaptă spre centrul curții și ne ține un lung discurs, pe care tălmăciul îl traduce, pe măsură ce-l rostește, în franceză, în nemțește, în poloneză și în românește. Întreabă dacă băștinașii din toate țările care „astăzi se află sub protecția Uniunii Sovietice” ar vrea să se întoarcă la vetrele lor. Respirăm ușurați. Este vorba de o simplă formalitate. Nimeni nu se mișcă. Rusul este gata să plece decepționat când, deodată, din stânga trupei adunate, se desprinde un băiat (îl cunosc, e un ucrainean din Basarabia), se apropie de ofițerul sovietic și-i spune că vrea să se întoarcă. Generalul pare încântat și hotărăște să repete discursul. N-apucă să rostească însă nici trei cuvinte, că un imens hohot de râs, al sutelor de legionari adunați, îi taie vorba; rândurile noastre se strâng și oratorul speriat se retrage, luându-l de braț pe comandantul Fortului, urmat de interpret și de ucraineanul doriitor să se întoarcă „la vatră”.

Seara l-am întrebat pe camaradul nostru din Ba-

sarabia pentru ce dorea să se „repatrieze”? Părinți? Logodnică? L-am întrebat, de asemenea, dacă se consideră ucrainean, rus sau român. Nu mi-a răspuns la nici una dintre întrebări. Pentru mine, cazul a rămas o enigmă: singurul din aproape o mie de legionari care a vrut să se reîntoarcă!

În zilele următoare au sosit zeci de berlinezi, care ne-au povestit nebunia împărțirii Berlinului și a Germaniei în două zone. De fapt, a întregii Europe. Marile puteri occidentale, Anglia și Statele Unite, așa-zisele democrații, aruncaseră milioane de oameni în brațele cotropitorilor sovietici, în total zece popoare europene, fără să întrebe aceste popoare dacă erau de acord. Unde era democrația în numele căreia declaraseră război Germaniei cu șase ani înainte? Ani de zile mai târziu, voi citi în cartea lui Churchill cu ce nerușinare, pe un petec de hârtie, el și cu Roosevelt i-au cedat lui Stalin tot ce acesta a vrut, la Yalta²².

Noi și cu ungurii am fost pedepsiți pentru că am fost aliați cu *dictatorul* Hitler; dar aliatul lor, Stalin, ce era? Un pașnic democrat? Crimele regimului național-socialist dau naștere Tribunalului de la Nürnberg. Iar sovieticii – vinovați de zeci de milioane de morți: polonezi, ruși, români, baltici etc. – nu numai că nu sunt judecați, dar **fac parte din Tribunalul de la Nürnberg ca judecători!!!** Rudolf Hesse, loțiitorul lui Hitler, care cu riscul vieții lui zburase din Germania până în Scoția, ca să-i transmită lui Churchill propuneri de pace din

²² Cf., de pildă, lucrarea devenită clasică a lui Nicolae Baciuc, *Yalta și crucificarea României*, Editura Europa, Roma, 1983 (completată cu o altă lucrare a aceluiași autor: *Agonia României*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1990).

partea guvernului german, condamnat la închisoare pe viață tot la Nürnberg; în schimb, Beria, care dăduse ordin să fie executați 12.000 de ofițeri polonezi la Katyn, tratat cu respect din partea guvernelor occidentale!

În timpul petrecut în praful fortăreței St. Nicolas au sosit și primii legionari întorși din Indochina. Aveau ținuta soldățească hotărâtă, dar privirea obosită a vechilor luptători coloniali. I-am întrebat despre viața și experiențele lor în Extremul Orient asiatic, încercând să ne dăm seama ce ne aștepta. Care va fi noul nostru dușman? Vom fi din nou de partea învinșilor? Răspunsul ne veni în curând. Noul nostru dușman nu este nou, ci același de ani de zile: imperialismul sovietic și ideologia comunistă. Și până la urmă vom fi din nou tot de partea învinșilor, și tot din cauza guvernelor americane, care vor susține, la rând cu Sovietele, decolonizarea.

După vreo lună în Bas-Fort St. Nicolas, am fost chemați la Comandament ca să semnăm angajamentul definitiv. Mulți știau prea puțin franțuzește ca să înțeleagă textul, dar destul ca să bolborosească o întrebare; ofițerul răspundea: „Nu este nimic grav! Nu te preocupa!”. Esențialul era angajamentul pe cinci ani. Dar mi-a venit în minte lozinca generalului Negrier: *Légionnaire, tu es soldat pour mourir et l'on t'envoie où l'on meurt!*

După semnarea angajamentului, ne-am dus la magazie ca să ne îmbrăcăm uniforme. Mare ne-a fost mirarea când am văzut acele uniforme: erau ale fostei armate imperiale austro-ungare, cu coroana Sfântului Ștefan pe nasturi! Probabil că fuseseră rechiziționate încă din primul război mondial și permiteau să se facă o economie în bugetul Legiunii. Chiar în prima seară după semnarea angajamentului, am fost trimiși în uniformele noastre „imperiale” să patrulăm pe străzile Marsiliei, unde

activau o importantă delincvență, o prostituție în floare și o poliție destul de slabă.

Într-o zi suntem anunțați că ne vom îmbarca pentru Africa, dar nu la Marsilia, ci la Toulon, deci că vom lua întâi trenul și vom petrece câteva zile în portul de comandă al Marinei franceze, care scufundase în 1939 o mare parte din flota ei pentru ca să nu cadă în mâinile nemților.

Cazarma noastră la Toulon era o mizerie. Dormeam jos pe piatră, cu o pătură subțire. Nu aveam nici un ban, nici măcar pentru țigări. Ridicam mucuri de pe stradă, când ne plimbam; noroc că, din întâmplare, găsisem în prima zi un „țigaret” într-un colț de stradă, ceea ce-mi permitea să nu pun mucurile direct în gură. Am descoperit atunci marea calitate a „ciubucului”: îți taie foamea!

Într-o cazarmă, alături de a noastră, locuia o companie de senegalezi, în alta – o companie de marocani. M-a izbit din prima zi deosebirea dintre cele două grupuri: senegalezii erau extraordinar de curați, toată ziua sub duș, camerele măturate, hrana păstrată cu grijă. Marocanii erau, în schimb, dezordonați și murdari, nu-i vedeai aproape niciodată sub duș.

Cu negrii am legat anumită prietenie. Le-am spus că ne este foame, că veneam de departe, că rămăsesem fără nimic, chiar fără patrie! Ei erau bine hrăniți, le-a fost milă de noi și au început să ne dea pâine, bucăți de carne și alte resturi din rațiile lor. Într-o zi, dis-de-dimineată, ne adunasem un grup de vreo zece legionari sub ferestrele cazarmii negrilor și ei au început să ne arunce pesmeți din cei mai buni, pe care-i prindeam cu mâinile întinse și-i mâncam cu cea mai mare poftă. Râdeam în sinea mea, văzând cum acești ostași ai fostei puteri care proclama superioritatea rasei albe întindeau acum mâinile smeriți, așteptând pomana negrilor. Ce ironii are câteodată viața!

La Toulon ne-am îmbarcat pe „Tourville” căruia, după câteva ore de navigație, i s-a însă blocat o elice, drept care a trebuit să ne întoarcem cu greu la Toulon, în toiul unei groaznice furtuni. Toată lumea era bolnavă, afară de trei legionari, printre care mă găseam și eu. Rezistența noastră a fost răsplătită: nimeni nu se atinsese de masa de seară și pentru prima oară de luni de zile am putut să ne astâmpărăm foamea cu adevărat !

La cazarma noastră din Toulon ne aștepta o altă bucurie: la etajul de jos soldații de serviciu îngrămădiseră, nu știu cu ce scop, o mare cantitate de paie. Eu și cu alți doi camarazi am hotărât să dormim acolo. După săptămâni de piatră, a fost o nespusă plăcere să dormim pe moale.

Nefiind prevăzute în program zilele pe care eram nevoiți să le petrecem la Toulon în timp ce se repara vaporul, și neavând voie să ieșim în oraș, rămâneam toată ziua pe paie și discutam. Am cunoscut atunci ceva mai bine starea de spirit a celor care se angajează în Legiune. Ascultam „istoria” fiecăruia și descopeream la ei, ca și la mine, o desprindere de tot ceea ce făcuse parte din viața noastră de până atunci. Preocupări, entuziasm, iubiri și ură – toate dispăreau... Ca și cum în sinea ta ar fi apărut o formă nouă, chiar o nouă personalitate.

Nu se poate compara cu ceea ce simți când te angajezi în armata țării tale. Chiar dacă nu ești decât un simplu soldat, la tine acasă ești totuși *cineva*. Întâlnești oameni cunoscuți, rude, ești între ai tăi, servești țara ta. În Legiunea Străină – nimic asemănător. Ești necunoscut total; chiar dacă te prezinți cu adevăratul tău nume, nu te crede nimeni și nici n-are importanță. Singura calitate care contează: să fii descurcăreț și rezistent la toate greutățile. Trecutul se șterge ca într-un vis.

Ce surprize poți să ai de multe ori în Legiune ! După ce ne așezasem confortabil în paie, îl văd pe unul dintre camarazi, Beran, că citește cu atenție o carte. Interesat, m-am apropiat să văd ce era. Spre surprinderea mea, era o *Istorie a filosofiei* ! M-am bucurat, aveam cu cine sta de vorbă. Discuțiile erau câteodată de mare adâncime. Mi-amintesc una între Beran și celălalt camarad, Prad, referitor la „trecutul în noi”. Beran susținea că nu ne putem desface de trecut, că suntem produsul lui, că face parte integrală din ființa noastră. Cita, în legătură cu trecutul în noi, frumoasele versuri ale lui Dante : ...*Nessun maggior dolore che ricordarsi del tempo felice nella miseria...* [*Infernul*, V, 121-123]. Eu personal nu eram de acord cu Dante. Dimpotrivă, în celula noastră de trei metri pătrați, de la Prefectura Poliției din București, amintirile mă ajutaseră să suport toate greutățile : încântătoarele prietene din tinerețe, culmile înzăpezite ale Bucegilor străbătute cu schiurile, anii fericiți din copilărie, părinții mei și multe altele mi-au permis să trec prin toate greutățile cu destulă ușurință. Fără aceste amintiri m-aș fi prăbușit.

Prad răspundea la critica mea cu privire la versurile lui Dante : „Te agăți de trecutul tău ca Beran de cartea lui de filosofie... La ce a servit omenirii să «gândească» în sensul filosofic al acestui cuvânt ? S-au comis mai puține orori ? Din contra. Fiecare gând nou a adus noi conflicte. Nu te strădui să te prelungești de pe o zi pe alta. Trăiește ! Pur și simplu. Ca animalele. Iar în ceea ce privește prăbușirea, nebunia, alcoolul... n-o să te ferească **gândirea**. Uită-te la inculții de la etajul de jos : n-au educație, n-au studii, n-au amintiri adânci... Dar n-o să-i vezi niciodată, ca pe unul dintre noi, frământați de amintiri, de probleme filosofice, de îndoieli metafizice... Nu au decât un singur

regret : că lumina din ce în ce mai slabă nu le îngăduie să continue partida lor de poker !”.

Beran era indignat : „Nu suntem animale ! Activitatea caracteristică a omului este gândirea. Și creierul nostru, sediul gândirii, este creația cea mai înaltă a vieții !”.

Prad râdea cu poftă : „Nimeni altul decât omul afirmă asta despre el însuși. Dar nu mă convinge. Împricinatul nu poate fi propriul lui martor... Desigur că nici unul dintre filosofii tăi nu poate afirma că gândirea nu este un fenomen superior, căci dacă ar scrie așa ceva, cititorul ar putea să-l întrebe : atunci de ce mă plictisești cu gândirea ta ?”.

„Dragă Prad”, îi răspundea Beran, „vorbești sub efectul unei mari decepții. Dar vei vedea mai târziu, când va trece timpul, cât de bine este să-ți păstrezi integritatea gândirii !”.

Dar pe Prad nu-l putea convinge nimic : „Într-adevăr, ca voi toți, am suferit lovituri foarte grele, care m-au învățat să nu mai dau importanță la nimic. Vreau să-mi întrebuițez creierul numai pentru îmbunătățirea vieții mele în cadrul în care destinul m-a așezat. Mă voi strădui să fac școala de subofițeri și, dacă reușesc, și pe cea deofițeri... Cu puțin noroc și cu multă șmecherie voi putea ajunge la o poziție agreabilă, să mă mențin în ea ca animalul care a găsit o vizuină bună...”

„Sub forma unei văduve bogate ?”, îi răspunde Beran râzând.

Ascultând discuția celor doi camarazi, îmi amintesc de ce-mi povestise cu mulți ani înainte mama. Stând la masă, la Washington, cu un grup de diplomați și oameni de afaceri americani, veni vorba despre Italia, Roma etc., iar mama, la un moment dat al conversației, pronunță numele de *Cezar*, la care vecinul ei, un multimilionar, o

întreabă: „Și cine e Cezar?”. Mama, indignată, exclamă: „Cum, nu știți cine este Cezar? Împăratul cel mai mare...” Dar americanul îi răspunde: „Doamnă, Cezar nu m-a ajutat să fac milioanele pe care le am!”.

Argumentul era fără răspuns: avea dreptate. Dar nu numai Cezar, dar nici filosofii greci ai lui Beran... nici preocupările noastre metafizice. Prad avea dreptate: noroc și șmecherie, restul nu contează. Și totuși...

După două zile vaporul nostru a fost reparat și am plecat din nou spre Africa.

VIII. AFRICA

După o noapte neplăcută petrecută în fundul corăbiei, am fost treziți dis-de-dimineață de strigătele unor camarazi care ne chemau să venim urgent pe punte. În câteva clipe toți am fost sus și am văzut în depărtare minunatele coaste africane. Scăldate în lumina soarelui abia ieșit de după mare, stânci strălucitoare erau primii martori ai noului continent și ai noului nostru destin. O mare liniștită și un cer senin ne dădeau o minunată privilegiu, față de care trecutul nostru recent părea o hrubă întunecoasă, din care acum ieșeam spre o mântuitoare lumină. Și nimeni n-a protestat când, deodată, din grupul nostru s-a auzit cântându-se: *Adieu, vieille Europe, / Que le diable t'emporte...*

Bătrâna Europa! Aproape șase ani de măceluri, însumând milioane de morți. Conducători nebuni de o parte și de alta, hotărând soarta popoarelor. Nedreptățile cele mai crunte în numele unor „ideologii”. O „pace” care pentru zece țări nu însemnase decât o nouă robie. Părea că în spatele nostru lăsasem întunericul și acum pluteam fascinați spre o lumină aurorală.

Dar clipele de bucurie și destindere trecură repede. Ordine rostite brutal de șefii noștri ne puseră în mișcare, spre a pregăti debarcarea. Ajunși în portul Oran, suntem împinși fără răgaz spre gară, unde urcăm într-un tren, înghesuți în vagoane pentru vite, cale de o noapte întregă! La sfârșitul nopții ajungem la Bel-Abbès, unde Comandamentul Legiunii Străine își are sediul. Prin numeroasele

lui cazărmi trec miile de legionari care pleacă spre desti-
nul lor, în pustiurile Saharei sau orezăriile Indochinei.
Cei care scapă, după ani de serviciu pe îndepărtatele
meleguri, tot prin Bel-Abbès trec pentru a se putea în-
toarce în Europa lor.

Am fost duși de la gară pe jos, prin orașul care
n-avea nimic deosebit: ar fi putut să se găsească în orice
țară europeană. Ajunși la sediul Legiunii, am fost înghe-
suiți într-o sală goală, așteptând să ne repartizeze în dife-
ritele dormitoare. Pe pereții sălii puteam citi două inscripții.
Prima: „*Legio, Patria nostra*”. Alta, pe care o cunoșteam
deja: „*Légionnaire, tu es soldat pour mourir, et l'on
t'envoie où l'on meurt*” (semnată de generalul Negrier:
ce nume potrivit pentru așa o fângăduială!). Acest general,
după nume, desigur că se cobora din strămoși ce se
ocupaseră cu comerțul de sclavi negri!

Primele dormitoare la care am fost duși erau ori-
bile. De fapt, nu erau dormitoare, ci niște săli cu scânduri
acoperite de pături vechi și murdare. Am petrecut din nou
câteva nopți în mizerie. Într-o dimineață, sergentul ne
adună în curte și ne solicită cu o voce simpatică: „Zece
voluntari curajoși la dispoziția mea!”.

Aflasem în ajun de răscoala arabilor de la Sétif.
Dornici de a scăpa din mizerie, am ieșit imediat în față
zece voluntari și sergentul a plecat cu noi. Ne-a dus la o
magazie, unde am fost îmbrăcați în haine noi (de astă-
dată adevăratele uniforme ale Legiunii), ne-a dat arme și
ne-am întors la dormitor, așteptând plecarea, hotărâți și
chiar nerăbdători să ne înfruntăm cu arabii răsculați...
Sergentul se întoarce abia după o oră și ne ordonă să-l
urmăm; credem că ne duce la un autobuz sau la un tren
pentru regiunea Sétif... Când colo, ne duce spre clădirea
principală a Comandamentului și ne ordonă să curățăm

closetele ! Sétif ? Nu ne-am putut stăpâni râsul.

A doua zi, o situație aparent similară. Întrebarea de data asta este cine știe franțuzește. Nimeni nu răspunde, căci nimeni nu vrea să curețe closete. Sergentul, furios, se îndreaptă spre mine, răstindu-se : „De ce nu ieși, că tu știi bine franțuzește ?!”. Într-adevăr, în cursul călătoriei cu trenul, stătusem mai mult de vorbă cu el. Am ieșit din rânduri și mi-a poruncit să-l urmez. Mă vedeam deja spălând closetul particular al colonelului. Dar, spre marea mea surprindere, am fost urcat la biroul principal al Comandamentului, unde un aghiotant-șef mi-a spus, foarte amabil, că voi ocupa biroul de alături, cu un contabil și cu o secretară, contribuind la activitatea contabilă a Comandamentului !

În aceeași dimineață am fost mutați într-un dormitor foarte curat, cu paturi bune, păaturi, rafturi pentru lucrurile noastre, unde mă găseam împreună cu alți vreo douăzeci de legionari. Mi s-a dat o uniformă nouă, cămăși, săpun, prosop : tot ce nu aveam de luni de zile. Dușat, curat, îmbrăcat corect, m-am prezentat din nou la biroul unde fusesem destinat. La prânz, luam masa într-o sufragerie foarte agreabilă, cu o mâncare surprinzător de bună. De altfel, aflasem demult că în Legiunea Străină se servea cea mai bună mâncare din toată armata franceză.

Așa au început cei aproape trei ani de viață la Bel-Abbès. Peste câteva zile am primit prima noastră leafă, mică, bineînțeles, dar care ne permitea câte-o distracție sâmbăta sau duminica, când aveam voie să ieșim în oraș, ceea ce am și făcut încă din prima duminică, împreună cu Beran, căruia i se dăduse tot un post birocratic. Bineînțeles că înainte de toate ne-am dus la cinema, să vedem un film frumos, fără militării și fără violențe.

Într-adevăr, am nimerit într-o sală agreabilă, cu un

film generos, în care se vedea o familie unită, o casă frumoasă, o dragoste înduioșătoare. Urmăream destins și atent filmul când, la un moment dat, frumoasa fată, personajul principal, s-a așezat la pian și a început să cânte valsul în la bemol al lui Chopin, pe care eu îl cântasem la pian de copil, una dintre piesele muzicale cele mai plăcute mie. Deodată, filmul pe care îl vedeam a fost înlocuit în mintea mea cu imaginile copilăriei mele: părinții mei iubiți, frumoasele case în care trăisem, persoanele încântătoare care mă înconjuraseră, precum sora Francisca, de care am vorbit mai sus. O tristețe imensă m-a cuprins când am comparat lumea în care trăisem și cea în care trăiam acum. Îmi vin iarăși în minte versurile lui Dante: ... *Nessun maggior dolore...*, dar de data aceasta dându-i dreptate marelui poet.

Destinația noastră de birocrați nu ne scutea de a face marșuri și exerciții la câmp, sau patrule în faimoasa mahala numită „Le quartier nègre” (în care nu trăia, de fapt, nici un negru: era cartierul bordelurilor, în care totdeauna izbucneau scandaluri și era nevoie de o mică unitate legionară înarmată pentru a împiedica dezordinea, bătăile și chiar crimele). Am întâlnit aici, încă o dată, mizeria, dar în forma ambiguă pe care o capătă în aceste mahalale. Pe de o parte, cele două principale bordeliuri – „La Lune” și „Le Soleil” – cu băuturi bune, baruri elegante, dame frumos îmbrăcate, care te servesc în toate înțelesurile cuvântului. Pe de altă parte, alte localuri, de-a dreptul sordide; pe stradă, fete slabe și jerpelite, supravegheate de „peștele” lor. Una dintre ele, beată, voia să ne ofere, mie și camaradului cu care patrulam, un pahar de vin. Am refuzat politicos și atunci ne-a rugat să intrăm cu ea într-o casă sărăcăcioasă, s-o întâlnim pe „prietena” ei. Am intrat și mare mi-a fost mirarea când am avut în fața

mea o femeie blondă cu ochi albaștri, care vorbea perfect englezește. Am stat puțin de vorbă cu ea, am încercat să aflu cum a ajuns aici. Nu a vrut să ne dea nici o explicație, doar că a confirmat că este englezoaică. Ce întâmplare dramatică avusese loc în viața ei, ca din Anglia să ajung• în acest oribil „Quartier Nègre”? Mi-a fost foarte milă de ea.

Dar la ieșire am avut o întâlnire care ne-a stârnit râsul. Venea înspre noi o „damă” mai în vârstă, îmbrăcată într-o rochie neagră, destul de beată, care ne întrebă râzând: „Veniți cu mine?”. Când îi răspundem că nu putem, se uită la uniformele noastre, ia o poziție obscenă și, lovindu-se pe partea de jos a burții cu pumnul, urlă: „Republica franceză, o bag aici!”. În felul ei, era prima rezistentă împotriva colonialismului francez!

Mi-era tare milă de toate aceste femei și găseam nedrepte calificativele insultătoare care li se aplică în toate limbile. Căci dacă există prostituție, este pentru că bărbații o provoacă (legea „cererii” și a „ofertei”), acești bărbați care după aceea vorbesc despre *curve*, *putains*, *putas*, *Huren*, *whores*... E curios că numai în Legiunea Străină am găsit o anumită înțelegere și un anumit respect pentru aceste biete femei. Mi-amintesc că într-o zi, coborând cu patrula spre „Quartier Nègre”, Lagardère, un camarad, spune râzând: *Voilà nos femmes!*

Cu lumea arabă aproape nu aveam nici un contact. Mult mai mult contact am avut mai târziu, în Indochina, cu localnicii de acolo. Din timpul petrecut la Bel-Abbès mi-a rămas amintirea unei întâlniri nostime. Pe când luam o cafea într-un bar, se apropie un arab și mă întrebă dacă pot să-l invit să bea un pahar cu mine. Îi spun că da, se așază, cheamă chelnerul și cere un whisky! Uimit, îi spun:

— Credeam că Profetul a interzis să beți alcooluri !

— Nu – răspunse arabil. Profetul a interzis să bem vin, dar nu a vorbit de whisky.

M-a apucat râsul. Invitatul meu era ferm convins, în baza acestui raționament, că avea voie să bea whisky, coniac, vodcă... toate băuturile, în afară de vin! Până unde poate duce, uneori, interpretarea textelor sfinte !

Timpul trecea repede și, într-o zi de decembrie, suntem anunțați că în seara de 24 se va sărbători Crăciunul, în sala cea mare a Comandamentului. Într-adevăr, s-a sărbătorit după toată tradiția noastră europeană: pom, cântece, un mic săculeț de bomboane ca dar, câteva cuvinte în legătură cu această sfântă noapte. Am rămas cu toții foarte plăcut impresionați și ne-am simțit mai aproape de Legiune.

La birou mă împrietenisem cu secretara, Eliana, ai cărei părinți aveau o mică moșie la câțiva kilometri de Bel-Abbès. Am fost invitat de ei de mai multe ori și mergeam împreună cu Eliana, pe bicicletă. Cutreieram păduri și câmpii în toată liniștea, fără nici o grijă de a fi atacați de „integriști” sau de bandiți. Când astăzi, după patruzeci de ani, citesc ororile care se întâmplă acolo (sute de asasinate pe lună, tinere femei și copii cu capul tăiat, turiști străini asasinați, atentându-se astfel la una dintre cele mai importante surse de venit ale țării, camioane încărcate cu explozive contra industriilor, provocând fuga capitalurilor străine și ruina Algeriei), nu-mi vine să cred că este vorba despre aceeași lume.

După atâția ani, după experiența trăită în Africa și în Asia, am ajuns să fiu de acord cu un prieten belgian care spunea: „Rușinea nu a fost colonizarea, ci decolonizarea, adică felul în care s-a făcut”. A fost chiar mai mult decât o rușine: a fost o crimă. Căci la plecarea lor

din India, Indochina sau Africa, europenii au lăsat popoarele părăsite, pradă unor vechi dușmăanii – musulmanii și indienii, de pildă – sau noilor conflicte provocate și susținute de Moscova, ca oribilul conflict din Indochina, în care timp de ani de zile zeci de mii de țărani și alți locuitori modești preferau să-și riște viața fugind în bărci fără nici o siguranță, spre țărmuri îndepărtate (Filipine, Indonezia etc.), numai ca să scape de „noua ordine” comunistă impusă prin teroare de un Ho Chi Min. Ca să nu mai vorbesc despre măcelurile îngrozitoare săvârșite în Cambodgia, soldate cu sute de mii de morți, ani și ani de-a rândul.

A fost foarte comod pentru englezi, francezi, belgieni etc. să plece pur și simplu când situația devenise mai grea, lăsând populațiile pradă celor mai mari tragedii. Dar vina cea mare au avut-o Uniunea Sovietică și Statele Unite, care au impus decolonizarea după al doilea război mondial, fiecare pentru motivele sale: americanii cu speranța să-și deschidă noi posibilități comerciale și financiare pentru industriile și băncile lor; rușii cu intenția de a-și întinde imperiul ideologic și militar pe toată planeta.

Un exemplu de care a fost adevărata atitudine a americanilor: Dien-Bien-Phu, unde i-au trădat pe francezi, lăsându-i să fie măcelăriți de comuniștii lui Ho Chi Min, după ce le promiseseră tot sprijinul. (Voi reveni mai departe asupra acestei rușinoase pagini a istoriei S.U.A.)

Într-o zi primesc o scrisoare de la tata, spunându-mi că vine la Bel-Abbès. Am avut atunci cea mai mare bucurie de ani de zile. I-am luat o cameră într-un hotel și m-am dus la comandantul nostru, rugându-l să-mi dea două zile de concediu, ceea ce a făcut fără greutate, aflând despre ce era vorba.

După bucuria revederii, însă, a venit tristețea veștilor pe care mi le aducea. Felicia, generalul Avramescu și soacra mea fuseseră arestați de Soviete și nu mai avea nici o informație despre ei. Fiul meu fusese dus de doica lui la mama mea. Desigur că autoritățile române știau mai mult, dar nu dădeau nici o informație. Vor trece mulți ani înainte de a putea avea informații ceva mai precise, ani în care am nădărdit că vor fi eliberați și lăsați să se întoarcă în țară, ani în care n-am încetat să sper că voi putea trăi din nou cu Felicia.

După plecarea tatei, am început din nou viața monotonă, cu serviciul de toate zilele și cu aceleași mici distracții, care-și pierdeau treptat interesul din primele luni. Câțiva camarazi găsiseră o nouă ocupație, care dădea emoții noi: schimbul de scrisori cu *les marraines de guerre*, adică „nașele de război”. Erau doamne sau domnișoare, între 15 și 60 de ani, de la Paris sau din alte localități franceze, cu care legionarii mai culți duceau o îndelungată corespondență. Maestru în privința aceasta era un anumit Grillet, din biroul comandantului. Își petrecea viața scriind și primind scrisori, și dădea camarazilor lui de multe ori adresa unei eventuale „nașe”. În general, aceste contacte nu depășeau faza epistolară (scurtă sau lungă, după împrejurări). Dar existau și excepții.

Un tânăr parașutist german primise o adresă de la Grillet și începuse să scrie în puțina lui franțuzească pe care o știa. Nașa de război îi răspundea totdeauna fără întârziere. Atunci neamțul a cerut să urmeze școala de subofițeri, a plecat în Indochina ca parașutist, unde a slujit timp de doi ani, în care a economisit toată leafa lui. La sfârșitul serviciului în Indochina a trimis toți banii „nașei” sale. Câteva luni mai târziu, s-a repezit la Paris, a cunoscut-o și, după câteva săptămâni, s-au căsătorit. A

fost una dintre cele mai frumoase povești de dragoste pe care am cunoscut-o.

N-am rezistat ispitei de a avea și eu o „nașă de război”. Grillet mi-a dat o adresă, am scris și am primit răspuns. Era o corespondență agreabilă, care-mi aducea impresii proaspete din altă lume. Fata cânta la vioară, citea mult și lucra la o bancă. O chema Suzana.

Dar aveam și altă corespondență. Citisem într-un ziar despre cursurile de parapsihologie pe care profesorul Rhine și grupul lui le țineau la Universitatea Duke, din Carolina de Nord (S.U.A.). Am avut întotdeauna un mare interes pentru fenomenele parapsihologice, ca transmisiunea de gândire, profețiile, inspirațiile respective. Dar prezența atâtor farsori în acest domeniu împiedica formarea unei opinii precise asupra acestor fenomene. Faptul însă că la o universitate serioasă se începuseră cercetări științifice în acest domeniu mi-a stârnit imediat interesul, drept care am început o lungă corespondență, întâi cu însuși profesorul Rhine, iar apoi, după un scurt timp, cu o colabatoare pe care mi-a recomandat-o. Am urmat această corespondență în tot timpul șederii mele în Indochina.

Acest timp se apropia fără să știu. După doi ani și jumătate de Bel-Abbès, am fost chemat la Comandament, unde m-au informat că în curând voi fi trimis într-o companie sahariană, în deșertul din sudul Algeriei. Mi-a plăcut ideea, pentru că totdeauna avusesem dorința de a cunoaște splendoarea ascetică a deșertului. I-am scris imediat tatălui meu și am cerut o permisie de o săptămână pentru Paris, care mi-a fost dată fără greutate, dar cu observația că „imediat ce te vei întoarce, vei pleca în Sahara”. I-am scris, natural, și Suzanei, dându-i întâlnire într-o cafenea alături de casa ei, cafenea a cărei adresă mi-o dăduse de la început.

Sosind la Paris dimineăța, cu avionul, m-am dus imediat la tata, unde am fost găzduit foarte amabil de proprietăreasa casei. Seara m-am dus la cafeneaua Suzanei, la ora convenită. După o scurtă așteptare, intră o tânără domnișoară care se îndreaptă spre mine și mă întreabă dacă vin de la Bel-Abbès. Îi răspund că da, dar sunt mirat, căci fata e blondă cu ochi albaștri. Suzana, după fotografiile pe care mi le trimisese, era cu părul negru. Fata îmi comunică imediat că Suzana nu a putut să vină, dar că-mi trimite o scrisoare. O deschid și citesc: „Nu pot să vin fiindcă sunt foarte ocupată cu pregătirea căsătoriei mele, care are loc poimâine. Dar dacă nu ești prea supărat, mi-ar face plăcere să vii la nunta mea”. Am fost, desigur, destul de supărat, am invitat-o pe prietena Suzanei la o cafea, i-am spus că nu pot veni la nuntă și am plecat să stau mai departe cu tata.

La întoarcerea la Bel-Abbès, m-am prezentat din nou la același birou, amintindu-i subofițerului că era vorba să mă trimită într-o companie sahariană. Acesta a râs cu hohot: „Ce Sahara! Săptămâna viitoare pleci spre Indochina!”. M-a surprins schimbarea aceasta în mai puțin de o săptămână și mi-am amintit de fraza generalului Negrier; desigur că în Sahara nu murea încă nimeni.

N-am plecat direct spre Indochina, ci am fost duși cu batalionul întâi la centrul de instrucție de la Nouvion. Acolo am stat două luni. Pe mine m-au însărcinat cu contabilitatea centrului. Rămăsesem în contact cu Eliana, care plecase cu părinții ei în Maroc. Mi-a trimis o scrisoare, invitându-mă la Fez, unde familia ei avea o casă. Am fost fericit să pot petrece câteva zile într-o familie prietenă, să scap de asprimea vieții militare. Acolo am cunoscut prieteni de-ai lor, marocani complet occidentalizați. Alt aspect al lumii arabe; din nefericire, astăzi,

arabii occidentalizați sunt victimele nebuniei integriste.

La întoarcerea mea la Nouvion, am găsit o dramă: casierul batalionului fugise cu toți banii Centrului de Instrucție. M-a chemat colonelul, furios; cum nu-l prinseseră pe casier, voia să mă pedepsească pe mine, spunând că dacă nu plecam, nu putea să fugă casierul cu banii. I-am amintit politicoș că el însuși îmi dăduse autorizația să plec la Fez. S-a potolit și mi-a dat ordin să mă pregătesc de îmbarcare peste câteva zile.

IX. PLUTIND SPRE ASIA

O zi înainte de Crăciun, batalionul nostru s-a pus pe drum spre gară, ca să luăm trenul pentru Oran, portul unde trebuia să ne îmbarcăm. Ajunși la gară, ni s-a comunicat că, din cauza unor greve, trenul nu mai pleca și că trebuie să ne întoarcem la Nouvion. Acolo am petrecut Crăciunul, apoi am plecat definitiv, în ziua de 31 decembrie. Schimbarea aceasta a datei plecării, atât de neprevăzută, m-a impresionat foarte tare. Era ca și cum cineva din altă lume organizase toată această încurcătură cu greva, ca să trebuiască să plec în aceeași zi de 31 decembrie în care plecasem cu șase ani înainte de la Sărata spre Rusia. Împrejurările erau surprinzător de asemănătoare: plecarea în tren, cu un batalion, de la un centru de instrucție, în ultima noapte a anului, spre un război îndepărtat. Dar atunci plecam însoțit de Felicia, după cele mai fericite luni petrecute împreună și plini de nădejde, cu toată situația grea pe care o crea războiul. 31 decembrie 1942 – 31 decembrie 1947: simplă coincidență? N-am crezut niciodată. Patruzeci de ani mai târziu, marele scriitor Arthur Koestler, pasionat de întâmplările zise paranormale, scrie o carte în care adună părerile mai multor oameni de știință serioși: *The Roots of Coincidence (Rădăcinile coincidenței)*, în care ne dă o serie de argumente culese din noile concepții despre imaterialitatea materiei, reversibilitatea timpului și alte realități care depășesc nivelul spațio-temporal în care trăim. Am găsit în această carte o legitimare a impresiei mele de a fi trăit un

fapt care depășea simpla coincidență.

La Oran ne aștepta vaporul nostru, cu frumosul nume de *Athos*. Adunați în fața scărilor, așteptam ordinul de îmbarcare sub ploaie, uzi până la piele. Veniseră prieteni și prietene, cu lacrimi în ochi, să ne vadă ultima oară pentru ani de zile, sau poate pentru totdeauna. De la Bel-Abbès venise și orchestra, ca să ne ofere o plecare cu muzică. Un grup începu să cânte imnul Legiunii, al cărui sens niciodată nu l-am înțeles. În primele versuri se oferă *du boudin* („un cârnat”) pentru legionarii din toate țările, în afară de belgieni, pentru că aceștia sunt *des tire-au-cul* („chiulangii”)! Nimeni nu mi-a explicat vreodată originea acestui cântec insultător pentru belgieni...

Cu toată muzica și cântecul vesel al Legiunii, seara era de o mare tristețe. Dar deodată norii începură să se îndepărteze și un splendid curcubeu apăru peste mare, în direcția în care trebuia să plecăm, spre răsărit. Toți l-am privit ca pe un semn bun, sub care ni s-a și dat, în sfârșit, ordinul de îmbarcare.

Cu ranița la spate, cu sacul marin pe umăr și cu pușca în mână, am urcat scările care duceau pe punte, unde ne-am distribuit în diferitele dormitoare care se aflau pe fundul vaporului. Când acesta s-a pus în mișcare, am ieșit cu toții din nou pe punte, ca să aruncăm o ultimă privire spre coasta Algeriei, unde petrecusem aproape trei ani din viața noastră. Erau adunați acolo șase sute de legionari de 23 de naționalități diferite, cu vârste între 17 și 50 de ani. O mare camaraderie domnea între noi și niciodată n-am auzit o ceartă din cauza naționalității. Francezi, nemți, italieni, belgieni, chiar ruși – se simțeau frați. Nici măcar deosebiriile politice nu mai provocau discuții. Foști militanți spanioli de stânga (din timpul războiului civil) se împăcau perfect cu băieți din dife-

ritele partide de extremă dreaptă europeană. Mi-amintesc de un singur incident în legătură cu această temă. Într-o zi, în Indochina, la masa de prânz, un sergent evreu din Belgia îmi spune răstit: „Las' că știu eu cine ești și de unde vii!”, la care aghiotantul-șef al companiei îl dojenește aspru: „Taci! Aici nu suntem nimic altceva decât legionari și nu venim de nicăieri!”.

Pe vapor, împreună cu noi, erau un grup de jandarmi și o unitate de soldați marocani, care mergeau și ei să se bată alături de francezi. Pierdusem pe camarazii mei, Beran și Prad, care plecaseră mai demult spre aceleași meleaguri. În schimb, era un sergent în aceeași companie, un neamț din România, Kohler, care se simțea mai mult român decât neamț, și cu care mă împrietenisem.

Seara am urcat pe punte, să aruncăm o ultimă privire pe coasta Algeriei, care dispărea în umbra nopții. Cina ne-a fost servită elegant, cu față de masă și șervete, ceea ce nu văzusem de ani de zile. Mâncarea a fost și ea excelentă.

Prima zi a anului a fost senină, marea liniștită... o adevărată plăcere. Coasta Tunisiei, în dreapta, îl puse pe gânduri pe un camarad german, care privea meleagurile îndepărtate, dar cunoscute de el: luptase în rândurile armatei generalului Rommel, în disperata încercare a nemților și a italienilor de a cuceri Africa de Nord, și care se terminase cu faimoasa bătălie de la Tobruk, în Libia. Erau printre noi mai mulți nemți și italieni care luaseră parte la această campanie. Băiatul de lângă mine, uitându-se la aceste îndepărtate dar cunoscute maluri, îmi spune: „Puteam atunci să ne închipuim că va veni o vreme în care vom lupta în rândurile armatei dușmane?”.

A treia zi am oprit la Port Said, în Egipt. O mulțime de mici bărci, cu barcagii-negustori, se apropiau de noi și

ne ofereau fel de fel de mărfuri : fructe, ciorapi, covoare... Dar, dându-și deodată seama cine suntem și unde mergem, au început să ne înjure, făcându-ne semne obscene și strigând : „Ho Chi Min să vă taie capul !”. Unul dintre barcagii, suit pe marginea bărcii în momentul în care făcea gestul obscen, își pierde echilibrul și cade în mare. Sutele de legionari adunați pe punte izbucnesc într-un hohot de râs. Egiptenii se retrag supărați, fără să fi vândut nimic.

Incidentul acesta m-a pus pe gânduri. Simpli negustori din Egipt, la mii de kilometri de Indochina, auziseră de Ho Chi Min, știau de lupta pe care Legiunea Străină franceză o ducea împotriva lui și-i luau apărarea în felul lor, preferând să-și exprime simpatia față de șeful comunist în loc să-și vândă ceva marfă ! Ce activă era propaganda comunistă ! Dar de ce să ne mirăm ? Forestal, fost ministru de Externe al S.U.A., povestește în memoriile lui că, într-o conversație cu Eden (ministrul de Externe al Angliei), îi explică acestuia de ce Stalin reprezintă o mare primejdie pentru lumea occidentală. Eden îl oprește și-i spune : *Yes, but I can't help liking the man* („Da, dar nu pot să mă împiedic să-mi placă acest om”). Ce să ne mirăm de niște simpli barcagii egipteni, când însuși ministrul de Externe al unei puteri mondiale cu cele mai bune servicii de informație își manifestă simpatia pentru dușmanul numărul unu al țării a cărei răspundere i se încredințase !

Imediat după Port Said, am pătruns în Canalul de Suez. Era așa de strâmt – puțin mai mult decât lățimea vaporului nostru, în câteva locuri – încât, dacă mă culcam pe punte, nu vedeam decât nisipul deșertului care ne înconjura și părea că alunecăm pe el într-o liniște absolută. Statuia lui Ferdinand de Lesseps, constructor al canalului,

era încă la locul ei. Peste puțin timp, egiptenii o vor dărâma. Răspunzând la criticele care li s-au adresat pentru acest fapt, ei argumentau: „Canalul a fost construit cu miile de muncitori egipteni. Lor trebuie să le ridicăm o statuie!”. Fiecare cu logica lui, dar nu este mai puțin adevărat că „miile de muncitori egipteni” existau de mii de ani și nu construiseră nici un canal până la inițiativa lui Lesseps.

La fiecare trecere a unui vapor cu legionari prin Canalul de Suez, unul sau doi dintre ei săreau de pe vapor în zona arabă, predându-se unor unități engleze, care pe atunci mai patruleau încă în acea zonă, și cerând să fie readuși în Europa. Dar nădejdea lor era zadarnică. Englezii îi arestau și-i trimiteau direct în Indochina, unde ajungeau câteodată înaintea vaporului pe care-l părăsiseră.

După Canalul de Suez, am intrat în Marea Roșie, iar după aceea în Oceanul Indian. În loc de întinderea nesfârșită a nisipurilor, aveam acum oceanul nesfârșit. Îmi povestește un vechi subofițer că, ultima dată când făcuse aceeași călătorie, se dăduse deodată alarma în mijlocul oceanului; vaporul se opri: un legionar a căzut în apă. Într-adevăr, se zărea plutind un corp; este coborâtă o barcă cu doi marinari, care-l scot din mare. Spre uimirea tuturor, legionarul avea brâu de salvare legat pe corp! Întrebat de ce s-a aruncat, răspunde că se săturase de Legiune și că se aruncase ca să aștepte un vapor ce s-ar fi întors în Europa. Așa de simplu... Ca și cum ar fi așteptat un tramvai! Tipul a avut noroc: nu s-a gândit că în acele ape erau rechini; în loc de Europa, ar fi putut să ajungă în burta uneia dintre acele sălbatice fiare marine.

Dar, la puține zile după această întâmplare, am asistat la altă „scufundare” în apele oceanului, care ne-a impresionat pe toți și care mi-a rămas adânc întipărită în

memorie. Un caporal din unitatea noastră, Ahn, se îmbolnăvise la plecarea din Oran. Zăcuse tot timpul la infirmeria vaporului. Într-o dimineață, medicul mă cheamă și-mi spune că Ahn a murit și să-l chem pe comandantul nostru, ca să luăm ultimele măsuri.

Am fost însărcinat să fac inventarul lucrurilor care se găseau la Ahn. Aproape nimic. Nici o hârtie personală. Numai fotografia unui tânăr, poate fiul lui din Germania, care nu mai avea vești de la el de ani de zile. Din documentele militare, reieșea că statul francez îi datora o lună de leafă. Trebuia redactat un document în acest sens, dar desigur că nici un moștenitor nu se va prezenta. Aspectul administrativ al acestei morți îmi lăsa o impresie neplăcută.

Unitatea noastră a fost adunată încă înainte să răsară soarele, pe puntea vaporului. Sicriul lui Ahn a fost urcat de la infirmerie, pus pe capătul unei lungi scânduri, iar aceasta împinsă până când celălalt capăt ajunsese în afara punții, drept deasupra apei. Căpitanul a rostit câteva cuvinte. Am așteptat puțin, până a ieșit soarele la orizont. Atunci vaporul a micșorat viteza, aproape s-a oprit. Marea era limpede și părea o oglindă în care se reflectau razele roșii ale răsăritului. Capul scândurii de pe punte a fost ridicat încet; iar sicriul a început să alunece spre mare, unde după câteva clipe a căzut și s-a scufundat în adâncuri. O tăcere totală domnea pe vapor. Era primul nostru mort.

Deodată vaporul accelerează puternic, valurile se ridică, soarele apare în toată splendoarea lui. Pe vas viața izbucnește din nou: ordine, contra-ordine, râsete, înjurături...

Câteva zile mai târziu mă trezesc într-o dimineață și simt că vaporul s-a oprit. Am ajuns la Sri Lanka, insula

parfumurilor. Într-adevăr, dinspre țarm bate un vânt ușor, care ne aduce miresmele cele mai plăcute. Portul este Colombo; ofițerii și subofițerii primesc autorizația să viziteze orașul. Kohler este de serviciu, așa că plec cu un subofițer de origine americană, băiat simpatic, cu care încep plimbarea. Dar aproape n-avem bani și americanul hotărăște să-și vândă ceasul. Pe drum întâlnim un negustor gras, așezat la o masă pe trotuar, cu fel de fel de obiecte de vânzare. Îl întrebăm pe englezește (insula era o colonie engleză) dacă-l interesa să ne cumpere ceasul. Negustorul a luat ceasul, s-a uitat cu dispreț la el și ne-a oferit un preț de nimic. Am refuzat și ne-a dat ceasul înapoi. Imediat după aceea, și-a întins amândouă brațele peste un vas cu tămâie care ardea încet lângă el și și-a purificat mâinile pângărite prin contactul cu niște occidentali necurați. „Purificarea” a durat destul de mult, iar la sfârșit și-a șters mâinile, deget după deget, cu o bucată de stofă albă. Fusesem obiectul celui mai fanatic rasism: rasismul religios!

Am continuat plimbarea noastră, am găsit o prăvălie unde am putut vinde ceasul destul de bine, fără ceremonie de „purificare”, după care ne-am îndreptat spre minunata catedrală catolică, pe care o zărisem încă de pe vapor. Acolo ne aștepta altă surpriză.

Am intrat în catedrală, surprinși de măriștea ei într-un oraș unde creștinii erau o minoritate. Pe când ne uitam la boltă, se apropie un preot de noi și ne întreabă dacă ne-ar face plăcere să vizităm sfântul locaș. Îi răspundem că da, întrebându-l în același timp de ce ne arată atâta interes. Ne răspunde: „Am văzut uniformele voastre de legionari și mi-a făcut mare plăcere. Căci acum mulți ani de zile am fost și eu legionar, am fost și eu în Indochina, iar la întoarcere m-am oprit aici și m-am făcut preot”.

Eram între camarazi. Probabil de aceea americanul, când de pe turnul cel mai înalt al catedralei priveam orașul, portul, dealurile îndepărtate, îl întrebă deodată pe preot: „În ce zonă a orașului se află bordelurile?”. Era să-i dau un pumn peste gură. Preotul însă, surâzând ironic, răspunse: „Nu sunt la curent cu această activitate”. Noroc că aveam în fața noastră un fost legionar!

La începutul după-amiezei eram din nou pe vapor și plecam deja spre îndepărtata Indochină, unde vaporul nostru s-a oprit chiar în capitală, la Saigon. Nu am fost autorizați să coborâm. A doua zi am plecat spre Tourane, pe la mijlocul coastei indochineze, unde am debarcat și am fost duși imediat cu camioane la Dien-Bien-Phu, localitate aproape de care se găseau posturile pe care compania noastră avea să le ocupe.

Postul nostru, ca multe altele, era conacul unui fost proprietar chinez. Legiunea îl înconjurase cu un zid de scânduri și de pământ, cu dispozitivele necesare de apărare (încăperi fortificate, mitraliere etc.), unde ziua și noaptea vegheau legionarii noștri și unde de multe ori se produceau înfruntări cu grupuri de rebeli comuniști, care căutau să ne distrugă aceste insule de rezistență.

X. ÎNTRE CRUCE ȘI STEA

Din postul nostru vedeam un drum pe care de multe ori treceau coloane de țărani, precum aceea care trecu într-o duminică, venind din satul vecin, Tra-Kieu, spre Tourane, pentru a-și vinde marfa. Erau urmași de partizanii noștri anamiți, pentru protecția lor, și de un grup de bărbați îmbrăcați în lungi haine albe, umblând cu mare demnitate, și pe care ceilalți îi tratau cu cel mai mare respect: erau preoți catolici de naționalitate anamită.

Era pentru prima oară că vedeam preoți anamiți și nu-mi închipuisem până atunci creștinismul în această țară decât în persoanele misionarilor. Așa se trăiește ani de zile cu idei greșite, pe care nici o informație curentă nu ți le corectează. Din întâmplare, sau ca urmare a unei dezinformări tendențioase?

Seara, la masă, l-am întrebat pe interpretul nostru, Tran, în legătură cu această temă. Mi-a spus că era catolic, urmase cursurile unui seminar și se căsătorise de curând cu o creștină. Îmi explică:

—Tra-Kieu este un mic orașel catolic, cu biserica și preotul lui. Există în Indochina numeroase comunități creștine. În total, suntem cam două milioane de creștini. Misionarii au format numeroși preoți anamiți, care își îndeplinesc foarte conștiincios misiunea.

Mă uitam la mica cruce agățată de pieptul lui Tran. Eram doisprezece creștini la masă: catolici, ortodocși, protestanți. Numai Tran purta o cruce. Erau mai mult de patruzeci de europeni în postul nostru care nu mergeau

niciodată la biserică, înjurau, n-aveau nici o frază care să exprime credința lor. În schimb, partizanii noștri anamiți cereau să meargă la slujbă în fiecare duminică, și nicio-dată nu am auzit de la ei vreo frază necuviincioasă față de religie.

Deseori europenii noștri, în fond numai pe jumătate credincioși, priveau cu o „binevoitoare superioritate” credința neîntinată a acestor tineri creștini. Ca și cum ar fi gândit cam așa: „Este foarte bine ce faceți, așa am fost și noi acum câteva secole, dar acum am evoluat!”.

N-o voi uita niciodată pe acea tânără „damă” anamită care-l întrebase pe un legionar: „Tu catolic?”. La răspunsul afirmativ al acestuia, se răsti la el: „Atunci tu de ce duminică la bordel și nu la biserică?”. Întrebarea, într-un anumit sens, era valabilă pentru felul de a fi al majorității europenilor trăind în Asia: de multe ori predică principii pe care nu le aplică; alții nu predică nimic. Ei par să apere o civilizație materialistă, în spatele căreia asiaticul caută în zadar să găsească o valoare spirituală.

Misionarii catolici realizaseră în Indochina o lucrare extraordinară, a cărei primă reușită a fost, fără îndoială, alfabetul: toată Indochina ajunsese să întrebuințeze alfabetul latin. Mulțumită admirabilei strădanii a preoților, vechea grafie chinezească fusese părăsită în viața obișnuită a populației indochineze, ea rămânând numai preocuparea unei minorități bogate și tradiționaliste.

Tran explica mai departe:

—A fost o greutate enormă de a adapta fonetica indochineză la alfabetul latin, destul de sărac din punct de vedere fonetic. În anamită, numărul literelor a crescut. Pe de altă parte, simplificarea a fost așa de mare (față de grafia chinezească), și în special posibilitatea de a fi întrebuințat de clasele sărace, încât înlocuirea s-a făcut

aproape în mod spontan.

Satele catolice erau pentru noi adevărate zone de siguranță. Ca și în Europa, lumea creștină oferea cea mai mare rezistență spirituală la pătrunderea marxistă. Buddhismul, sau mai bine-zis diferitele mituri, credințe, secte care-l compun, sau care se ascund sub acest nume, nu oferă o rezistență serioasă.

Prezența acestui creștinism asiatic în orezăriile indochineze era impresionantă, cu atât mai mult cu cât de la nord veneau știri tot mai alarmante despre progresele revoluției comuniste în China. Aveam aici încă o dată o dovadă a acestei stranii colaborări între Statele Unite și Rusia Sovietică. Susținându-l un timp pe Chang Kai Chek împotriva hoardelor comuniste ale lui Mao Tse Tung (omul Moscovei), Washingtonul hotărăște deodată să-l părăsească, să predea astfel China comunismului. Îl trădează de la o zi la alta pe Chang, ca și pe toți chinezii care luptau împotriva comunismului moscovit, fără explicație valabilă, așa cum i-a trădat și pe francezi la Dien-Bien-Phu.

Ca și în Europa, aici, în Indochina, tot ce era mai autentic antimarxist avea ca simbol crucea. Ca și în Europa, marxiștii locali aveau ca simbol principal steaua cu cinci colțuri, pe fond roșu. Pentru noi era oarecum o satisfacție să vedem că la 15.000 de kilometri de Europa se înfruntau aceleași semne. Aceasta dădea luptei noastre un sens, o continuitate: să avem ocazia să-l lovim pe același dușman care ne cotropise țara, ne omorâse ființe dragi, ne jefuise toate bunurile.

Interesant era și faptul că în același timp în care misionarii aduceau o revoluție pașnică, spirituală, se interesau și de trecutul popoarelor cărora le predicau. Când îl rugam pe Tran să-mi dea amănunte asupra trecutului

patriei sale, evenimente importante din acest trecut, răspunsul era: „Întrebați-i pe iezuiți, ne cunosc mai bine decât ne cunoaștem noi înșine!”.

Într-o veche librărie din Tourane, am găsit într-o zi un splendid dicționar al limbii chinezești, cu foarte interesante explicații de cum se construiește și se învață această grafie. Era lucrarea unor iezuiți din China, publicată în 1880. În fața fiecărui cuvânt chinezesc, un anamit scrisese cu propria mână traducerea în limba lui. Din nefericire, am pierdut acest dicționar, care pentru mine avea o mare valoare; îmi plăcea această carte în care se încrucișau străduințele a trei popoare: chinezi, europeni, anamiți.

Creștinismul în Asia extrem-orientală n-a avut nicio dată epoca războinică din Apus, nici cruciade, nici cavaleri înarmați până-n dinți... Asiaticii primeau o credință simplă, limpede, pașnică. Dacă situația ar fi putut continua printr-un „colonialism liniștit”, fără izbucnirile sângeroase ale ideologiei marxist-leniniste, progresele creștinismului ar fi fost probabil surprinzătoare, datorită admirabilei activități a misionarilor. Și nu ar fi fost exclus – îmi dau seama cât de surprinzătoare li se va părea multora afirmație care urmează – ca însuși centrul de greutate al creștinismului, din punct de vedere demografic, să se fi mutat undeva spre Asia extrem-orientală.

Dar iată că apare ideologia marxistă. Pe protagoniștii acestei ideologii îi aveam în fața noastră: o minoritate fără milă, ambițioasă, cu un complex de inferioritate agresiv, aplicând „doctrina” indiferent de numărul de victime. Se simțeau sprijiniți de a doua putere mondială – Rusia Sovietică – iar șefii lor știau că sprijinul acordat de americani luptătorilor anti-comuniști este trecător. Că la un moment dat – ca în Cuba (Bahía de los Cochinos), în Eu-

ropa (Yalta), în însăși Indochina (Dien-Bien-Phu), în China (Chang Kai Chek părăsit) – guvernele de la Washington își trădează sistematic prietenii. Cum spune doamna Wu, soția primului ministru al Vietnamului de Sud (Saigon), trădat și el de Washington: „Când îi ai pe americani ca prieteni, nu ai nevoie de dușmani!”.

Gherila indochineză avea o comportare fără milă, bazată pe ură și pe teroare nelimitată. Pe măsură ce trupele lui Mao Tse Tung se apropiau de granița de nord (Tinkinul), vietnamezii deveneau mai activi și mai obraznici. Spectrul celor mai groaznice persecuții se apropia, și mă apuca mila când vedeam rândurile încântătorilor copii adunați în fața bisericii din Tourane, conduși de o maică europeană cu trăsături energice, dar cu o privire de mare bunătate.

Nu vreau să termin acest capitol fără să reamintesc că puterile coloniale care au părăsit aceste popoare, lăsându-le în voia sorții, sunt responsabile de milioanele de morți care au urmat plecării lor, pe fondul unor vechi dușmănie locale sau al agresiunii politico-ideologice a cuceritorilor comuniști. Dar adevărații vinovați sunt în egală măsură Uniunea Sovietică și Statele Unite, complice – în numele „democrației” – în a obliga puterile coloniale la o părăsire fără întârziere a coloniilor, lăsând astfel zeci de popoare absolut nepregătite pentru a face față tuturor problemelor consecutive independenței. Ar fi fost nevoie absolută de o perioadă de tranziție, în care foștii colonizatori să fi desfășurat o activitate de sfătuitori, colaboratori, educatori, pentru a forma o clasă conducătoare capabilă să facă față noilor împrejurări.

Această perioadă de tranziție nu se prevedea, căci nici una din cele două mari puteri conducătoare ale politicii internaționale nu avea interes să întârzie punerea în

aplicare a planurilor sale (economico-financiare, pentru S.U.A., și ideologico-politice, pentru U.R.S.S.). Există chiar riscul ca guverne locale bine pregătite să se opună intervențiilor Moscovei și Washingtonului în treburile lor. Cu toate că părăsirea Indochinei de către francezi nu părea previzibilă când eram încă acolo, totuși impresia generală era că ea va veni, și ne întrebam: ce se va întâmpla cu toți acești credincioși care mergeau duminica cu evlavie la biserică? Vești din alte zone ne dădeau groaznicul răspuns: vor fi primele victime!

ADDENDA

ANIVERSAREA UNIRII BASARABIEI CU ROMÂNIA

(27 martie 1918)

Conferință ținută de D-l Ilie-Vlad Sturdza
la Köln, în ziua de 27 martie 1994

Cred că este momentul să facem o scurtă analiză a situației României din punct de vedere internațional, pentru că, mai mult ca oricând, această situație este legată de tema Basarabiei.

Într-adevăr, la Apus, o acțiune politică sau militară ce ar primejdi granița noastră transilvană este aproape exclusă, atât prin faptul că ungurii au semnat acordul de la Helsingfors, cât și din declarațiile făcute la Madrid de președintele ungar, Göncz, cu ocazia vizitei sale în capitala Spaniei. La o întrebare a ziariștilor referitoare la Transilvania, acesta a spus că „în Transilvania locuiesc 2 ½ milioane de unguri și 6 milioane de români. Ar fi absurd ca Ungaria să înglobeze 6 milioane de români”. Bineînțeles, se agită permanent problema drepturilor minorității maghiare, dar cred că o politică inteligentă ar putea ajunge la o înțelegere și la o calmare a spiritelor. La urma urmei, ungurii și românii au conviețuit timp de opt veacuri în mod destul de pașnic, la nivel popular.

La miazăzi, granița cu Bulgaria este liniștită. Cadrilaterul nu poate fi niciodată cauza unui război.

Când întoarcem însă privirile spre Răsărit, totul se

schimbă. Nu este vorba numai de o problemă teritorială, cum era Basarabia dinainte de 1940. Într-adevăr, în acea epocă, problema era simplă: U.R.S.S. nu recunoscuse niciodată granița Nistrului. S-a susținut din partea lui Titulescu și a prietenilor săi că la Montreux și în alte ocazii rușii recunoscuseră „implicit” (între ghilimele) această graniță. FALS! Niciodată n-au acceptat să aplice Nistrului calificativul de GRANIȚĂ. De pildă, în convenția feroviară pe care au semnat-o cu noi în 1936, nu figurează în nici un moment termenul de „graniță” sau „vamă”, spre deosebire de convenții similare semnate cu Polonia și cu statele Baltice. Situația era simplă: U.R.S.S. considera că Basarabia e teritoriu rusesc, ocupat de români, care trebuie reintegrat Uniunii Sovietice.

Dar, de la 1940 încoace, începând cu Stalin, politica rusească în legătură cu Basarabia s-a amplificat și și-a lărgit orizontul. Nu mai este vorba numai de o chestiune teritorială limitată, ci de o strategie militară de mare amploare geo-politico-militară.

Crearea unei Republici Moldovenești a avut ca scop insinuarea unei posibile încorporări la această republică și a unei Moldove în general. Dezinformația semantică pe care o practică textele rusești converge în acest sens. Se deosebește categoric noțiunea de „moldovean” de cea de „român”. Ideea că într-un viitor – chiar îndepărtat – s-ar putea „elibera” Moldova de sub „jugul românesc” nu este străină tendinței imperialiste a militarilor și național-comuniștilor ruși de astăzi. Mihail Bruhis, acel admirabil autor evreu din Israel care a scris o carte în rusește, unde apără sută la sută drepturile României asupra Basarabiei, citează o publicație sovietică din anul 1976 unde autorul precizează că în 1940 „Basarabia eliberată s-a unit cu Moldova Sovietică, care la 2 august 1940 a fost proclamată Republică Sovietică Socialistă Moldovenească” !!!

Dar viziunea imperialistă rusă nu se oprește la Prut, sau

la Siret... Citez dintr-o „scrisoare din infern” a lui Ilie Ilașcu din 1992: „La Tiraspol, pe malurile bătrânului Nistru, s-a născut o nouă formațiune statală – un regim fascisto-comunist – de culoare rubinie. Este cel mai periculos monstru pe care l-a putut vedea vreodată natura”. „Acest virus, dacă nu va fi nimicit la timp, poate să înghită nu numai Transnistria, Moldova și Balcanii, dar și întreaga Europă. În orice caz, forțele roșii din Rusia fac o miză mare aicea”...

Și nu putem să nu ne referim la anumite declarații ale lui Vladimir Jirinovski, considerat în general de apuseni ca un nebun, dar care a adunat 25% din voturile rusești la ultimele alegeri (al doilea după Elțin!) și care are multe simpatii în rândurile armatei. Urăște România! Pentru el, românii nu sunt o nație, ci „țigani fugiți din Italia”. România nu este un stat unitar, ci constituit din teritorii răpite vecinilor. Transilvania trebuie redată ungarilor. Pe o hartă pe care a desenat-o pentru un ziarist suedez, cea mai mare parte a Munteniei, *incluzând Bucureștiul*, trebuie „redate” fraților slavi de la sud, adică bulgarilor.

România ca atare este o piedică pentru veșnicul vis rusesc de a ajunge la Mediterana (vis care era și al Ecaterinei cea Mare), și ca atare trebuie suprimată!

În mintea lui Jirinovski, problema Basarabiei nici nu mai există: acum este vorba de desființarea României, pentru care este gata să susțină eventualele revendicări teritoriale ale celorlalți vecini.

Primejdia există. Nu este pentru mâine, dar există. O schimbare de regim în Rusia, spre o nouă formă totalitară, asociată cu o slăbiciune crescândă a Puterilor Occidentale, ar putea crea o situație în care un nou totalitarism rus să înceapă să ia serios în considerare o întreprindere imperialistă, pentru a satisface pe de o parte o tendință adâncă prezentă în multe minți rusești, iar pe de altă parte să devieze atenția cetățenilor

de la mizeria și dezorganizarea internă.

În fața acestei posibilități – chiar îndepărtate – guvernul român ar trebui să ducă o politică activă de câștigare de aliați, de înțelegere cu vecinii, de înțelegere sau chiar de integrare în marile organizații internaționale (ca NATO sau Uniunea Europeană). Mi se pare însă că guvernul de la București nu este prea activ în această direcție.

Iar noi, cei din emigrație, trebuie să urmăm exemplul lui Traian Golea din Statele Unite, acest „ambasador neoficial” (cum îl definește o gazetă românească), ce nu scapă nici un prilej de a informa organele oficiale americane, de a combate dezinformația permanentă pe care vecinii noștri o practică în ceea ce ne privește.

Trebuie să înțelegem dificultatea pentru un străin de a-și da seama de realitatea istorică în ceea ce privește Basarabia, istoria Moldovei, relațiile între principatele dunărene și Turcia etc. Dificultatea devine aproape de neînving din pricina dezinformării permanente din partea rusească. De pildă, în primul rând, în ceea ce privește răpirea Basarabiei în 1812. Propaganda rusească pretinde că ei n-au luat o parte din teritoriul Moldovei, dar că au luat – prin înțelegere cu Franța napoleoniană – un teritoriu aparținând Turciei ! Atunci trebuie explicat străinilor că Moldova și Muntenia nu erau „ocupate de turci”, nu erau un teritoriu turcesc, ci erau două țări vasale, care plăteau un tribut, dar în care turcii n-au menținut nicio dată trupe, n-au construit o moschee, n-au avut nici un reprezentant executiv. Că Moldova și Muntenia aveau 500 de ani de existență și fuseseră la un moment dat puteri militare importante, capabile să-i înfrângă pe turci și pe polonezi în mai multe rânduri. Situația se complică și mai mult prin faptul că astăzi Basarabia este împărțită între așa-zisa Republică Moldova și Ucraina, iar ucrainenii întrebuintează și ei, la rândul lor, un alt limbaj dezinformativ.

Deci, în primul rând, din partea noastră, se impune o informație clară, precisă și permanentă asupra acestei teme, prin presa țărilor respective, prin oameni de influență culturală și politică. Ca document de bază menționez încă o dată cartea lui Mihail Bruhis, pentru importanța pe care o mărturie evreiască o are în țările apusene, în special în Statele Unite, unde influența evreiască este foarte mare. De asemenea, recomandăm broșura lui Ion Pelivan, membru în Sfatul Țării, publicată în 1920 și care oferă extrem de interesante exemple de mărturii ale unor importante personalități ruse în favoarea retrocedării Basarabiei către patria sa istorică, Moldova sau România.

Majoritatea rușilor pe care i-am întâlnit nu cunosc cu adevărat istoria acestei provincii și repetă textele dezinformative oficiale. În privința aceasta, vreau să povestesc o mică întâmplare personală. Aveam la Madrid un bun prieten rus, care într-o zi îmi spune: „Ce păcat că voi, românii, sunteți obsedați cu chestiunea Basarabiei, altfel ne-am putea înțelege atât de bine!”. I-am răspuns: „Obsedați sunteți voi. Noi nu facem decât să apărăm adevărul... și, în tot cazul, pe mine unul nu mă poți face să înghit minciunile voastre, căci strămoșul meu Ion Sturdza a fost pârcălab de Hotin în 1546... Unde erai voi, rușii, în acea vreme?”. Prietenul a rămas cu gura căscată: habar n-avea de existența în acea vreme a unui stat puternic numit Moldova, de armata ei care-i învinsese pe turci, pe polonezi și pe tătari într-o vreme în care rușii nu apăruseră încă în acele locuri...

Primejdioși sunt încă acei politicieni și oameni de stat ruși care, prin permanenta lor duplicitate, zădărnicesc bunele intenții ale acelor care ar vrea să aibă pace la gurile Dunării și pe Nistru, iar nu un conflict permanent. Un bun exemplu de astfel de caracter este Prințul Gorchakov, ministru de Externe al Rusiei după războiul care se termină la Plevna, unde armata

română sări în ajutorul rușilor. La negocierile de pace, guvernul român află că Rusia ne ia Basarabia. Generalul Ghica, ministrul nostru al Afacerilor Străine, se prezintă lui Gorchakov (al cărui fiu era căsătorit cu o româncă, cu Elena Sturdza, fiica Domnitorului Mihail); Ghica spera ca această rubedenie românească să-l facă pe Gorchakov mai înțelegător, și-i spune: „Bine, Excelență, dar D-voastră ne-ați garantat granițele noastre...” Și Gorchakov răspunde cu cel mai mare cinism: „Da, v-am garantat granițele față de dușmani, dar nu față de noi!”.

Același cinism, 60 de ani mai târziu, în negocierile de la Riga. În 1932 tatăl meu fusese însărcinat de guvernul român să negocieze reluarea relațiilor diplomatice cu Rusia. Negocierile trebuiau să aibă loc la Riga, după insistența Franței și cu garanția Parisului că nu va fi menționată Basarabia din partea rusească. Negocierile au avut loc, părea că s-a ajuns la o înțelegere... când, o zi după încheierea aparent satisfăcătoare a convorbirilor, tata primește o scrisoare de la delegatul rus, Stomoniakov, în care acesta reamintește că Rusia nu renunță câtuși de puțin la Basarabia. Tata a înapoiat scrisoarea lui Stomoniakov, spunând funcționarului rus trimis de acesta să-i comunice șefului său că nu găsisese loc în arhivele Legației pentru această scrisoare.

Fie un regim, fie altul... procedeele rămân aceleași: sub Gorchakov, sub Stalin, sub Elțin...

**(Text reprodus din *Puncte cardinale*,
anul IV, nr. 5/41, mai 1994, p. 7)**

Palatul Ghika Comănești, construit la 1890 în mijlocul unei imense grădini, ambele proiectate de arhitectul francez Albert Galleron, 1998

Prințul Nicolae Ghika Comănești,
străbunicul autorului, pasionat vânător

Prințul Mihail Sturdza, tatăl autorului,
în uniformă de căpitan de Artilerie

Prințesa Zoe Sturdza, mama autorului.
Riga, 1934

Printul Ilie-Vlad Sturdza la Riga, 1934

Prințul Ilie-Vlad Sturdza, 1936

Felicia Avramescu, soția autorului

Prințul Ilie-Vlad Sturdza în uniformă militară,
București, 1942

Prințul Ilie-Vlad Sturdza la ieșirea din Legiunea Străină,
Paris, 1951

Prințul Mihail Sturdza, tatăl autorului.
Madrid, 1962

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE.....	5
I. ÎNCEPE AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL	13
II. O CLIPĂ DE NĂDEJDE	37
III. REBELIUNEA : O MINCIUNĂ SFRUNTATĂ !	51
IV. DE LA JILAVA LA AIUD	63
V. FELICIA	73
VI. CUTREIERÂND EUROPA	89
VII. CEALALTĂ LEGIUNE.....	103
VIII. AFRICA.....	117
IX. PLUTIND SPRE ASIA	129
X. ÎNTRE CRUCE ȘI STEA.....	137
ADDENDA	143

Născut la 8 iunie 1916, la Berna (Elveția), unde părinții săi se aflau în misiune diplomatică, Prințul **Ilie-Vlad Sturdza** face parte din marea familie a Sturdzeștilor, despre care J. de Maistre spunea: „*La famille Sturdza est à elle seule toute une Académie*”. Cartea de față are farmecul deopotrivă liric și epic al amintirii subiective și este scrisă direct, fără ambiții sau prețiozități stilistice. Evenimentele sunt redată brut, succint și alert, în ritmul zbuțuit al unei perioade metaforic prezentate de autor ca „*un secol nebun*”.

Acoperind o perioadă de 12 ani (1937-1949), memoriile Prințului Sturdza sunt de fapt cronică înfiorată a unor lungi ani de conflicte, măceluri și prigoniri. Subtitlul volumului redă în bună parte ineditul unei vieți în care un tânăr aristocrat român, crescut în înaltul mediu al diplomației, se regăsește, succesiv, ca participant la anii de măreție dar și de decădere ai Mișcării Legionare, la „cruciada anticomunistă” de pe frontul de Răsărit, iar în cele din urmă ca fugar din calea comunismului, cutreierând Europa pe jos, până ce soarta l-a adus să bată la porțile Legiunii Străine.

De câte ori l-am întâlnit pe Prințul Sturdza, am avut sentimentul reconfortant al contemporaneității cu ultimii boieri români de altădată, capabili să reziste și să se impună, respectând un anumit cod de onoare, în orice circumstanțe istorice. Sunt convins că Prințul Sturdza ar fi fost același fermecător aristocrat și în pușcăriile comuniste ale anilor '50, dacă Dumnezeu ar fi voit să-i dea o altă cruce.

Mihai Ghyka